

JAARVERSLAG VAN DEN PARTIJSECRETARIS OVER 1907.

Inleiding.

Een verslag over de werkzaamheden en den toestand der partij, wat door ondergeteekende ieder jaar tegen het congres moet worden uitgebracht, zal stellig moeten bevatten een overzicht van den groei of achteruitgang van de partij en haar afdelingen, uitgedrukt in cijfers, waardoor vergelijking met vorige jaren mogelijk is; daarnaast zal het moeten geven een overzicht van de werkzaamheden van het partijbestuur en van de afdelingen, benevens een oordeel over den toestand der partij in haar geheel, zoowel als van hare afdelingen.

En toch, al worden die gegevens zoo nauwkeurig mogelijk verstrekt, al worden er aan toegevoegd de financiële verslagen, die voor het doen kennen van den toestand der partij zeer belangrijk zijn, dan nog zal dit verslag slechts een hoogst onvolledig beeld kunnen geven van den stand der soc. dem. beweging in Nederland.

Immers, naast het P. B. en de afdelingen, die men zou kunnen noemen de partij in engeren zin, zijn eveneens werkzaam de andere organen der partij: de Kamerfractie, de redacties der verschillende dag-, week- en maandbladen en onze partijgenooten in Raad en Staten.

Met een overzicht van hun werken dient dit verslag dus te worden aangevuld.

Die aanvulling is en wordt gegeven door het verslag der Kamerfractie, voor de andere organen is slechts te verwijzen naar hun werk.

Dit verslag kan dus niets anders zijn dan een kleine bijdrage tot de beantwoording der vraag: hoe was de stand der soc. dem. beweging in Nederland gedurende het jaar 1907-'08?

Meer kan en meer wil dit verslag niet zijn.

Samenstelling van het Partijbestuur.

Voor het jaar 1907-'08 werden voor het eerst de kandidaten voor het geheele P. B. gesteld door de afdelingen en federaties volgens besluit van het congres te Utrecht van 1906. Hierdoor verkreeg de partij in haar geheel meerderen invloed op de samenstelling van het Dag. Bestuur, daar hierdoor de bepaling verviel, dat voor het Dag. Bestuur door de federatie Amsterdam dubbeltallen werden gesteld.

Niet minder dan 32 kandidaten werden door de afdelingen gesteld en wel voor lid van het Dag. Bestuur: Vliegen (75¹⁾, Van Kuijkhof (78), Sleef (69), Wibaut (25), Tak (9), Loopuit (10), Ceton (2), Van Zutphen (1), F. U. Schmidt (3), A. H. Gerhard (3), C. Hester (1), J. W. Matthijssen (1), Duijs (1), Van der Waerden (3), Oudegeest (1), S. de Miranda (1); en voor de overige plaatsen in het P. B.: Troelstra (85), Schaper (68), Spiekman (79), Helsdingen (66), Van der Goes (14), Gorter (8), Henr. Roland Holst (10), Mendels (19), Van Leeuwen (3), Henri Polak (2), Bergmeijer (6), J. Kok (1), J. F. Tjihof (4), R. Vos—Stel (2), Van der Heide (4), G. W. Sannes (1), Hermans (1), Van den Brink (1), Hbrrens de Haas (2), S. K. Bakker (2), J. A. Bruins (1) en Besuijen (1).

Van al deze kandidaten verklaarden de volgende zich bereid eene benoeming aan te nemen: Van

¹⁾ Het cijfer achter den naam wijst het aantal afdelingen, door wie de kandidaat gesteld werd.

Kuijkhof, Loopuit, Oudegeest, Sleef, Vliegen, Bergmeijer, Van den Brink, Helsdingen, Mendels, Sannes, Schaper, Spiekman, Troelstra en Vos—Stel.

De verkiezing had het volgende resultaat. Bij het partij-secretariaat werden ingezonden 4120 stembrieven. Uitgebracht werden op:

Van Kuijkhof	3588	stemmen
Loopuit	1250	"
Oudegeest	1431	"
Sleef	2176	"
Vliegen	3578	"
Bergmeijer	759	"
Van den Brink	1270	"
Helsdingen	2480	"
Mendels	1621	"
Sannes	501	"
Schaper	2598	"
Spiekman	2449	"
Troelstra	3626	"
Vos—Stel	579	"

Tot leden van het P. B. waren dus gekozen Van Kuijkhof, Sleef, Vliegen, Helsdingen, Schaper, Spiekman en Troelstra; waarvan de eerste drie het Dag. Bestuur vormden. Als voorzitter was gekozen Vliegen met 2887 stemmen.

Het oude P. B. was dus in zijn geheel gekozen en kon onmiddellijk zijn werkzaamheden beginnen.

In den loop van het jaar kwam er wijziging in de samenstelling van het P. B. Door de verkiezing van W. P. G. Helsdingen tot lid van de Kamer steeg het aantal kamerleden, dat in het P. B. zitting had tot 3 en volgens reglements-bepaling mag dit aantal niet meer dan twee bedragen. Onze vriend Helsdingen moest als de laatstgekozene, als lid van het P. B. aftreden en een nieuwe verkiezing werd uitgeschreven.

Candidaat werden-gesteld: Besuijen, Tjihof, Henr. Roland Holst, Sannes, Bergmeijer, Krijgsman, v. d. Heide, v. d. Brink, Duijs, Mendels; een candidatuur werd aanvaard door Bergmeijer, Besuijen, v. d. Brink en Mendels.

De uitslag van de stemming was, dat Mendels gekozen werd met 2003 van de 3749 stemmen; v. d. Brink verkreeg 716, Besuijen 549 en Bergmeijer 469 stemmen; de overige waren of in blanco of van onwaarde.

Verkiezing afgevaardigden Int. Soc. Congres.

De candidaatstelling en verkiezing van afgevaardigden voor het Int. Soc. Congres te Stuttgart had voor het eerst plaats op dezelfde wijze als die voor leden van het P. B.

Van de gestelde kandidaten verklaarden eene benoeming te aanvaarden: Bergmeijer, Van der Goes, Henr. Roland Holst, Van Kol, Ter Laan, Mendels, Schaper, Spiekman, Troelstra, Tak, Vliegen, v. d. Waerden en Wibaut.

Volgens congresbesluit zou het aantal afgevaardigden vijf bedragen.

De uitslag der eerste stemming was, dat gekozen waren: Van der Goes met 2067 stemmen, Van Kol met 2905, Troelstra met 3800 van de 4120 stemmen en dat er herstemming moest plaats hebben tusschen Henr. Roland Holst met 1986, Schaper met 1555, Vliegen met 1304 en Wibaut met 1456 stemmen.

De uitslag van de herstemming was, dat gekozen

werden Henr. Roland Holst met 1696 en Schaper met 1486 van de 2774 uitgebrachte stemmen; terwijl op Vliegen 1281 en op Wibaut 1023 stemmen werden uitgebracht.

Begin Juli kwam vanwege de delegatie het verzoek bij het P. B. om haar uit te breiden tot 7 afgevaardigden en daarvoor aan te wijzen Wibaut en Vliegen; die in stemmenaantal op de gekozenen volgden.

Dit verzoek was hierop gebaseerd, dat de delegatie aanvulling zeer gewenscht vond met het oog op de werkzaamheden van het Int. Congres. Bovendien zou uitbreiding van de delegatie gaan zonder bezwaar voor de partijkas.

De meerderheid van het P. B. vereenigde zich met het voorstel der delegatie: zoodat de delegatie werd aangevuld met Vliegen en Wibaut.

Referendum-Congresbesluiten.

De volgende besluiten en moties moesten binnen den reglementair vastgestelden tijd aan het referendum worden onderworpen:

1. Verkiezing Provinciale Staten:

a. tegen den tijd van de verkiezing voor de Staten wordt door het P. B. een manifest uitgegeven, waarin de beteekenis van deze verkiezingen wordt uiteengezet en de afdelingen worden aangespoord aan de verkiezingen met eigen kandidaten deel te nemen;

b. de houding der partij bij de herstemmingen wordt door het partijbestuur vastgesteld;

c. in districten, waar wij niet of niet geheel met eigen kandidaten aan de verkiezing deelnemen, wordt de houding der partijgenooten vastgesteld in overleg met het partijbestuur.

2. Motie van vertrouwen in de leidende organen der Partij:

Het congres, gehoord de debatten omtrent de beschuldiging van afwijking van de tactiek van strijd tegen de bourgeoisie, door sommige partijgenooten gericht tegen de leidende organen en de meerderheid der partij;

overwegende dat zij, die deze beschuldiging hebben uitgesproken, het bewijs daarvan niet hebben kunnen leveren;

wijst de beschuldiging van de hand, en ontkent de juistheid van de verdeling der partij in twee groepen, waarvan de eene in het bezit zou zijn van het juiste inzicht in de soc. dem. theorie en tactiek, en de andere zou afdwalen naar burgerlijke zijde.

Het congres spreekt zijn volle vertrouwen uit in de goede soc.-dem. gezindheid der leidende organen van de partij en vereenigt zich in het algemeen met de tot heden gevolgde tactiek.

Ten slotte doet het congres een beroep op het soc.-dem. bewustzijn van alle partijgenooten, om kameraadschappelijk en in onderling vertrouwen met elkander samen te werken aan den algemeenen strijd tegen het kapitalisme.

3. Program-Commissie:

Het congres bevestigt het besluit van het P. B. tot benoeming eener commissie, die de opdracht heeft:

in een beoordeeling te treden van het beginsel-program; de resultaten van deze beoordeeling naar te leggen in een aan het P. B. uit te brengen rapport, eventueel vergezeld van voorstellen tot wijziging.

Het P. B. krijgt de opdracht deze commissie aan te vullen.

4. Buitenlandsche afdelingen:

Indien in een plaats in het buitenland minstens tien Nederlanders gevestigd zijn, die de statuten der partij onderschrijven, dan kunnen deze personen een afdeling vormen der partij.

Deze afdelingen hebben alle rechten en verplichtingen, die bij statuten, huishoudelijk reglement en congresbesluiten aan de afdelingen zijn of worden toegekend, behoudens die, welke bij congresbesluit hiervan worden uitgezonderd.

Het besluit, betreffende vergoeding van reiskosten aan afgevaardigden, genomen op het congres van 1906, is alleen in zoverre van toepassing op bovengenoemde afdelingen, dat alleen vergoed worden de reiskosten van het dichtstbijzijnde grensstad tot aan de plaats van het congres.

Het P. B. heeft de opdracht de wijzigingen in statuten en huishoudelijk reglement, die bij aanneming van het voorgestelde noodig mochten zijn, aan te brengen.

De uitslag van het referendum was, dat de opdracht betreffende de Statenverkiezing werd goedgekeurd met 3596 stemmen voor, 120 tegen en 282 in blanco.

De motie van vertrouwen in de leidende organen der partij werd bevestigd met 3367 stemmen voor, 246 tegen en 361 in blanco.

Het besluit betreffende de Program-commissie werd bevestigd met 3431 stemmen voor, 211 tegen en 336 in blanco, terwijl voor het besluit in zake Buitenlandsche afdelingen zich 3137 stemmen voor verklaarden, 254 tegen en 544 blanco stemden.

De overige besluiten en moties van het congres behoeften niet aan het referendum te worden onderwerpen; zij waren de volgende:

Internationaal congres:

1. Op de agenda van het Int. Congres zal namens de Hollandsche partij geplaatst worden: *het Vrouwenkiesrecht*.

2. De delegatie der Hollandsche partij zal bestaan uit 5 afgevaardigden.

Het standpunt der partij ten opzichte van den godsdienst:

Het congres, gehoord de uitspraak van partijgenoot Fortuin, als zou onze partij anti-godsdienstig zijn, verklaart met nadruk dat onze partij haar standpunt handhaaft: „godsdienst is privaatzak”, en gaat over tot de orde van den dag.

Motie inzake het uitoefenen van critiek:

Het congres, gezien de verschillende uitleggingen der ten vorigen jare, inzake de geschillen binnen de partij, aangenomen motie,

verklaart, dat deze motie de vrijheid van critiek binnen de partij onverkort handhaaft en dus elk partijgenoot het volste recht heeft op te komen tegen hetgeen hij als een afwijking van onze beginselen beschouwt.

verlangt echter, dat bij elke onderlinge critiek alle onnoodige scherpte en bitterheid vermeden, en de belangen der partij op voldoende wijze in het oog worden gehouden.

Plaats van het volgend Congres:

Door het congres is Arnhem als zoodanig aangewezen.

Commissie voor Geschillen:

Art. 53 van het H. R. is als volgt gewijzigd:

Er bestaat een commissie tot beslechting van geschillen tusschen de redactie van het partijorgaan en inzenders.

Deze commissie bestaat uit drie personen, door het partijbestuur benoemd.

Redacteuren van het partijorgaan zijn van het lidmaatschap der commissie uitgesloten.

(Dit besluit is slechts voor één jaar van kracht.)

Uitvoering-Congresbesluiten.

Achtereenvolgens zal hier nu nagegaan worden, hoe of in hoeverre de genomen besluiten zijn uitgevoerd.

a. Statenverkiezing.

Hoewel het een goede gewoonte is, dat een aftredend P.B. niet tot de uitvoering van congresbesluiten overgaat, moest hiervan dit jaar worden afgeweken en wel om de eenvoudige reden, dat de candidaatsstellingen voor de Statenverkiezingen reeds in Juni zouden plaats hebben, en het dus te lang zou duren te wachten tot het nieuwgekozen P.B. zou zijn opgetreden. Dit zou toch eerst, mochten er herstemmingen noodig zijn, den 18en Mei in functie kunnen treden. Er werd besloten niet te wachten doch te handelen. Het aftredende P. B. besloot tot de uitvoering van het desbetreffende congresbesluit over te gaan en hield een bespreking waarbij ook een lid van de redactie van *Het Volk* aanwezig was. Nadat diverse punten waren vastgesteld, werd besloten ons tot de afdelingen te wenden met een circulaire, waarin de aangenomen motie nader werd toegelicht. (Zie bijlage A.) Tevens werd besloten ons per manifest tot de kiezers te wenden. Dit manifest (zie bijlage B) werd den 18den Mei gepubliceerd en niet minder dan 224.450 stuks werden er van door diverse afdelingen verspreid.

Behalve voor de schriftelijke propaganda werd ook gezorgd de verkiezingsactie in diverse districten zooveel mogelijk financieel te steunen: een oproep werd gedaan en de ingekomen gelden werden door het P.B. verdeeld, naar beste weten, in overeenstemming met de behoeften.

Door de districten werd gehandeld overeenkomstig de voorschriften in de circulaire meegedeeld.

In de vergadering van het P.B. van 15 Juni werd het advies voor de herstemmingen als volgt vastgesteld:

„Het P. B. is van oordeel, dat, nu de vraag van de samenstelling der Eerste Kamer, bij eerste stemming is beslist, het politieke element in deze verkiezingen niet van een zoo overwegend belang is, dat het een algemeen geldend advies van het P. B. vereischt.

„De Statenverkiezingen zijn geheel gekomen in de sfeer van het gewone provinciale belang.

„Het P. B. dringt er daarom bij de partijgenooten ernstig op aan om *al onze in herstemming komende candidaten te handhaven en al het mogelijke te doen om aan hen de overwinning te bezorgen.*

„Van wat betreft de herstemmingen in deze districten, waar onze partijgenooten uitvielen, laat het P. B. de partijorganisaties vrij haar standpunt te bepalen, ook met het oog op plaatselijke en provinciale belangen.

„Het staat dus die organisaties vrij diegenen onder de in herstemming komende candidaten, welke van voldoende democratische gezindheid blijken hebben gegeven, te steunen.”

Over het geheel genomen deden zich weinig verwickelingen voor bij de Statenverkiezingen. Alleen te Franeker was een oogenblik van beslui-

teloosheid, waaraan door het optreden van het P. B. een einde werd gemaakt.

Over de directe resultaten van de Statenverkiezingen van onze partij, wordt op een andere plaats van dit verslag besproken.

b. Commissie voor de Programherziening.

In zijne vergadering van den 11en Mei werden door het P.B. na stemming de volgende partijgenooten gekozen tot lid van de programcommissie: Wibaut, Van der Goes, Henri Roland Holst, Tak, Mendels en Gorter Allen, behalve Gorter, namen de opdracht aan. In diens plaats werd Loopuit benoemd; doch deze verzocht het P. B. in zijn plaats Wiedijk uit te noodigen, voor het geval deze de benoeming niet aanvaardde of het P. B. meende niet op zijn besluit te moeten terugkomen zou hij het lidmaatschap aanvaarden. Het P. B. besloot Wiedijk te vragen, die de benoeming aannam.

Tot ons groot leedwezen ontviel onze partijgenoot Tak door den dood aan deze commissie.

De groote deelneming bij zijn overlijden getoond, zoewel in de partij als daarbuiten, heeft duidelijk doen blijken welke verdienste Tak heeft gehad en voor de partij in engeren zin en voor de arbeidersbeweging in het algemeen.

Een kort woord van herdenking om het vele werk door hem verricht, vinde hier een plaats.

Het P. B. benoemde in diens plaats tot lid der commissie J. van den Tempel.

De commissie bestaat nu uit de volgende leden: Troelstra, voorzitter, Vliegen, Schaper, Spiekman, Bruins, Kuyper, Wibaut, Van der Goes, Henri Roland Holst, Mendels, Wiedijk en Ankersmit, secretaris.

Een rapport heeft de commissie nog niet ingezonden.

C. Internationaal Congres.

Aan de opdracht omtrent het plaatsen op de agenda van het Int. Soc. Congres van „het Vrouwenkiesrecht” werd voldaan, namens de Hollandsche partij werd het Int. Soc. Bureau mededeeling gedaan van dit verlangen.

Op een andere plaats in dit verslag is reeds gesproken over de samenstelling en het aantal leden der Hollandsche delegatie.

Volgens besluit van het Utrechtsche congres in 1906 is op de agenda van het partijcongres in 1908 als punt geplaatst: verantwoording der afgevaardigden naar het Int. congres.

D. Commissie van Geschillen.

Door het congres van 1907 was besloten de Commissie van Geschillen op andere dan de tot toen geldende wijze samen te stellen; doch het congres had vergeten te bepalen, wie deze commissie zou vormen tot aan het oogenblik, dat het P. B. eene nieuwe commissie zou hebben benoemd. Al spoedig bleek het, dat dit verzuim aanleiding tot een moeilijkheid gaf. Het Dag. Best. besloot, ten einde in de leemte te voorzien, een tijdelijke commissie samen te stellen, bestaande uit Sleef, Schaper en Van Kuijkhof, welk besluit later door het aftredende P. B. werd bekrachtigd. Zoodra het nieuwgekozen P. B. bijeen kwam, werd een definitieve commissie samengesteld.

Deze commissie bestond uit één lid van het P. B. en twee niet-leden; n.l.: Van Kuijkhof, Tak en Thomassen.

Later werd in plaats van Tak Oudegeest gekozen. Daar deze wijze van bemoeing slechts voor één

jaar zou gelden, is door het P. B. voor het a. s. congres een voorstel ingediend tot definitieve vaststelling van de wijze, waarop deze commissie zal worden samengesteld.

Behalve deze bemoeiingen van het P. B., die rechtstreeks voortvloeiden uit de congresbesluiten zullen nu achtereenvolgens nog worden nagegaan, voor zoover deze althans niet nader bij de afzonderlijke rubrieken als de propaganda, de pers enz. ter sprake komen, de belangrijkste punten, waarmee het P. B. zich in den loop van het jaar had bezig te houden.

a. Ziekteverzekering. In den loop van het jaar werd het voorstel overwogen om, nadat het regeeringsverslag over het ontwerp-ziekteverzekering zou zijn verschenen, een bijeenkomst te houden van vertegenwoordigers van vakbonden enz. ter vaststelling van bepaalde meeningen omtrent de diverse punten van de ziekteverzekering. Deze bijeenkomst zou plaats hebben in het voorjaar van 1908; doch de bekende politieke omstandigheden, het optreden van een nieuwe regering, zijn oorzaak geweest, dat dit plan niet tot uitvoering is gekomen.

b. Actie-tienurendag-kinderarbeid-nachtarbeid. Evenals de bespreking over het ontwerp-ziekteverzekering plaats hadden met vertegenwoordigers van het Vakverbond, was dit ook het geval met de bespreking over de actie voor den 10-urendag. Veel kon er niet gedaan worden, de behandeling van de motie-Schaper in de Kamer liet op zich wachten. Toen het echter vast stond, dat vanwege den minister een enquête werd gehouden over de mogelijkheid van invoering van den 10-urendag, richtte Schaper in de Kamer tot den minister het verzoek de rapporten te publiceeren, wat ten gevolge had, dat eenigen tijd daarna de minister zijn rapporten, in gewijzigden vorm liet verschijnen.

Ondertusschen was door het Vakverbond een onderzoek ingesteld bij de verschillende bedrijven omtrent de toestanden in het bedrijf, op welke wijze eventuele bezwaren uit den weg konden worden geruimd enz.

Een zeer omvangrijk materiaal werd op die wijze bijeengebracht en, nadat het materiaal bewerkt was, werd besloten het uit te geven voor gezamenlijke rekening van Vakverbond en partij.

Tevens werd een voorstel gedaan om op Hemelvaartsdag te Amsterdam een betooging te houden ten gunste van den 10-urendag. Deze betooging zal dan geleid worden door de partij en het Vakverbond gezamenlijk. Op dit oogenblik moet echter het Vakverbond nog een beslissing nemen, of het tot deze betooging zal overgaan.

d. Algemeen Kiesrecht. Daar de partij deel uitmaakt van het Ned. Comité voor Algemeen Kiesrecht wordt de rechtstreeksche propaganda door middel van provinciale meetings en nationale betooging gevoerd in samenwerking met dit Comité.

Deze samenwerking sluit evenwel niet uit, dat de partij door haar krant en door haar talrijke vergaderingen het geheele jaar door in het geheele land propageert voor het algemeen kiesrecht.

De toeneming in kracht en beteekenis van de Nationale Betooging is voor een deel zeker het gevolg van die voortdurende propaganda.

Of de actie voor het Algemeen Kiesrecht behalve door de gewone mondelinge en schriftelijke propaganda door andere middelen versterkt diende te worden, heeft een punt van ernstige bespreking uitgemaakt, toen het N. C. v. A. K. tot het P. B. de vraag richtte: wat zijn meening was omtrent

een volkspetitionnement. Het P. B. achtte toen de tijd er nog niet voor gekomen.

Zoodra de regering haar ontwerp-Grondwetsherziening had ingediend, heeft er een samenspreking plaats gehad van P. B., Kamerfractie en Redactie, ten einde in algemeenen zin het standpunt vast te stellen, dat en door de krant en door de fractie ten opzichte van het ontwerp zou worden ingenomen.

Door het aftreden van het blanco-ministerie is de kiesrechtstrijd in een andere phase gekomen en de vraag aan de orde gesteld: of de kiesrechtstrijd geen anderen organisatievorm zal noodig hebben.

Het jaarverslag van het Ned. Comité voor Algemeen Kiesrecht stelde de vraag en uit verschillende congresvoorstellen blijkt, dat dit congres zich met haar beantwoording zal hebben bezig te houden. De meest gewenschte vorm scheen het P. B. de kiesrechtactie te doen voeren door partij en Vakverbond gezamenlijk. Reeds heeft een conferentie van P. B., Dag. Best. van het Vakverbond en van den Bond van Gemeentewerklieden plaats gehad ten einde elkanders meening te dezen opzichte te leeren kennen.

Ook het standpunt der partij ten opzichte van het *Vrouwenkiesrecht* diende, in aansluiting met de Stuttgarter resolutie ten opzichte van het vrouwenkiesrecht, nauwkeuriger te worden vastgesteld. Als gevolg hiervan besloot het P. B. tot de indiening van een motie in zake vrouwenkiesrecht voor het a. s. congres.

e. Kamerontbinding. Na het aftreden van het ministerie-De Meester werd in het P. B. de mogelijkheid besproken van een Kamerontbinding. Mocht deze plaats hebben, dan diende de partij gereed te zijn. Er werden daarom maatregelen getroffen om voor dat geval zoo spoedig mogelijk klaar te zijn met het schriftelijke materiaal. Bovendien werden de besturen der afdelingen aangeschreven om er op verdacht te zijn, dat Kamerontbinding niet tot de onmogelijkheden behoorde en dat dus alle maatregelen vast genomen dienden te worden die zouden veroorzaken, dat snel optreden der geheele partij mogelijk zou zijn.

f. De economische crisis. Naar aanleiding der crisis was door het P. B. reeds besloten de rede van Wibaut, „Slechte Tijden”, uit te geven, toen besloten werd een manifest uit te vaardigen aan „de Nederlandsche Arbeiders”, waarin de oorzaken der crisis in het kort werden aangegeven, waarin er op gewezen werd, dat alle nadeelen er van komen ten laste der arbeidersklasse en dat alleen in het socialisme de uitkomst is gelegen.

Tevens werden de afdelingen opgewekt vergaderingen naar aanleiding van de crisis te beleggen.

Het manifest (zie bijlage C) werd tegen een deel van den kostenden prijs voor de afdelingen ter verspreiding beschikbaar gesteld en 175000 stuks werden er verspreid en op tal van plaatsen werden vergaderingen belegd.

g. De Zaaier. Nog voor het congres van 1907 had het P. B. met het H. B. van „de Zaaier” een conferentie gehouden, waarin het P. B. uiteenzette, hoe volgens zijn meening de organisatie der jongelieden behoorde te zijn.

Op het congres van „de Zaaier” waren Van Kuykhof en Sleef namens het P. B. aanwezig en verdedigden er de zienswijze van het P. B.

Voor eenige weken had weder een bijeenkomst met het H. B. van „de Zaaier” plaats. Het P. B. verklaarde, dat het de zelfstandige organisatie der jongelieden aanvaardde; het meende echter de

volgende organisatorische voorwaarden te moeten stellen:

1o. Iedere afdeling der partij, waar een afdeling van „de Zaaier” bestaat, benoemt een commissie van advies van hoogstens drie personen;

2o. In het H.B. van „de Zaaier” neemt een lid van het P.B. of iemand door het P.B. daartoe aangewezen, zitting met adviseerende stem;

3o. De maximum-leeftijdsgrens voor het lidmaatschap van „de Zaaier” bedraagt 20 jaar.

Het H.B. van „de Zaaier” zou deze voorwaarden op zijn a.s. congres aan de orde stellen; het kon er zich vrijwel mee vereenigen, uitgezonderd één punt: het vaststellen van een maximumgrens voor den leeftijd, waarop men lid van „de Zaaier” kan blijven.

h. Onderzoek naar de organisatie en propaganda der partij. Den dag voor het congres 1907 ontving het P. B. het uitvoerige en met grooten zorg bewerkte rapport en de studieclub voor de propaganda en organisatie der partij; wat later nog gevolgd werd door een aanvullingsrapport.

Het bleek echter al spoedig, dat, hoe goed het materiaal ook gerangschikt was, dit rapport veel van de waarde, die het zou moeten hebben, miste door de onverantwoordelijke wijze, waarop een aantal afdelingen haar plicht verzuimd hadden door de noodige gegevens niet te verstrekken.

Zoo was het b. v. onmogelijk om cijfers te publiceeren, die een overzicht gaven van den leeftijd der leden, het aantal vrouwelijke leden, de beroepen en bedrijven, waarin de leden werkzaam zijn. Willen dergelijke cijfers toch iets beteekenen dan moeten zij betrekking hebben op ongeveer alle leden; door het ontbreken van opgaven uit de voornaamste afdelingen zouden eventueele conclusies uit medegedeelde cijfers getrokken onjuist zijn.

Door ondergeteekende werd getracht nog zooveel mogelijk aanvullingen te verkrijgen op het rapport wat echter slechts gedeeltelijk en niet dan na veel moeite gelukte.

De aanvullingsvragen hadden betrekking op de beroepen der leden, aantal vrouwelijke leden, leeftijd, het aanwezig zijn van een huishoudelijk reglement, de contributieregeling, de schuld der afdeling.

Aan niet minder dan bij 84 afdelingen moest op nadere gegevens betreffende deze punten worden aangedrongen. Ten slotte bleken alle pogingen bij een aantal afdelingen vruchteloos en werden deze daarom maar gestaakt.

Zoo werden geen inlichtingen omtrent het huishoudelijk reglement der afdeling ontvangen van de afdelingen Abbenbroek, Almelo, Blijham, Ede, Eibergen, Enschedé, Franeker, Gorinchem, Den Haag (Scheveningen), Hekelingen, Hendrik Ido Ambacht, Hilversum, Hoorn, Kiel-Windweeer, Kloosterburen, de Knijpe, Langendijk e.o., Lekkum, Lonneker III en VII, Meppel, Neede, Purmerend, Rotterdam II en V, Slochteren-Kolham, Surhuisterveen, Tiel, Uithuizen, Winschoten, Wormerveer, Wijnaldum, IJmuiden, Zwartewaal.

Omtrent de contributieregeling werden geen gegevens verstrekt door Amsterdam VIII, Almelo, Assendelft, Doetinchem, Ede, Eibergen, Enschedé, Franeker, Hekelingen, Den Bosch, Hoorn, Kloosterburen, de Knijpe, Rotterdam V, Schoonhoven, Slochteren-Kolham, Surhuisterveen, Veendam, Wijnaldum, Zwartewaal.

Opgaven omtrent het beroep der leden ontbreken van zoo ongeveer dezelfde afdelingen, zoo van Amsterdam VIII, Den Haag, Enschedé, Franeker,

Rotterdam I en V; eveneens omtrent mededeeling van het aantal vrouwelijke leden en gegevens omtrent den leeftijd der leden.

Wat is nu de waarde van het rapport? Het is voor het P. B. uitstekend materiaal om als voorlichting te dienen bij het bespreken van den toestand der partij in een bepaald gedeelte van het land of in een bepaalde afdeling en hiervoor heeft het dan ook uitstekend dienst gedaan.

i. Diversen. Behalve de hier afzonderlijk gememoreerde onderwerpen zijn er een aantal zaken meer, die de aandacht van het P. P. in zijn geheel of van het D. B. in het bijzonder vroegen. Overzie ik het lijstje onderwerpen, dat in den loop van het jaar een afzonderlijke behandeling vereischte, dan bedraagt dit een aantal van meer dan honderd. Uit den grooten voorraad worden hier nog enkele genoemd: de samenspreking met onderwijzers-partijgenooten over de meeningsverschillen tusschen partijgenooten onderling over de strijdwijze van den Bond van Ned. Onderwijzers; het beslissen op diverse aanvragen om steun voor de propaganda; het houden van samensprekingen met diverse besturen en afdelingen der partij, het beslissen in zake van roeyement; het geven van advies in allerlei vragen van organisatorischen aard enz.

Voor de behartiging van al deze partijbelangen vergaderde het P. B. 15 en het D. B. 35 maal en was het partijsecretariaat voortdurend werkzaam.

De Pers

Behalve het dagblad „Het Volk” met geïllustreerd weekblad „De Notenkraaker”, bestaan op dit oogenblik de volgende weekbladen: „De Arbeid”, „De Baanbreker”, „De Blijde Wereld”, „De Eendracht”, „Friesch Volksblad”, „De Moker”, „De Nieuwe Tijd”, „De Stem des Volks”, „De Sociaal-Democraat”, „De Voorpost”, „De Volksstrijd”, „De Voorwaarts”, „De Wekker”, „De Tribune”, „De Vonk”. Van deze bladen zijn „De Blijde Wereld”, „De Tribune” en „De Vonk” geene organen van afdelingen of federaties, doch van personen. Wat dit laatste blad betreft dient echter te worden opgemerkt, dat omtrent de oprichting en den vorm van uitgave met het P. B. overleg is gepleegd en bij het P. B. geene bezwaren ontmoeten.

Behalve deze dag- en weekbladen behoort tot de sociaaldemocratische pers het maandschrift „De Nieuwe Tijd”; het 14-daagsch blad „De Proletarische Vrouw”, orgaan van de Soc.-Dem. Vrouwenclubs, „De Zaaier”, het maandschrift van de Soc.-Dem. Jongeliedenvereniging en het maandschrift „De Gemeente”, orgaan van de Vereniging van Soc.-Dem. Gemeenteraadsleden.

In de samenstelling van de redactie van „Het Volk” kwam in den loop van het jaar geene wijziging; krachtens besluit van het congres bleef de collectieve redactie gehandhaafd.

Evenmin had er wijziging plaats in de samenstelling van de Commissie van Beheer; deze bleef bestaan uit F. M. Wibaut, Henri Polak en J. H. Schaper.

Over de Commissie van Geschillen is op een andere plaats in dit verslag al gesproken.

Voor zoover uit de gegevens, die mij daarvoor ten dienste staan, te oordeelen, is de toestand der bladen, op een enkele uitzondering na, vooruitgaande te noemen.

Omtrent de resultaten der verlagings van den

abonnementsprijs van „Het Volk” zullen op het congres nadere inlichtingen worden gegeven.

Behalve deze bladen zijn er nog verschillende afdelingen, die op ongeregelde tijden een propaganda-blaadje uitgeven, dat dan in een bepaald district verspreid wordt.

Naast deze schriftelijke propaganda, door middel van genoemde bladen, verricht de Brochurenhandel der partij zijne functie door te zorgen voor propagandalectuur van allerlei soort.

Voor hetgeen door deze partij-instelling verricht is en met welke resultaten, verwijzen wij naar het hieronder volgende verslag van den administrateur van den brochurenhandel.

VERSLAG OVER DEN BROCHURENHANDEL
1 OCT. 1906—31 DEC. 1907.

Dit is, sinds de Brochurenhandel een afzonderlijke instelling der partij is geworden, het eerste jaarverslag. Het vorig jaar was de zaak nog te kort in afzonderlijk beheer om reeds verslag te kunnen geven en moest worden volstaan met het maken van enkele opmerkingen. Bepaalde conclusies omtrent verkregen resultaten waren toen uit den aard der zaak nog niet te trekken.

Wij zijn nu een jaar verder en gezien de verkregen resultaten, geloof ik als mijn meening te mogen uitspreken, dat het genomen besluit om den Brochurenhandel tot een afzonderlijke instelling der partij te maken, een goed besluit is geweest. De voorloopig verkregen resultaten zijn vrij gunstig, al blijft er nog heel wat te wenschen over en er is reden om aan te nemen, dat het in de naaste toekomst nog beter gaan zal.

Onder mijn beheer zijn verschenen:

Schrijver.	Titel.
Schaper:	Hoe woont gij?
—	Zomerweelde en Wintertijd.
—	Waarom wij het kiesrecht willen.
—	Arbeidersjaarboekje 1907.
Spiekman:	Het lot der arbeiderskinderen onder het kapitalisme.
S. K. Bakker:	Naast het Kruijn de Rode Vaan! idem. — 2e druk.
Marx en Engels:	Het Kommunistisch Manifest, 3e dr.
W. H. V.:	Gelukkig Holland. 2e druk.
—	— — — — — luxe uitgave.
—	Congresverslag 1907.
J. H. Sch.:	Te gering en het arbeidende volk. Losse Blaadjes I—IV.
—	— — — — — 2e druk.
Vliegen:	Soc. Dem. „Gem. Politiek. De Politieke Asmodee.
Helsdingen:	De maatschappelijk orde. 3e dr. P. L. Tak in memoriam (platen). Arbeidersjaarboekje 1908. Arbeidersscheurkalender 1908.

Dus totaal 21 uitgaven, waarvan 5 herdrukken. Al deze uitgaven zijn, zonder uitzondering, goed van de hand gegaan; enkele, waaronder de meest belangrijke, zelfs zeer goed. Wij mogen dus aannemen, dat er aan deze lectuur inderdaad behoefte was. Ook van de reeds vroeger verschenen en door mij van Van Kuijklof overgenomen lectuur is de omzet niet onbelangrijk geweest.

In het algemeen kan geconstateerd worden, dat naar eenvoudig en bevattelijk geschreven

lectuur de meeste vraag is. Aan den wensch om deze lectuur tegen zeer geringen prijs beschikbaar te stellen, wordt zooveel mogelijk tegemoet gekomen, doch men bedenke wel, dat er, vooral bij den tegenwoordigen vorm van exploitatie, in de prijsbepaling een grens is, waar beneden men niet kan gaan zonder schade toe te brengen aan den omzet. De praktijk leert, dat het stellen van al te lage verkoopprijzen volstrekt niet altijd bevorderlijk is aan een flinken omzet. Stelt men de verkoopprijzen al te laag, dan blijft er niet genoeg over voor het maken van flinke reclame en het geven van een behoorlijke provisie aan boekhandelaren en colporteurs en gaan dezen bij voorkeur werken met lectuur welke niet door de partij is uitgegeven. Dit kan misschien beter worden wanneer de afdelingen zich meer dan tot nu toe met den verkoop en de verspreiding van onze lectuur gaan bezighouden (waar het m.i. dan ook naar toe moet), maar zoolang tal van afdelingen den verkoop aan het particulier initiatief van enkele partijgenooten overlaten, is het stellen van al te lage verkoopprijzen zeker niet bevorderlijk aan een flinken omzet van onze partijbrochures.

Ook aan het in commissie leveren van brochures zijn onder den bestaanden toestand ernstige schaduwzijden verbonden. Het moge waar zijn dat daardoor de verkoop tot op zekere hoogte bevorderd wordt, doch daar staat tegenover, dat de verkoop er soms ook door belemmerd wordt. Wij moeten nu eenmaal rekening houden met het feit, dat wij voornamelijk zaken hebben te doen met arbeiders. Van een tijdige terugzending der overgebleven lectuur is in den regel geen sprake, zoodat het voorkomt, dat bestellingen voor rekening niet kunnen worden uitgevoerd omdat de magazijnvoorraad der verlangde brochures is uitgeput, terwijl nog een aantal commissie-exemplaren uitstaan. Dit is, zoowel uit propagandistisch als finantieel oogpunt bezien een zeer ongezonde toestand.

Ook laat de toestand van teruggezonden lectuur uit den aard der zaak niet zelden veel te wenschen over. En dan zijn er, gezien de wijze van boekhouding, ook ernstige administratieve bezwaren, te meer waar tal van afdelingen en colporteurs het onderscheid niet kennen tusschen levering in commissie en voor rekening. Dat de omzet kleiner worden zal wanneer aan het leveren in commissie een einde wordt gemaakt, vrees ik niet.

Integendeel, door het treffen van een regeling die zich meer aansluit bij de praktijk en daardoor ook voor de afnemers voordeeler is, verwacht ik een niet onbelangrijke stijging van den omzet. Het is volstrekt niet de bedoeling alle levering in commissie eens voor goed uit den boeze te verklaren, maar wel om daartoe alleen dan over te gaan, wanneer er voldoende waarborgen zijn, dat met het commissie-goed gehandeld wordt als voor een goed beheer noodig is. Voor een betere omzet verwacht ik veel van een betere organisatievorm van den Brochurenhandel, waarvoor het op den beschrijvingsbrief voorkomende ontwerp-reglement op den Brochurenhandel den grondslag zal moeten leggen. Bij de vaststelling van dit ontwerp-reglement is uitgegaan van het standpunt, dat, voor zoover het den verkoop en de verspreiding betreft van door

de partij uitgegeven lectuur, het zwaartepunt moet worden verlegd van de particuliere colporteurs naar de afdelingen der partij. Wij mogen, in het belang van onze propaganda en den groei der partij, die door een doelmatige verkoop en verspreiding van onze lectuur zeer kan worden bevorderd, die verkoop en verspreiding niet aan het particulier initiatief van één of meer partijgenooten overlaten, gelijk nu in tal van afdelingen het geval is. Zoo goed als de mondelinge propaganda, het beleggen van vergaderingen een afdelingszaak is die op de afdelingsvergadering wordt besproken en geregeld, zoo goed moet ook de schriftelijke propaganda, in dit geval het regelen van den verkoop en de verspreiding van door de partij uitgegeven brochures op de afdelingsvergaderingen worden besproken en geregeld.

Ook uit finantieel oogpunt bezien is dit wenschelijk of liever: noodzakelijk. Willen wij het credietstelsel kunnen handhaven, dan is het beslist noodzakelijk, dat de afdelingen borg staan voor het bedrag der geleverde goederen. En dat is mogelijk bij doorvoering van het systeem, neergelegd in het ontwerp-reglement op den Brochurenhandel.

Bespreking van enkele uitgaven.

Het zij mij vergund omtrent enkele periodieke uitgaven iets op te merken.

Allereerst het „Arbeiders-Jaarboekje”.

Dit is een uitgave die zeer veel zorg vereischt en waar geregeld geld bij moet. Wel stijgt elk jaar de oplage van dit inderdaad onmisbaar geworden boekje, maar door uitbreiding van reeds bestaande en jaarlijksche toevoeging van nieuwe rubrieken wordt ook de omvang hoe langer hoe grooter. Dit jaar was het, met de advertenties mee, reeds 174 bladzijden.

Zoo komt het, dat ook dit jaar, ondanks een aanmerkelijk grotere oplage, ondanks de prijsverhoging van 10 op 12½ cent en een grotere opbrengst aan advertenties, toch weer een klein verlies op deze uitgave te boeken valt. De steeds hogere eischen die men — m.i. terecht — aan dit boekje stelt, benevens de naar verhouding daarvan veel te lage prijs, zijn oorzaak, dat dit boekje, ook al stigt de oplage geregeld, steeds een verlies zal blijven opleveren. Zoodat wij m.i. moeten kiezen of deelen tusschen een goedkoop boekje met inkrimping of weglating van enkele rubrieken of een boekje wat aan alle redelijk te stellen eischen voldoet, maar dan ook verkocht zal moeten worden tegen aanmerkelijk hooger prijs, bijv. f 0.25. (In Duitschland, waar de oplage natuurlijk heel wat grooter kan zijn dan hier, kost een soortgelijk jaarboekje, de zg. „Arbeiter-Notis-Kalender”, 60 pfenning of f 0.36).

Dit ook naar aanleiding van een op den beschrijvingsbrief voorkomend voorstel Wormerveer-Krommenie om ook een rubriek „Coöperatie” in het jaarboekje op te nemen, gevende een ruim overzicht van den stand der coöperatie in binnen- en buitenland”.

Aan een meer volledige, dus duurder, uitgave geeft ondergeteekende de voorkeur.

De Arbeiders-scheurkalender.

Deze uitgave, naar verwacht werd een min of meer gewaagde onderneming, is een beslist

succes geweest en was reeds vóór de verschijning totaal uitverkocht. De daardoor ontstane moeilijkheden en teleurstellingen kunnen dit jaar door betere voorbereiding voorkomen worden. Wat de uitvoering van den kalender zelf betreft, zijn enkele bezwaren gehoord, die ten deele makkelijk, ten deele moeilijk te ondergaan zijn. Zoo zijn de, ook in onze pers gehoorde, bezwaren tegen het onbedrukt laten der blaadjes aan den achterkant en het plaatsen van advertenties op den voorkant der blaadjes moeilijk te ondervangen. Het bedrukken van den achterkant der blaadjes zou de kosten zoodanig opjagen, dat een niet wenschelijke prijsverhoging daarvan het gevolg zou moeten zijn, vooral wanneer daarmee gepaard ging het laten vervallen der advertenties op den voorkant der blaadjes. Moeten wij kiezen tusschen een van beide maatregelen, dan zou ondergeteekende voor weglating der advertenties nog het meest gevoelen. En, gezien de ondervinding dit jaar opgedaan, lijkt dit laatste niet bepaald onmogelijk, al is het waar, dat deze advertentie-inkomsten zeer moeilijk gemist kunnen worden. Maar bij een flinke opvoering van den omzet zou deze bron van inkomsten toch wel gemist kunnen worden.

Bespreking van andere uitgaven lijkt mij in dit verslag minder noodig. Alleen zij nog opgemerkt, dat sinds 1 Januari 1908 nog verschenen zijn een brochure „Loonslavernij” door H. Spiekman, en „Slechte Tijden” door F. M. Wibaut. Deze laatste, waarvan een zeer groote oplage gedrukt is, is op het oogenblik reeds grootendeels geplaatst.

De balans, winst- en verliesrekening is samengesteld door den accountant H. J. Wegerif en ligt op het congres ter inzage.

Alleen zij hier opgemerkt, dat de omzet over het tijdvak 1 Oct. 1906—31 Dec. 1907 liep over de som van f 6512.12⁵, waarvan f 612.88⁵ à contant en f 5899.24 voor levering op rekening, waarin begrepen is f 163.49 nog uitstaand commissiegoed. De balanswaarde van den voorraad lectuur op 31 December 1907 bedroeg f 2084.62. Deze vaststelling berust niet op schatting, doch op berekening naar een vastgesteld systeem.

Van debiteuren was nog te vorderen op 31 Dec. 1908 de som van f 2650.11⁵.

De opmerking moet mij hierbij van het hart, dat sommige afdelingen en colporteurs de betaling van geleverde lectuur wel eens wat al te lang uitstellen en blijkbaar niet inzien, dat ook de Brochurenhandel op tijd zijne verplichtingen jegens drukker en leveranciers moet nakomen. Om nu maar te zwijgen van al de moeite en onkosten die van deze ongeregelde betaling het natuurlijk gevolg zijn. Het komt voor, dat afdelingen de gelden, welke zij voor verkochte lectuur hebben ontvangen, voor andere propagandadoeleinden besteden en zoodoende den Brochurenhandel schandelijk lang laten wachten op betaling. En ook heb ik een sterk vermoeden, dat sommige afdelingen en colporteurs van de gelden, die zij voor de van ons ontvangen lectuur hebben ontvangen, bestellingen doen bij andere uitgevers, die zoo practisch zijn om alleen te leveren tegen contante betaling.

Het is duidelijk, dat men, door aldus te handelen, ons crediet-stelsel in gevaar brengt en ons, dusdoende, dwingt tot het nemen van

maatregelen, die voor de propaganda nu juist niet gewenscht zijn. Reeds nu is het een paar maal voorgekomen, dat een afdeling leetuur bestelde voor een belangrijke vergadering, terwijl er nog een belangrijke post van vroeger geleverde leetuur onbetaald stond. Na overleg met het D. B. der partij en het heffen van bijzondere maatregelen zijn toen, terwille van de propaganda, deze bestellingen uitgevoerd, doch ondergeteekende wenscht er met nadruk op te wijzen, dat een gezonde commerciële grondslag voor de verdere ontwikkeling van den Brochurenhandel, ook als propagandainstelling, van het grootste gewicht is. De afdelingen en colporteurs moeten leeren op tijd aan hunne verplichtingen te voldoen.

Overigens kan gezegd worden, dat de Brochurenhandel, wat den commerciële toestand betreft, geen reden tot bezorgdheid geeft. Er is, ondanks de heel wat zwaardere lasten welke nu op den Brochurenhandel drukken, een kleine winst gemaakt en hoewel men zich moet wachten om uit dit verschijnsel al te gunstige conclusies te trekken — het uitgeversbedrijf, vooral in den vorm als door ons moet geschieden terwille van de propaganda, is een zeer wisselvallig bedrijf — is er, dunkt mij, toch wel eenige reden tot tevredenheid. Alleen zal het bedrijfskapitaal, op het oogenblik bestaande uit f 4000 min een aandeel van f 50 der desbetreffende leening in portefeuilles, uitgebreid moeten worden, waartoe door mij bereids een voorstel is gedaan aan het P. B.

De administrateur van den Brochurenhandel:

W. H. MEIJER.

Propaganda en propagandisten.

De propaganda moet voor het grootste gedeelte worden overgelaten aan de afdelingen en de federaties. Wel zijn enkele gedeelten van het land stelselmatig bewerkt, rechtstreeks door het P. B., doch dit is uitzondering en zal wel uitzondering moeten blijven. Wat herhaaldelijk gebeurt, dat is het verleenen van financiële steun aan afdelingen, die een bepaalde propaganda willen voeren.

Verder is in 1907 steun verleend aan de federatie-Zaanstreek, en aan de afdeling Eindhoven; aan de eerste voornamelijk om het blad te steunen, aan de tweede eveneens voor de propaganda in Brabant met het orgaan der Brabantsche afdelingen.

Hierbij dient er vooral aan gedacht te worden, dat thans een propagandist gevestigd is in Zeeland, in Brabant, in Gelderland en in Utrecht; die geheel of voor een gedeelte bezoldigd worden uit de partijkas. Pogingen om een propagandist in Zuid-Limburg te vestigen, zijn tot nu afgestuit op het vinden van een geschikt persoon; het P. B. heeft echter gegronde hoop, dat het in orde komt.

De vestiging van een propagandist in Zeeland werd mogelijk gemaakt, doordat het P. B. de beschikking kreeg over een bedrag van f 600 per jaar, gedurende vijf jaar; op voorwaarde, dat hieruit een propagandist voor Zeeland gedeeltelijk zou worden bekostigd.

Zoals bekend is benoemde het P. B. als zoodanig partijgenoot Leeuwenburg, die zich met primo October 1907 te Vlissingen vestigde.

Door de verkiezing van Helsdingen als lid der Kamer en in verband daarmee zijne verhuizing naar Den Haag kwam Gelderland zonder propagandist. Het P. B. benoemde in zijn plaats partij-

genoot Hermans, die gedurende eenige jaren in Zuid-Holland was werkzaam geweest.

Mendels bleef in Utrecht gevestigd.

Voor een overzicht van hetgeen door hen is verricht verwijzen wij naar onderstaande verslagen.

VERSLAG VAN W. P. G. HELSDINGEN.

Het was dit jaar het laatste dat ondergeteekende werkzaam was als propagandist voor Gelderland. Door mijne verkiezing tot lid van de Tweede Kamer voor het district Franeker, op 15 October l.l. was ik en kon ik feitelijk slechts een gedeelte van het jaar als propagandist werkzaam zijn.

In September toch begon de campagne in Franeker, waar ik 13 vergaderingen hield, en in November moest ik mijne functie als Kamerlid gaan uitoefenen, tot Kerstmis toe, waardoor van het werken in Gelderland niets kon komen.

Bovendien werd ik het heele jaar door in beslag genomen door allerlei functies, als: ambtenaar van het Bureau voor Arbeidsrecht te Arnhem, lid van den Gemeenteraad van Arnhem, lid van het P. B., gedelegeerde daarvan in het kiesrechtcomité, lid van de enquête-commissie voor de tentoonstelling voor de hulsindustrie en niet het minst door het redacteurschap van het weekblad *De Arbeid*.

In een 26 tal vergaderingen voor afdelingen van de S. D. A. P. trad ik als spreker op, waarvan niet weinigen buiten Gelderland plaats hadden.

Voor de Meivergaderingen, bestuurbonden en vakvereeningen trad ik 15 maal als spreker op.

In het geheel sprak ik alzoo op 54 vergaderingen in en buiten Gelderland. Het had meer kunnen zijn, doch men dient allereerst noodigingen te krijgen om als spreker op te treden, om dit te kunnen doen.

Met al het bijwerk dat er bijkwam, werd de tijd evenwel al aardig in beslag genomen.

Met 1 Februari is partijgenoot Hermans als propagandist voor Gelderland opgetreden, tot welk tijdstip ik de redactie van *De Arbeid* heb waargenomen.

Ik vlei mij met de gedachte, dat de zevenjarige arbeid door mij in Gelderland verricht, niet geheel onvruchtbaar is geweest. Toen ik er in 1901 kwam, waren er geen afdelingen te Goor, in Overijsel, te Lochem, Doesburg, Tiel, Rhenen, Eibergen, Borculo, Winterswijk en Neede. Thans zijn in al deze plaatsen afdelingen onzer partij gevestigd. Het weekblad *De Arbeid* is er in dien tijd opgericht en verricht nog altijd uitstekende diensten voor de propaganda.

Het aantal gemeenteraadsleden te Arnhem bleef in deze 7 jaren 3, te Zutphen kregen we een poosje er een partijgenoot in, terwijl in Doetinchem en Winterswijk ieder thans 2 en te Lochem 1 sociaal-demokraat zijning hebben als lid van den raad. En Goor kreeg gedurende dit tijdperk een socialistische meerderheid in den raad, de eerste in ons land.

Wat de coöperatie betreft; Wageningen stichtte zijn „Voorpost”, een flinke bloeiende arbeiders-coöperatie en Doesburg is bezig de stichting daarvan in het leven te roepen. Ook Apeldoorn heeft zijn arbeiders-coöperatie.

De vakbeweging kan in een provincie als Gelderland, slechts langzaam aan vorderingen maken, doch groeide niettemin.

Alles bij elkaar genomen mag mijns inziens gezegd worden, dat het werken in Gelderland en in die streek van het district Lochem, dat tot Overijsel behoort, niet vruchteloos is geweest.

Bij de eerste algemeene verkiezingen in Lochem, in het jaar 1901, haalden wij daar ongeveer 800

stemmen, een cijfer dat ons moed gaf bij de naverkiezing andermaal een aanval op het district te doen. Toen kregen we ruim 1500 stemmen, brachten het tot herstemming en wonnen bij de herstemming, zij het ook met de hulp van een aantal katholieken, den zetel.

In 1905 ging deze voor ons verloren, doch onder omstandigheden die lieten zien dat onzen invloed niet verminderd was. Toen toch traden de vrijzinnigen eensgezind op, in 1901 niet, met een niet ongewild kandidaat; de kerkelijken, evenals wij, met hun eigen kandidaat. De strijd was toen zuiver. Toch steeg ons stemmenaantal tot 2198, wat dus wel aantoonde, dat wij aan aanhang daar niet verloren.

Ook dit feit wijst op gunstige resultaten van de propaganda. Veel is er zeker nog te doen en Hermans zal er werk genoeg kunnen verrichten, als hij daartoe maar flink door partijgenooten en afdeelingen gesteund wordt.

Met een vriendelijken groet aan de partijgenooten en geestverwanten in Gelderland en den wensch dat zij het door mij aangevangen werk met kracht en vrucht zullen voortzetten, besluit ik dit verslag.

VERSLAG VAN A. P. LEEUWENBURG.

Bij de lezing van dit verslag dient men rekening te houden met het feit, dat ik eerst met 1 October van 't vorige jaar mijn taak in Zeeland heb opgevat, en dus maar mededeeling kan doen van mijn werkzaamheden tot begin Maart, een tijdsverloop van vijf maanden alzoo.

Tevens bedenke men, dat door de slechte reisgelegenheden in deze provinciën zeer veel tijd te loor gaat.

Vanaf mijn komst in Zeeland heb ik de redactie van de *Baanbreker* waargenomen, eerst als lid van een redactie-commissie, later als verantwoordelijk redacteur.

Meer en meer is het werk voor ons weekblad — door omstandigheden buiten de schuld van vroegere medewerkers — op mij neergekomen, waardoor begrijpelijk heel wat van mijn tijd wekelijks wordt in beslag genomen, vooral waar de drukkerij niet in Vlissingen, maar in Middelburg is gevestigd. Ter wille van ons blad, ben ik ook verplicht de gemeenteraadszittingen te Middelburg en Vlissingen bij te wonen. De colportage met de *Baanbreker* is krachtiger ter hand genomen te Souburg en te Vlissingen, door anderen zoowel als door mijzelf. Verder heb ik getracht het abonnementental op te voeren, waartoe ik op mijn propagandareizen in de gelegenheid was. Sinds October is de wekelijksche verkoop met vijf en zeventig ex. gestegen.

In Vlissingen wees de afdeeling mij aan als voorzitter. In drie cursusavonden heb ik daar dezen winter ons gemeenteprogram behandeld. Een poging om in Vlissingen een Bestuurdersbond en een Bureau voor Arbeidsrecht op te richten, zal bijna zeker binnenkort slagen. De afdeeling nam verder het initiatief tot het oprichten van een Plaatselijk Comité van de Vereeniging voor de Tentoonstelling van Huisindustrie, dat mij als voorzitter koos en dat bereids zijn taak heeft ter hand genomen. Verder is samenwerking gezocht en verkregen met de afdeeling van den Bond van Ned. Ond. tot het voeren van een actie ter verbetering en regeling van schoolvoeding en -kleding.

Bij mijne komst in Zeeland heb ik de verschillende afdeelingen bezocht om de winterpropaganda te regelen. Als gevolg van die besprekingen zijn verschillende openbare vergaderingen belegd, waarop ik als spreker optrad.

Tweemaal sprak ik te Goes en Aardenburg, eenmaal te Ierseke, Ouwerkerk, Dreischor, Brouwershaven, Westkapelle, Souburg, Vlissingen, Terneuzen, Hoek, Sluis, Cadzand, Groede, Oostburg, Biervliet, Nieuw- en St. Joosland en Serooskerke.

Eenmaal trad ik te Vlissingen op voor de afd. van den Metaalbewerkerbond, eenmaal te Middelburg voor den Dienstbodenbond.

Te Aardenburg behandelde ik in drie cursusvergaderingen „Ons Strijdprogram”.

Voor den Middelburgschen Bestuurdersbond gaf ik vier avonden les in correspondentie.

Te Aardenburg, Oostburg, Middelburg en Vlissingen debatteerde ik.

Ook buiten Zeeland nam ik verschillende spreekbeurten waar.

Een der bestaande afdeelingen, die buiten de Zeeuwsche beweging was geraakt, is na een bezoek, door mij aan de afdeeling gebracht, weer meer gaan meelevan.

Een algemeene opmerking, overbodig voor wie eenige terreinkennis bezitten, wil ik ten besluite nog maken. De propaganda hier in Zeeland is uitermate moeilijk. Uiterlijk-waarneembare vorderingen zullen waarschijnlijk den eersten tijd weinig worden gemaakt. Maar waar de vriendschappelijke en waardevolle steun der Zeeuwsche partijgenooten mij niet ontbreekt, zal ook dat moeilijk kunnen uitblijven.

VERSLAG VAN L. M. HERMANS.

Een propagandist van de S. D. A. P. heeft naar mijn wijze van zien zich het best van zijn taak gekwetend als hij zich zelf overbodig maakt. Dat was ik nu nog wel niet geheel en al in het Zuiderkwartier van Zuid-Holland, maar toch kon ik gerust mijn taak over geven, toen het P.B. en de meerderheid der Geldersche afdeelingen mij verzochten de plaats van W. P. G. Helsdingen in te nemen. Het staat er in het gewest, waar ik zes jaren heb mogen werken, niet slecht voor. Het aantal leden van de federatie-Rotterdam bedraagt zowat 900, terwijl ik, toen ik kwam, een ledenlijst met ongeveer 200 namen vond, het aantal afdeelingen in het overige gedeelte is vermeerderd met, om er eenige noemen: Giessendam-Hardinxveld, Leerdam, Sliedrecht, Vlaardingen, Zwartewaal, Hendrik-Ido-Ambacht, Heerjansdam, Hekelingen, Kapelie, 's-Gravendeel, enz. In Zuid-Holland hebben wij dus vasten voet. Bovendien zijn op tal van plaatsen geestverwanten aanwezig en is de ontvangst geheel verschillend met die van een zestal jaren terug. Toen ik b.v. in de laatste dagen van mijn propagandistschap optrad te Hoornaar, Nieuwpoort, Poortugal, Ameide enz., plaatsen waar of nog niet, of al zeer lang geleden een sociaaldemocraat het woord had gevoerd, bleek mij dat de bezoekers onze ideeën al zeer sympathiek zijn en de vestiging van afdeelingen aldaar nog maar een kwestie van tijd is. Waar nu de federatie Zuid-Hollands Zuiderkwartier, naar mijne meening, nog over genoeg propagandistische krachten beschikt om de vergaderingen te doen beleggen, was mijn blijven niet beslist noodig.

Een opsomming hier nu nog te geven van de vergaderingen waarin ik het woord voerde komt mij overbodig voor, het lijstje is van respectabele lengte, ik kan volstaan met er op te wijzen dat toen ik vertrok het bestuur van Z. H. Z. Kw. gaarne konstateerde dat ik overal kwam waar men meende dat ik noodig was. Heeft mij dit de goedkeuring van de partijgenooten bezorgd, minder viel het in de smaak van de woordvoerders van het Alg. Ned.

Werkl. Verbond die ik menigmaal heb nagereisd en die daarover zoo verstoord waren dat zij mij aanduiden met de titel van „dit individu”, terwijl men in hun blaadje mij uitschold alsof er een of meer „vrijen” in de redactie zaten. Een en ander strekt mij oprechtelijk tot verheuging omdat mij daaruit bleek dat het mij gelukt was, dit halfslachtige verbond voor goed plaats te doen maken voor de S. D. A. P.

Naast mijn propaganda voor de politieke arbeiderspartij heb ik gewerkt voor onze arbeiderskoöperatie te Rotterdam en tot het laatste oogenblik heb ik mijn plichten als bestuurslid vervuld. Het is mij zeer aangenaam te kunnen konstateeren dat er onder de Rotterdamsche partijgenooten geen principieel verschil meer bestaat over de koöperatie-idee. Van het samenwerken in dit bestuur, zoowel als met het bestuur van Z. H. Z. Kw. heb ik de meest aangename herinneringen meegenomen.

Minder gelukkig ben ik als candidaat voor het lidmaatschap van den Raad geslaagd. Wel is waar scheelde het niet veel stemmen, maar toch genoeg om er buiten te blijven. Een troost is het, te weten dat men dan toch gewerkt heeft om een ander partijgenoot in den Raad te brengen. Dat is een troost en geen schrale ook.

Vanaf 1 Februari nam ik de taak van Helsdingen in zake de propaganda voor Gelderland, over. Ik trad reeds op in Arnhem I, Oosterbeek, Zutphen, Wageningen, Apeldoorn, Arnhem II, Dinxperlo, ik debatteerde met baron Van Wijnbergen en met ds. Vunderink, terwijl nog voorloopig reeds op mijn lijstje staan Veenendaal, Velp, Barneveld, Neede, Eibergen, Borculo, Lochem, Goor, enz.

Zoowel de partij-afdeelingen als de bestuurdersbonden en vakverenigingen noodigden mij uit, te Dinxperlo kon ik, dank zij de voorbereiding vag Helsdingen, een afdeeling stichten en ik geloof dat ook te Velp te kunnen doen. Met het blad *De Arbeid*, thans onder mijn redactie, is het vooruitgaande, het wil mij dus toeschijnen, dat het er in Gelderland nog zoo slecht niet voorstaat.

Met goedvinden van het P. B. zal ik in Maart of April een vergadering uitschrijven, waarheen alle Geldersche afdeelingen afgevaardigden kunnen zenden om een planmatige propaganda vast te stellen en te zorgen dat de plaatsen, die zooveel geestverwanten tellen dat er wellicht een afd. kan tot stand gebracht het eerst bewerkt worden, om dan met des te meer macht de propaganda in zwakkere plaatsen te voeren. Ook hoop ik, als de zomer gunstig weder geeft, eenige openluchtmeetings te houden. Een volgend verslag zal aantoonen in hoeverre ik in mijn pogen geslaagd ben.

Ten slotte een woord van dank aan het P. B. dat mij waardig heeft gekeurd de plaats van Helsdingen in te nemen en ook aan de Geldersche partijgenooten die mij met zooveel hartelijkheid overal hebben ontvangen.

VERSLAG VAN A. F. MULLER.

Hoewel het arbeidsveld voor de sociaal-democratische propaganda in Noord-Brabant ontzaggenlijk groot is, was er niet altijd voldoende gelegenheid op politiek terrein werkzaam te zijn, socialistische propaganda te maken, althans geen directe en het eerste werk dan ook was het overwinnen van een massa vooroordeel en allerlei wanbegrippen ten opzichte der sociaal-democratie, wat zij wil en wat zij niet wil. Wanneer op een vergadering van ruim 200 arbeiders waar wij met de katholieke sprekers debatteeren het applaus voor de helft op onze hand is; wanneer wij de menschen uitnoodigen tot een vergadering in het „Volksgebouw”, dat hier be-

kend staat als het socialistengebouw, en er dan in de zaal arbeiders zijn die uitroepen: in het „Volksgebouw” komen alleen brandstichters, schurken, koningsmoordenaars, kindermoordenaars enz., dan bewijst dat eenzijdig wel onze wassenden invloed, maar het geeft ook anderzijds een aardige kijk omtrent den gedachtegang nopens de sociaal-democratie.

Nadat eerst in eigen huis een en ander geregeld was geworden, was mijn eerste werk de oprichting van een Bestuurdersbond, die, dank zij de krachtige medewerking van de afdeeling Tilburg der Ned. Vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel, in Juli van het vorige jaar tot stand kwam.

Bij de periodieke Gemeenteraadsverkiezing en bij tusschentijdsche verkiezingen kon ik voor 't eerst in Tilburg een behoorlijke verkiezingskampanje organiseren waardoor we geruimen tijd door middel van huisbezoek in woord en schrift onze beginselen propageerden, terwijl ik mede bij de verkiezingen in Breda behulpzaam was.

Door mij werd een uitgebreid onderzoek ingesteld naar plattelands toestanden in betrekking tot de jachtwet, waarvan ik de bevindingen alsmede een kritische beschouwing der jachtwet publiceerde onder 't hoofd „Brabandsche Justitie-Schandalen” en in de verschillende plaatsen onder de menschen bracht. De publicatie van een en ander had mede ten gevolge dat we de sympathie der plattelandsbevolking voor ons wonnen en verschillende aanknoopingspunten kregen.

Als secretaris van den Tilburgsche Bestuurdersbond, kon ik voor zoverre op politiek gebied niet veel te doen was, op het terrein der vakbeweging werkzaam zijn, waarbij ik in de eerste plaats behulpzaam kon zijn bij de textielarbeiders in hun aktie voor betere arbeidsvoorwaarde, welke aktie ondanks de geheimzinnige tegenwerking der Christelijke organisaties, ten slotte met succes bebrood werd. Vervolgens werden als zoodanig door mij in en buiten Tilburg in verschillende vakken vereenigingen opgericht of aan de oprichting medegewerkt, waarvan de meeste door vereende krachten van patroons en geestelijken weer in den grond geboord werden. Aan de voorbereiding tot oprichting van een bureau voor arbeidsrecht waartoe de bestuurdersbond het initiatief nam, kon ik eveneens werkzaam zijn. De definitieve oprichting is nog maar een kwestie van eenige tijd.

De plannen tot oprichting eener coöperatieve bakkerij liepen door verschillende omstandigheden minder vlot van stapel. De pogingen om tot de oprichting te geraken worden echter doorgezet.

Op 56 openbare en cursusvergaderingen voerde ik het woord, terwijl ik op 20 openbare vergaderingen, meest van christelijke tegenstanders, de gelegenheid kreeg onze beginselen en het standpunt der moderne vakbonden te verdedigen, terwijl op een groot aantal vergaderingen geen debat werd toegestaan. Aanvankelijk als medewerker en later mederedacteur van ons Brabantsch partijorgaan *De Eendracht* en tevens als agent voor Tilburg van dit blad, werkte ik mede tot de uitbreiding van het lezers- en abonentental.

Ook bleef ik voorzitter van den Centralen Bond van Bouwvakarbeiders, doch was als zoodanig hoofdzakelijk in Limburg en Noord-Brabant werkzaam. Eveneens had ik de redactie van de *Bouwvakarbeider*, orgaan van bedoelden bond.

In Venlo gelukte het na veel voorbereidend werk een afdeeling onzer partij op te richten, terwijl op verschillende andere plaatsen aanknoopingspunten gevonden werden.

Ten slotte was ik tevens kastelein van het „Volksgebouw”, welke functie, doordat zij veel tijd in beslag nam, aan de propaganda niet bevorderlijk was*).

VERSLAG VAN M. MENDELS.

Het mag met voldoening worden neergeschreven dat de slapte, de geest van malaise en gedrukktheid die eenige jaren te Utrecht de arbeidersbeweging beheerschte, voor een goed deel geweken is.

Men had er ook zware tijden te doorstaan gehad. 1903 had er zeer zware offers gevergd, de reactie had er gaten geslagen in de rijen der georganiseerde arbeiders en toen te nauwernood men zich eenigszins kon herstellen, braken in de S. D. A. P. en zich voortplantend ook in de coöperatie en in sommige vakvereenigingen de inwendige twisten uit door een niets ontziende oppositie tot het uiterste doorgezet en eindelijk uitlopende op het roeyment van een heele afdeling der S. D. A. P.

In de coöperatie „de Eendracht” wist diezelfde oppositie geholpen door allerlei burgerlijke elementen de statuten gewijzigd te krijgen waardoor de Utrechtsche Bestuurdersbond verstooten werd van uitkeering, wat ten gevolge had dat de gesalarieerde ambtenaar en propagandist niet meer kon worden gehandhaafd, en de gestadige propaganda voor de vakbeweging groote schade leed.

Een uittocht bovendien volgde voor de sociaaldemocraten en hun medestanders, die een nieuwe coöperatie stichtten tot steun aan economische en politieke actie, maar die dan ook alles weer van voren af aan moest beginnen op te bouwen.

Zoo kwam er tijdelijk voor de beweging en de organisatie in al haar vertakkingen een verzwakking, en ook de pers, ons weekblad de *Stem des Volks* had van 1903 tot na 1905 bijzonder moeilijke jaren door te maken.

Maar een flinke kern van prttijgenooten bleef volhouden en onvermoed werken om de nadeelige invloeden dier neerdrukkende factoren, zooveel en zoo spoedig mogelijk te doen verdwijnen.

En wij kunnen zeggen, dat men een mooi eind gevorderd is op dien „weg”, al mag men dan ook nog niet alles te boven zijn gekomen.

Er is weer nieuwe opgewektheid, er is groei en bloei bij de S. D. A. P., terwijl het groepje half-anarchistische opposanten, dat in den beginne zich nog eenige „organisatie” wilde geven, al spoedig wegsloek als sneeuw voor de zon, zoodat er nu niets meer van over is.

Het laatste jaar is een jaar van veel verkiezingen geweest. Ging de zetel van Oudegeest bij diens vertrek nog verloren, al spoedig werd tusschentijds Mendels, ter nauwernoud een jaar te Utrecht woonachtig, gekozen in een distrikt waar tot dusver onzerzijds nooit een ernstige kans gemaakt kon worden.

En diezelfde dag bracht hem in de Staten.

Gaf de Kamerverkiezing voor 1905 ons in district II 963 stemmen, twee jaar later haalde Mendels er voor de Staten, waarbij de belangstelling en de actie uitteraard veel zwakker zijn, daar 1355, terwijl het Raadsdistrict, dat het grootste deel uitmaakt van het genoemde Kamer- en Raadsdistrict, 802 stemmen bij eerste stemming gaf, en 1391 bij herstemming.

— Kort daarop hadden de periodieke verkiezingen plaats, waarbij wij onze cijfers een machtig eind opvoerden en in alle vier de districten al onze candidaten in herstemming kwamen.

In 1905 kregen wij resp. in de districten A, B,

C en D 442, 334, 379 en 310, in 1907 daarentegen 622, 503, 852 en 569.

Derhalve in totaal 2546 tegenover 1465 twee jaar vroeger. Een vermeerdering dus van 1081 personen. De tijd van stilstand bleek dus beslist voorbij en overwonnen. Dat wij geen nieuwe zetels haalden, was het gevolg van samengaan van alle burgerlijke partijen tegen ons bij de herstemming.

In November j.l. werd dat nog erger. Toen waren er weer in hetzelfde distrikt C, waarvoor Mendels zitting had, twee zetels vakant, en reeds bij eerste stemming gingen liberalen en klerikalen over en weer op elkaars candidaten. In weerwil van dit verbond en een heftig anti-sociaaldemokratische campagne, stegen onze cijfers nog van 802 tot 874.

Zoo is er gegronden hoop dat bij ijverige propaganda een eventuele Kamerverkiezing onze candidaat in herstemming brengt door uitvallen van den liberaal. Want de liberalen gaan in stemmental voortdurend achteruit en de kerkelijken blijven vrijwel gelijk.

Het vervullen van het Raadlidmaatschap dat reeds herhaaldelijk aanleiding gaf tot beslist sociaaldemokratische stelling-nemen, heeft ongetwijfeld het doordringen onzer propaganda zeer bevorderd.

In ettelijke vergaderingen werd als spreker het woord gevoerd. De S. D. A. P. kon de hare steeds goed geslaagd noemen. Ook voor de vakvereenigingen werd herhaaldelijk opgetreden.

Buiten Utrecht werden o. a. spreekbeurten in den omtrek (de talrijke in alle deelen van het land buiten rekening gelaten) te Culemborg, Zeist (2 maal) Hilversum, Bussum, Vianen, Barneveld (2 maal). Te Barneveld gelukte het als gevolg van Mendels' optreden een partij-afdeeling, de eerste op de Veluwe, (onderdeel van de afd. Ede) te stichten die uitstekend vooruitgaat.

De redactie van de *Stem des Volks* werd naar genoegen gevoerd.

Er is in Utrecht nog veel te doen. Het is een stad met een zeer groot getal klein-ambtenaren, waar de propaganda intusschen geenszins te zeer op behoord gericht te blijven. Er is daarnaast een talrijke arbeidersbevolking, waarvan we heele lagen nog niet bereikt hebben. En de vakbeweging vindt er een ruim veld voor bemoeiing, dat voor verscheiden industriën nog zoo goed als braak ligt. Verblijvend dat de Bond van Fabrieksarbeiders onlangs er in slaagde een afdeeling te stichten, die heel mooi vooruitgaat. Utrecht heeft zeer noodig een werkkraft die zich geheel aan den opbouw der organisatie en aan den z.g. kleinen, maar zoo onontbeerlijken propaganda-arbeid zou kunnen wijden. Maar de Bestuurdersbond zou er eerst aan kunnen denken zoo iemand aan te stellen, wanneer de nog zoo jonge coöperatie „Voorwaarts” zoo uit de kluiten gegroeid was dat uit haar winstaandeel de bezoldiging zou kunnen worden gevonden. Maar daartoe dient er in die richting nog heel wat harder gewerkt te worden. Intusschen wat de toeneming van de politieke belangstelling onder de arbeiders en de verheldering van hun socialistisch gevoel tot inzicht en begrip betreft, kan met bevrediging, al kennen we nog geen tevredenheid, worden teruggezien.

Comité's en instellingen, waarbij de partij is aangesloten.

De partij bleef aangesloten bij het Ned. Comité voor Alg. Kierecht, het Landelijk Onderwijs Comité en de Vereeniging Tentoonstelling Huisindustrie; ook bleef de partij lid van het Centraal Bureau voor Sociale Adviezen.

*) Op dit oogenblik niet meer. v. K.

Het P. B. wordt in het N. C. v. A. K. vertegenwoordigd door W. P. G. Helsdingen; in het L. O. C. door J. W. Sleef en Van Kuijkshof; in de Vereen. Tentoorstelling-Huisindustrie door Sleef, die in den loop van het jaar S. J. Pothuis verving, welke als zoodanig bedankt had.

Ook liet de partij zich vertegenwoordigen op het Anti-Alcoholcongres door J. H. Schaper en F. van der Goes; op het Onderwijs-Congres was de partij vertegenwoordigd door partijgenoot Wibaut en door Van Zutphen.

Internationale verbinding.

Als vertegenwoordigers der partij bleven in het Int. Soc. Bureau Troelstra en Van Kol zitting houden.

De gegevens, die door het Int. Soc. Bureau verzocht werden ten behoeve van het Int. Soc. Congres werden verstrekt; zooals een rapport over de partij vanaf het Amsterdamsche Congres in 1904 tot midden in 1907 en een kort rapport over de verhouding der Hollandsche partij ten opzichte der vakbeweging.

Bovendien werden op verzoek van het Int. Bureau pogingen aangewend om den 14en Juli 1907 een meeting in Den Haag te houden als protest tegen de ontbinding der tweede Doema en tegen de Vredesconferentie.

De zaal, die daartoe echter geschikt was, kon door buitengewone omstandigheden, niet verkregen worden, zoodat het plan niet kon worden uitgevoerd.

Op verzoek van enkele buitenlandsche partijgenooten werden maatregelen genomen, om te zorgen, dat de Russische sociaaldemocraten hun congres hier zouden kunnen houden. Het bleek echter niet noodig te zijn, daar het congres te Londen kon plaats vinden.

In het begin van Augustus hield het Maison du Peuple zijn herdenkingsfeesten bij 't 25-jarig bestaan van deze coöperatie. Het P. B. was uitgenoodigd op deze feesten vertegenwoordigd te zijn; als vertegenwoordigers werden door het P. B. Helsdingen en Van Kuijkshof aangewezen.

Aantal afdelingen en leden.

31 Dec. '06. Aantal afdelingen 167 met 7471 leden.
31 " '07. " " " " " " 176 " 8423

Vermeerdering van 9 afdelingen, 952 leden.

In den loop van 1907 verdwenen de afdelingen: Spijkenisse, Blija, Oostvoorne, Annerveensche Kanaal, Hennaarderadeel, Norg, Rijssen en Roden; met een totaal ledenaantal op 31 Dec. '06 van 69 leden; hieruit blijkt dat het over het geheel kleine zwakke afdelingen waren, die op een enkele uitzondering na overleden door gebrek aan geschikte krachten; het aantal afdelingen werd daardoor 159.

De afdelingen Amsterdam I, VI en VII; Den Haag I, II en III, Kapelle a/d IJssel, Krimpen a/d. IJssel en Slochteren, werden of gecombineerd of gesplitst; Amst. VII kwam bij Amst. IX; Krimpen en Kapelle a/d IJssel werden vereenigd tot de afdeling Kapelle-Krimpen; Den Haag I, II en III werd vervangen door Den Haag (stad) en Scheveningen, Slochteren werd gesplitst in Slochteren-Kolham en Siddeburen; waardoor het aantal afdelingen daalde tot 157.

Gedurende 1907 werden opgericht de afdelingen Giessendam-Hardiuxveld, Britswerd, Leerdam, Ierseke, Harkstede, Hoogkerk, Edam, Rauwerd, Ternaard, Terzool, Limmen, 's Gravendeel, Lonneker VII, 's Hertogenbosch, Wijhe, Winkel, Zeist, Aardenburg en Joure; hierdoor klom het aantal afdelingen tot 176. In den loop van 1907 werd ook nog opgericht de afdeling Noordbroek; die echter slechts kort bleef bestaan.

Deze nieuwe afdelingen hadden op 31 December een gezamenlijk ledental van 315. De afdelingen, die gedurende het geheele jaar 1907 bestonden namen dus in ledental toe van 7471—69 tot 8423—315 of van 7402 tot 8108, dat is een toename met 9.5 pCt.; terwijl de toename voor de geheele partij 12.8 pCt. bedraagt. Deze cijfers zijn gunstiger dan voor het jaar 1906; toen waren deze 3.9 pCt. en 9.78 pCt. Ook in vergelijking met 1905 is de toeneming iets gunstiger; toen was deze 11.4 pCt.

De bestaande afdelingen zijn dus procentsgewijze sterker gegroeid dan in 1906; toch is er geen sprake van dat ook nog maar ééne afdeling haar grens van toeneming bereikt zou hebben; er moet veel meer en veel krachtiger gewerkt worden aan de inwendige versterking der afdelingen.

Ook het gemiddeld aantal leden per afdeling steeg in 1907 in vergelijking met 1906 van 44 tot 49; 40 afdelingen waren op 31 December 1907 boven het gemiddelde, 136 waren er beneden.

Een groot aantal afdelingen is gevestigd op het platteland en uit den aard der zaak is het ledenaantal van die afdelingen in volstrekten zin gering; toch is het aantal afdelingen dat 25 of minder dan 25 leden heeft te groot, niet minder dan 96 of 54 pCt. van het totaal aantal afdelingen op 31 December 1907; op 31 December 1906 was dit percentage 56.

In mijn vorig verslag wees ik er op, dat de toeneming voor Amsterdam zoo goed als niets was, voor Den Haag een kleine achteruitgang was te constateeren en voor Rotterdam een toeneming van 22½ pCt.

Hieronder volgt voor dezelfde plaatsen en een andere een overzicht van haar groei.

	Aant. leden 31 Dec. '06.	Aant. leden 31 Dec. '07.	Toeneming.	Vermind.
Amsterdam	1769	1823	3	pCt.
Rotterdam	668	819	22.6	"
Den Haag	347	392	12.96	"
Utrecht	203	220	8.37	"

Hieruit volgt, dat alleen Den Haag en Rotterdam boven de gemiddelde toename van 9.5 pCt. zijn gekomen en Rotterdam alleen beduidend.

Ten einde een beter punt van vergelijking te hebben, zij opgemerkt dat het ledenaantal der partij procentsgewijze uitgedrukt ten opzichte der bevolking 0.15 bedraagt; voor de steden boven de 100.000 inwoners, nl. Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht bedraagt dit respectievelijk 0.31, 0.21, 0.12 en 0.19; voor de vier grootste steden tezamen 0.25.

Voor de steden boven de 50.000 en beneden de 100.000 inwoners gezamenlijk bedraagt dit 0.19 en voor de steden tusschen 25 en 50.000 bedraagt dit 0.23.

Voor de provincien bedraagt dit:

Friesland 0.31; Noord-Holland 0.24; Overijsel 0.20; Groningen 0.18; Zuid-Holland 0.16; Utrecht 0.10; Gelderland 0.08; Zeeland 0.08; Drenthe 0.04; Noord-Brabant 0.02 en Limburg 0.01.

Wat de verspreiding der afdelingen over het land gaat, deze is de volgende:

Friesland 35; Zuid-Holland 34; Noord-Holland 29; Overijsel 19; Groningen 18; Gelderland 17; Zeeland 8; Utrecht 6; Noord-Brabant 5; Drenthe 3; Limburg 1.

Werkzaamheden en toestand der afdelingen.

Ook weder dit jaar werd door mij aan de afdelingssecretarissen tijdig een herinnering gezonden aan het voorschrift van art. 4 van het

huishoudelijk reglement der partij. luidende: „Zij zenden vóór 1 Januari van elk jaar een verslag van den toestand en de werkzaamheden huuner afdeeling”.

Ten einde zooveel mogelijk te voorkomen, dat door de afdeulingssecretarissen geen nuttelooze mededeelingen worden gedaan en ook ten einde de gegevens zoo te verkrijgen, dat een overzicht van het geheel mogelijk is en bewerking van alle rapporten tot één rapport mogelijk, worden in de circulaire de punten aangegeven — zelfs in onderdeelen — waarover mededeelingen gevraagd worden. Die punten zijn: A. de verkiezingen; B. over het al of niet gecombineerd zijn met andere organisaties; C. de propaganda; D. het richten van verzoeken, adressen tot openbare lichamen en E. de algemeene toestand der afdeelingen.

Een aantal afdeelingen lieten weer verschrikkelijk lang op zich wachten eer het verslag werd ingezonden; na toezending van een duplicaat-circulaire kwam dan ten slotte weer wat binnen en konden na eenigen tijd de nalatigen weer opnieuw worden aangespoord.

Het resultaat van die pogingen was, dat verslagen werden ingezonden door alle afdeelingen behalve Almelo, Breda, Ede, Eibergen, Gorinchem, Heerjansdam, Hendrik-Ido-Ambacht, Kriampen a/d. Lek, Oostvoorne, Rotterdam II, Schoonhoven, Slochteren-Kolham, Smilde, Trijnwalden, Uithuizen.

Hierbij dient nog te worden opgemerkt dat de afdeelingen, die in het laatste kwartaal van 1907 werden opgericht, niet verder lastig zijn gevallen met het verzoek een rapport in te dienen, daar er onder deze waren, die inderdaad tekort bestonden om iets belangrijks te kunnen melden.

Van de afdeeling Smilde werd nog een rapport ontvangen, toen het algemeen rapport reeds was opgemaakt.

Wat nu de rapporten zelf betreft het volgende: hoewel een overzicht moest gegeven worden van den toestand en de werkzaamheden over 1907 hebben sommige afdeelingen zich daaraan maar niet gehouden en bijv. een jaarverslag ingezonden, dat in September bijv. aan de afdeulingsvergadering was uitgebracht.

Een dergelijk verslag bevat dan gewoonlijk allerlei mededeelingen en wetenswaardigheden, die voor de beirokken afdeeling zeer belangrijk zijn, doch voor de samenstelling van een algemeen rapport totaal geen beteekenis hebben. Hierbij komt dan nog, dat men in dergelijke jaarverslagen zich niet gehouden heeft aan de punten hierboven genoemd en „dientengevolge de bewerking er van uiterst moeilijk en tijdrovend wordt.

Vergelijkt men nu het aantal rapporten, dat over 1907 is ingezonden, met dat over 1906, dan is er een niet onbelangrijke vooruitgang te bespeuren, toch kan en mag ik niet tevreden zijn, voordat alle afdeelingen haar plicht in dezen nakomen.

Deze rapporten, van jaar tot jaar bijgehouden, verschaffen het P.B. de gegevens om den toestand der afdeelingen te kunnen beoordeelen en mogen niet achterwege blijven.

Hieronder volgt een kort overzicht van de werkzaamheden der afdeelingen.

A. Verkiezingen.

Kamerverkiezingen. In 1907 werd aan een verkiezing voor de Tweede Kamer deelgenomen in de districten Ede en Franeker.

In het eerste district was door de partij candidaat gesteld: Mr. M. Mendels; de uitslag was, dat hij

223 stemmen verkreeg van de 4725, tegen 207 van de 4565 in 1905.

De verkiezing in het district Franeker was van meer beteekenis voor onze partij. Door het overlijden van partijgenoot Tak was de zetel voor dit district vacant gekomen. Door de federatie-Franeker werd W. P. G. Helsdingen gesteld.

De uitslag was, dat uitgebracht werden 6393 geldige stemmen, waarvan 2326 op Helsdingen, 2594 op den antirevolutionairen candidaat en 1473 op den vrijz. democraat.

Bij de herstemming verkreeg onze partijgenoot 3340 van de 6356 stemmen en de tegencandidaat 3016, zoodat Helsdingen, die in 1905 in het district Lochem was gevallen, opnieuw als lid der Tweede Kamer zijn plaats kon innemen.

Statenverkiezingen. Dit jaar was het jaar der algemeene verkiezingen voor de Staten. Door onze partij werd er krachtig aan deelgenomen, zooals reeds op een andere plaats in dit verslag is mededeelt.

Het resultaat in dezen strijd was, dat wij in Friesland 3 zetels hadden, nu 8; in Groningen 1, nu 4; in Overijssel 1, nu 2; in Utrecht 0, nu 3; in Noord-Holland 1, nu 4.

Gemeenteraadsverkiezingen. Met niet minder kracht en opgewektheid dan bij de Statenverkiezingen werd door onze partij deelgenomen aan de algemeene raadsverkiezingen. Bij eerste stemming werden 18 Soc.-democraten in verschillende gemeenten gekozen en kwamen er 92 in herstemming.

Op het einde van het jaar hadden 99 Sociaal-democraten zitting in de gemeenteraden verdeeld over 53 gemeenten.

Hier zij herinnerd, dat het *Congres van de Soc. Dem. Gemeenteraadsleden*, dat korten tijd na de verkiezingen werd gehouden, uitstekend slaagde.

B. Propaganda.

Er wordt wel eens gezegd, dat de afdeelingen tegenwoordig te weinig doen aan de propaganda. Heeft men echter voor zich de gegevens uit de afdeelingen, dan vraagt men zich af, zouden zij, die dat zeggen wel weten, wat zij zeggen. Natuurlijk er zijn afdeelingen, die wel meer zouden kunnen doen; toch is alles bij elkander genomen de hoeveelheid werk, die verricht is enorm.

Openbare propagandaverzamelingen, cursusvergaderingen, verkiezingsvergaderingen, huisbezoek, verspreiding van manifesten, strooibiljetten, extra kranten, enz.; er is bijna geen afdeeling, die er niet aan deel nam.

Als voorbeeld neem ik hier het verslag van een afdeeling in een provinciestadje: deze afdeeling hield 12 openbare vergaderingen, 4 cursusvergaderingen, verspreide 2500 nummers van een verkiezingsblaadje en 1000 nummers van *De Stem des Volks* en verkocht iedere week 125 ex. van *De Stem* en 60 van *De Proletarische Vrouw*.

Een ander voorbeeld van een groote-stadsafdeeling: deze hield 17 verkiezingsvergaderingen, verspreide 192.000 stuks drukwerk, bovendien tweemaal een verkiezingskrant, respectievelijk in 10.000 en 5000 exemplaren. Een groot aantal brochures werden gratis verspreid onder verschillende vakgroepen, aan huisbezoek, aan kiezerskweek werd flink gewerkt.

Dat er een aantal afdeelingen zijn die meer zouden willen doen, doch door gebrek aan middelen en door de moeilijkheid om aan sprekers te komen veel nuttig werk hebben moeten nalaten is duidelijk.

Doch wat alle afdeelingen kunnen doen en niet mogen nalaten, dat is de stelselmatige propaganda door huisbezoek, door verspreiding van goedkope

geschreven, waarvoor het geld gevonden dient te worden.

Ook dient er meer organisatie te komen op het platteland in het houden van openbare vergaderingen. Waar federaties bestaan gebeurt dit gewoonlijk reeds; doch waar deze niet bestaan, dienen de afdelingen zich meer in verbinding te stellen met andere afdelingen in dezelfde streek, om voor gezamenlijke rekening eens een spreker te laten komen, die gedurende een dag of vijf vergaderingen houdt.

Ook met dat gebrek aan sprekers zou het zoo'n vaart niet loopen als men maar niet steeds en altijd een paar zelfde sprekers vraagt, die gewoonlijk reeds met werkzaamheden overladen zijn.

Dat in enkele plaatsen de propaganda zeer bemoeilijkt wordt, doordat men niet de beschikking heeft over een localiteit is ook een der redenen, waarom in sommige afdelingen de propaganda wat mat gevoerd wordt. Van de zijde van geestelijkheid zoowel als van burgemeesters wordt presie uitgeoefend op de lokaalhouders om onze partij het vergaderen onmogelijk te maken. Niet alleen in het Zuiden van ons land, men denke bijv. aan Watergraafsmeer, waar het Van den Briuk onmogelijk werd gemaakt op te treden.

C. Verzoeken en adressen van openbare lichamen.

Hieromtrent is weinig anders te zeggen, dan hetgeen in vorige jaarverslagen is opgemerkt. Een aantal afdelingen zonden hetzij zelfstandig, hetzij door middel van den Bestuurdersbond adressen over allerlei onderwerpen van plaatselijk belang.

D. Algemeene opmerkingen.

Verschillende afdelingen wijzen er op, dat de toestand in de afdeling beter is dan het vorige jaar, dat de invloed der afdelingen grooter wordt. Zoo schrijft een kleine plattelands-afdeling: goede geest, ontwikkelde bevolking, veel belangstelling. Een der afdelingen spreekt zelfs van een krachtigen vooruitgang. Dat de verkiezingen voor de Staten en den Raad met haar resultaten van gunstigen invloed zijn geweest op den algemeenen toestand der partij, is duidelijk.

Over het geheel blijkt uit de verslagen der afdelingen wel dit: dat de discussie over allerlei geschillen dit jaar vrijwel zijn achterwege gebleven. Wat natuurlijk niet zeggen wil, dat dit overal zoo is; het is het P. B. bekend, dat er afdelingen zijn, waar dit niet het geval is; doch dat zijn uitzonderingen, die den regel bevestigen.

Een der grootste afdelingen schrijft: het afgelopen jaar, getuigde over 't geheel genomen van een opgewekt organisatieleven.

Wat ook duidelijk blijkt is, dat men in de meeste afdelingen zich krachtiger toelegt dan vroeger op verbetering van de inwendige organisatie en vooral aandacht schenkt aan de vraagstukken van den dag.

Over het geheel spreken de afdelingen niet van moedeloosheid; doch vele getuigen van opgewektheid en kracht om de moeilijkheden, die de propaganda en organisatie met zich brengen, te overwinnen.

Slot. Nu ik de laatste weken mij eens rustig heb bezig kunnen houden met na te gaan alles wat in het afgelopen jaar door het P. B. en de afdelingen is verricht; nu ik de verschillende gegevens die mij ter beoordeeling hebben gestaan, zoowel op organisatorisch als propagandistisch en financieel gebied der partij, heb kunnen zien

in hun onderling verband, durf ik met volle gerustheid verklaren: de toestand der partij is goed. Waar men ontevreden is met den gang van zaken, daar legt men zich er niet bij neer, doch tracht men de oorzaken te leeren kennen en verbetering te brengen en dat is het eerste middel om verbetering te brengen.

Of wij tevreden zijn? Dat is een andere vraag. Tevreden zijn wij niet. Wij groeien wel, doch wij groeien te langzaam. Wij konden en moesten veel sterker zijn. Tevreden kunnen wij eerst zijn, als wij de overtuiging hebben, dat ieder lid in onze partij gedaan heeft wat hij kon doen in het belang van de organisatie, in het belang van de propaganda voor onze beginselen.

Partijgenooten, aan den arbeid! Vooral versterking, verbetering van onze inwendige organisatie. We gaan naar het verkiezingsjaar, denkt daar allen aan. Overwinningen te behalen is op den duur slechts mogelijk door een krachtige, flink georganiseerde partij. Gewerkt voor onze partij, voor onze beginselen, — allen — niet één uitgezonderd en zorgt, dat 1908 eindigt met minstens 10.000 leden. Dat kan en dat zal, als men wil!

De partijsecretaris,

VAN KUIJKHOF.

Amsterdam, 16 Maart '08.

BIJLAGE A.

Aan de afdelingen.

Partijgenooten!

Op het jongste Congres der partij, te Haarlem, is het volgende besluit genomen in zake de **verkiezingen voor de Provinciale Staten**, welke in Juni a. s. gehouden zullen worden.

a. tegen den tijd van de verkiezing voor de Staten wordt door het P. B. een manifest uitgegeven, waarin de beteekenis van deze verkiezingen wordt uiteengezet en de afdelingen worden aangespoord aan de verkiezingen met eigen kandidaten deel te nemen;

b. de houding der partij bij de herstemmingen wordt door het partijbestuur vastgesteld;

c. in districten, waar wij niet of niet geheel met eigen kandidaten aan de verkiezing deelnemen, wordt de houding der partijgenooten vastgesteld in overleg met het partijbestuur.

Aan de opdracht onder a aan het Partijbestuur gegeven, wenschen wij bij dezen te vol-
doen.

Uitgaande van haar inzicht in de tegenstelling van belangen tusschen de kapitalistische en arbeidende klasse staat de S. D. A. P., waarin de politiek der arbeidersklasse is belichaamd principieel tegenover alle kapitalistische partijen, waaruit volgt, dat overal waar zulks materieel mogelijk is, onze afdelingen en districtsfederaties ook bij de Statenverkiezingen **zelfstandig in den strijd gaan, EIGEN CANDIDATEN** stellen en den kiezers uitnoodigen tegen alle kapitalistische partijen front te maken.

Hiertoe wekken wij dus allereerst op: **stelt eigen kandidaten**, zoo mogelijk voor alle zetels, en doet al wat in uw macht is om onze eigen mannen plaatsen in de Provinciale Staten te doen innemen.

Het belang daarvan voor de arbeidersklasse

in haren politieken en economischen strijd zal onzerzijds nader in een „manifest aan de kiezers” worden uiteengezet, waarin ook het speciale karakter van deze Statenverkiezingen onder de oogen zal worden gezien. Deze manifesten goed te verspreiden, is de plicht van afdeelingen en partijgenooten.

Tot deze deelname met eigen kandidaten wekken wij alle afdeelingen op, niet het minst in die provincies, waar de strijd tusschen de beide coalities der tegenstanders weer loopt op den grondslag van de antithese, waardoor de klassetegenstellingen worden verdoezeld en vele arbeiders weer worden verleid om met het eene deel der bezittende klasse te gaan strijden tegen het andere deel, dat eveneens een deel der arbeidersklasse op valsche leuzen achter zich weet te krijgen. Alleen dan mag worden besloten niet met eigen kandidaten op te treden, indien de mogelijkheid beslist is uitgesloten. De verwachting alleen dat onze kandidaten slechts een gering aantal stemmen zullen verkrijgen, mag geene afdeeling weerhouden deel te nemen en dienen de afdeelingen in die districten overleg omtrent haar houding te plegen met het Partijbestuur. In geen geval mag zonder dat overleg tot steun van een der bezitterspartijen worden besloten.

Het congresbesluit verplicht die afdeelingen die geen eigen kandidaten of slechts kandidaten voor een deel der opengevallen zetels wenschen te stellen, met het P. B. hierover overleg te plegen. Wij verzoeken die afdeelingen of federaties ons in dit geval uitvoerig de gronden mede te deelen, waarom zij aldus meenen te moeten handelen.

Minder streng kan het parool tot zelfstandige deelname opgevat worden in die provincies, waar, wegens de politieke verhoudingen de strijd minder fel is en dus de agitatie minder gevaar biedt, dat de arbeiders zich door kerkelijke of anti-kerkelijke hartstochten tegen elkaar in het harnas laten jagen. In die provinciën kan men, altijd in districten waar men voor de propaganda onzer beginselen of voor de verovering van Statenzetels weinig van deelname verwacht en krachten moet sparen voor anderen verkiezingsarbeid, desnoods tot onthouding besluiten.

Dringend worden de afdeelingen verzocht zich streng te houden aan dat deel van het congresbesluit, hetwelk de houding **bij de herstemmingen** in die districten, waar onze eigen kandidaten uitgevallen zijn, doet bepalen door het Partijbestuur.

Hiertoe worden de afdeelingen verzocht, onmiddellijk na de eerste stemming het Partijbestuur volledig in te lichten omtrent den stand van zaken, ook in te lichten omtrent de persoonlijke inzichten van de in herstemming zijnde kandidaten, vooral ten opzichte van grondwetsherziening en het militaire vraagstuk.

Hetzelfde geldt voor die districten, waar wel enkele, doch niet de volledige lijst, van onze eigen kandidaten in herstemming komt.

Wij moeten, ook dan als wij staan voor een keuze tusschen twee tegenstanders, bedenken, dat het stembiljet een **wapen** is in

den klassenstrijd, dat ten alle tijde ten bate van de arbeidersklasse kan en moet worden gehanteerd.

Maar voorshands zij ons aller taak voor onze eigen partij de best mogelijke machtspositie te veroveren, bedenkende, dat de eenige soliede waarborg voor den vooruitgang in politiek en sociaal opzicht **een sterke sociaaldemocratie** is.

Nu onze partij weer staat als een eendrachtige phalanx moeten deze Statenverkiezingen gaan getuigen van onze groeiende macht, weerspiegeling van het voortgaand ontwakken der arbeidersklasse uit haar dommel van onbewustheid.

Het Partijbestuur:

W. H. VLIEGEN, Voorzitter.

W. P. G. HELSDINGEN.

J. H. SCHAPER.

J. W. SLEEF.

H. SPIEKMAN.

P. J. TROELSTRA.

J. G. VAN KUIJKHOFF, Secretaris.

Amsterdam, 1 Mei 1907.

De Genestetstraat 16.

BIJLAGE B.

Aan de Kiezers!

Eerstdaags zult gij wederom worden opgeroepen, om uw politiek wapen, het stembiljet, te gebruiken.

De volgende maand toch zullen de **verkiezingen voor de Provinciale Staten plaats vinden**, die ook ditmaal een belangrijke politieke betekenis hebben.

Dit jaar treedt immers **het derde deel der Eerste-Kamerleden af** en het zijn de Provinciale Staten, die daarvoor nieuwe leden moeten kiezen.

De Eerste Kamer vertegenwoordigt het meest kapitalistisch en behoudzuchtig element in ons staatsbestuur. Vooral in de laatste jaren heeft ze dit volksvijandelijk karakter door daden getoond. In 1901 stemde zij de Ongevallenwet af; in 1903 bekrachtigde zij, zonder nader onderzoek, de dwangwetten; in dit jaar stemde zij tegen de afschaffing van 't blijvend gedeelte van Minister Staal. Zij deed daardoor den eersten, zoo bescheiden stap op den weg naar militaire bezuinigingen mislukken en de wetgeving voor eenige maanden stilstaan.

Als straks de Ziekteverzekering door de Tweede Kamer is aangenomen, dreigt ons van den kant der Eerste Kamer, waarin liberale en klerikale kapitalisten en groot-ondernemers den boventoon voeren, een zelfde optreden als met de Ongevallenwet. Als dit Ministerie, ingevolge zijn program, zijn ontwerp tot Grondwetsherziening indient en dit ten slotte voor de Eerste Kamer komt, dreigt het schipbreuk te lijden op den **onwil** dierzelfde heeren, die de militaire bezuinigingsplannen van Minister Staal deden mislukken. Zoolang dit **politieke remtoestel** bestaat, heeft het tot zulke reactionaire daden de macht.

* * *

Hoe de Eerste Kamer zal zijn samengesteld, kan ons daarom niet onverschillig zijn. Allen, die maatregelen wenschen in het belang van

het arbeidende volk; die zich voorwaarts wenschen te bewegen naar een betere toekomst voor het niet-bezittende deel in al zijn geledingen; die het zelfzuchtig kapitalisme niet ongehinderd willen laten heerschen; allen; die sociale en democratische hervormingen wenschen; niet slechts met woorden, doch ook met daden de toenemende opdrijving der militaire lasten willen tegengaan; die de kiesrecht-kwestie wenschen te zien opgelost; die de macht der reactie wenschen te breken, — zij allen moeten zorgen, dat in de Eerste Kamer althans het vooruitstrevende en democratische element de plaats inneme van het conservatieve en reactionaire.

De beste weg om daartoe te geraken, is: ook in de Prov. Staten dat element te bringer of te versterken, dat overal, waar het zijn invloed toonde, de stuwkracht bleef voor den vooruitgang, nl. **het element der Soc. Dem. Arbeiderspartij.**

* *
*

Ook om andere reden is dit noodig. De Prov. Staten hebben het bestuur der provincie voor hun rekening. Uit hun midden worden **de Gedeputeerde Staten** gekozen, die bij de uitvoering der sociale wetten een machtig woord hebben mee te spreken. De uitvoering van de **woningwet**, de **drankwet**, de **gezondheidswet** hangt in vele opzichten van hen af. Bij het aanleggen van trams en lokaal-spoorwegen kunnen zij kapitalistische belangen behartigen of opkomen voor de arbeiders, bij die ondernemingen betrokken. Bij de regeling van **polderen waterschapsbelangen** kunnen zij de kleinen tegen de grooten beschermen of omgekeerd. Ook op **onderwijszaken** en **armwezen** kunnen zij in vooruitstrevende of reactionaire richting invloed uitoefenen. Zij kunnen, zooals tot heden teveel geschiedde, traktementen van burgemeester en dergelijke ambtenaren verhoogen, zelfs tegen den zin der gemeenteraden en daarentegen posten van de gemeentebegroting schrappen, van sociale betekenis en in het belang der kleinen. Zij kunnen de „mindere” beambten met hongerloozen afschepen, ofschoon deze menschen zwaren en langdurigen arbeid moeten verrichten. Zij kunnen door provinciale opcenten op rijksbelastingen, de armen nog zwaarder drukken of ook daarbij met de belangen der mingevoeden rekening houden.

Tot heden werden in de verschillende provinciën deze zaken maar al te veel in conservatieve of kapitalistische geest behartigd. Groot-grondbezitters en rijke boeren, notarissen en andere voorvechters van kapitalistische belangen geven in de Staten der meeste provinciën den doorslag en het bleek reeds uit het optreden der socialisten in Groningen, Friesland, Noord-Holland en Overijsel, welk een nuttig, ja onmisbaar element tegen dergelijke klassebevoorrechtiging de socialisten in de Prov. Staten vormen.

* *
*

Zij dus, die gewoon zijn, bij verkiezingen voor de Tweede Kamer en de gemeenteraden in onzen geest te stemmen, worden uitgenoodigd, dit ook thans te doen.

Overal, waar onze Partij daartoe kans ziet, komt zij met eigen kandidaten. Wij wekken u op, aan hen uwe stem te geven. **Het is in het belang van de groote zaak des volks.**

De toenemende aanwas van stemmen op de soc. dem. kandidaten, die bij elke Kamerverkiezing viel waar te nemen, is het beste bewijs, dat het krachtig optreden onzer mannen waardeering ondervond bij al diegenen, die de lang verwaarloosde belangen der arbeidende klasse beter wenschen behartigd te zien; bij allen, die in den strijd tusschen Arbeid en Kapitaal aan de zijde der arbeidende klasse staan.

Het onvruchtbare politieke spel der burgerlijke partijen, gebleken ook weer bij de jongste Kabinetskrisis, deed bij velen de overtuiging groeien, dat de nieuwe kracht, die uit de politieke en economische verheffing der arbeidersklasse opkomt, **dient versterkt te worden.**

Laat u dus bij deze verkiezingen niet drijven door de verouderde leuze: **liberaal** of **klerikaal**; doch door die, welke op de politiek van onzen tijd haar stempel drukt: **vóór den Arbeid of vóór het Kapitaal; voor algemeen kiesrecht of vóór klassebevoorrechtiging; vóór den vooruitgang of vóór het behoud.**

De liberalen mogen door den democratischen stroom meer in de richting van democratie en beperking van militaire lasten worden voortgestuwd dan de klerikalen: hun slappe houding in de Eerste Kamer bij de behandeling der militaire bezuinigingsvoorstellen was weinig geschikt, om den tegenstand daartegen te breken. Bovendien werd door hen, met behulp der kerkelijken, bij Marine dapper voortgegaan met het bouwen van nog grootere oorlogsschepen. Ook is het zeer te vreezen, dat de Regeering, als de Eerste Kamer niet met tal van beslist democratische elementen wordt aangevuld, de nog zoo bescheiden bezuinigingsvoorstellen van Minister Staal nog meer zal inkrimpen ten einde een tweede crisis te vermijden.

* *
*

Ook bij deze gelegenheid dus, dringt zich de noodzakelijkheid op, het meest-beslist-voortstrevende, het arbeiderselement in de Staten te versterken. Het is nu eenmaal niet anders, dan dat de arbeidersklasse, wier belang in onze maatschappij samenvalt met het streven in onze maatschappij naar meer geluk, recht, vrijheid en menselijkheid, ook door deze verkiezingen haar invloed zal moeten zien toenemen.

De gansche ontwikkeling onzer politieke verhoudingen dringt u ook bij deze verkiezingen **uwe stem te geven aan de kandidaten der Sociaal-Democratische Arbeiderspartij.**

Het Partijbestuur der Sociaal-Democratische Arbeiderspartij,

W. H. VLIEGEN, Voorzitter.

W. P. G. HELSDINGEN.

J. H. SCHAPER.

J. W. SLEEF.

H. SPIEKMAN.

P. J. TROELSTRA.

J. G. VAN KUIJKHOF, Secretaris.

Amsterdam, 18 Mei 1907.

BIJLAGE C.

Aan de Nederlandsche Arbeiders!

In deze donkere dagen, donker door werkeloosheid en de daaraan onmiddellijk vastzittende **ellende en vernedering**, komen wij u vragen één oogenblik met ons te willen nagaan welke lessen uit deze crisis, waarvan de nadeelen in zoo gruwelijke zwaarte op u drukken, nu reeds te trekken zijn.

Gij leest in de bladen der kapitalistische pers over geld-krisis en krediet-krisis, en over hoogen rentestandaard en over allerhande financieele spekulaties, die de geldmarkt en de produktenmarkt in de war brachten.

Wat zegt u dat alles?

Het kan u niets anders zeggen dan dat de klasse die thans de produktie, die thans nijverheid en handel, produkten- en geldmarkt, kortom den geheelen arbeid, bestuurt en beheerscht, weer eens buiten staat is gebleven ook maar zóoveel orde en reglement te brengen in de produktie, dat de mensch althans verzekerd zij van het dagelijksch brood.

Vette jaren, zegt men, liggen achter ons.

Vette jaren! O, gij die thans werkeloos rondloopt, met de wanhoop in het hart smeekt om werk, gij zult zeker geneigd zijn de jaren dat gij ten minste werk hadt, voor vette jaren aan te zien.

Maar waarin bestond voor u het vette dier jaren?

Dat gij werk hadt, en brood; dat gij, **hard werkende en zuinig levende, niet het aller-noodigste behoefdet te derven**, in het allernoodigste voor u en uw gezin kondet voorzien. Ge vernaamt middelerwijl van de reusachtige winsten, door allerhande ondernemingen gemaakt, de kapitalisten streken de dividenden bij miljoenen op, ja, het heetten „voorspoedige jaren"! De produktieve krachten werden uitgebreid, nieuwe machines bij duizendtallen geplaatst, het arbeidsvermogen verdubbeld en verdriebubbeld....

En thans?

O, de winst der kapitalisten, die is niet weg. Wie van hen ze niet in idiote dobbelarijen hebben verspeeld, kunnen veilig van achter hun vensters de woeste crisis-stormen zien spelen met u, die aan de vlagen onbeschermd zijt blootgesteld. Maar gij? Het sprankje welvaart dat u misschien ten deel is gevallen in de „vette jaren" die achter u liggen, dient nu nog slechts om u de ellende van thans nog bitterder te doen zijn.

Uit den arbeid der werkende klasse is de rijkdom der bezitters voortgekomen. Van de vruchten van arbeid leeft heel het mensendom, de vooruitgang uit zich in betere arbeidsmethoden. Welnu, waarom wordt er dan niet gewerkt? Waarom wijst men u af als gij uw arbeidskracht aanbiedt? Waarom de ellende niet uitgeroeid door méér arbeid? Waarom de rijkdom niet vergroot door nóg meer arbeid?

Waarom niet? Omdat de kapitaalbezitters die de macht over de voortbrengingsmiddelen hebben, alleen laten werken wanneer zij er — en genoeg — aan verdienen kunnen.

Omdat het kapitalisme **de anarchie op het gebied der productie** beteekent, waar zonder regel en zonder stelsel geproduceerd wordt, niet om in de behoeften der menschheid te voorzien, maar om winst voor den eenen mensch te halen uit den arbeid van anderen.

Daar loopen honderdduizenden met den honger op de kaken. Bij duizenden keeren de landverhuizers uit Amerika terug, -- *er is krisis!* In de steden hoopen de werkloozen zich op, — *er*

is krisis! Boven duizenden die nog werken hangt het ellende-zwaard van Damocles aan een zijden draad en dreigt het bestaan af te snijden — *er is krisis!*...

Machteloos staat het kapitalisme tegenover deze ramp die onzeggelijke ellende brengt in duizenden gezinnen.

Machteloos kijkt de bourgeoisie staat alles aan.

Machteloos staat zelfs de arbeidersbeweging in dit geval, want **de arbeidersklasse heeft niets te zeggen** over productie en bedrijf. De heele zeggenschap daarover ligt bij de kapitalistische klasse en die is onbekwaam om ook maar zóoveel orde en regelmaat te brengen dat althans iedereen geregeld verzekerd is van werk en brood.

Arbeiders!

Deze rampen keeren telkens weer zoolang het kapitalisme bestaat. Ze berooven het arbeidersleven van elke zekerheid van bestaan. Ze zijn een der meest klemmende redenen waarom ook de minst eischende arbeider geen vrede kan hebben met de bestaande maatschappij.

Daarom benutten wij sociaal-demokraten, **dif ernstige oogenblik** om u te wijzen op de onverbiddelijke

noodzakelijkheid van het socialisme,

het maatschappelijk stelsel waarin, door gemeenschappelijk bezit der produktiemiddelen, ook de producten **aan allen** zullen behooren en het dus uitgesloten zal zijn dat enkelen de winsten der produktie opstapelen en de massa het noodzakelijke derft.

Daarom roepen wij u **thans op: komt en versterkt de gelederen der sociaaldemokratie**, de beweging waarin het arbeidende volk zijn krachten tegen het kapitalisme en zijn treurige gevolgen samentrekt.

Dezer dagen is het 60 jaar geleden dat Marx en Engels, de beide groote geestelijke vaders onzer beweging, het „Communistisch Manifest" uitgaven, dat werd de **grondwet voor de arbeidersbeweging** in alle landen. Daarin werd het reddingsmiddel voor de arbeidersklasse aangewezen in de zelfstandige organisatie, tot het voeren van den klassenstrijd, die noodzakelijk is om het kapitalistische stelsel met de nooden en ellenden die het over de arbeidersklasse uitbreidt, eenmaal te doen verdwijnen.

Die organisatie moet plaats hebben op *elk* gebied, doch zeker **niet het minst op politiek terrein**, waar de heerschers, in hun staatsmacht, schier een almacht tot hun dienst hebben, die hun ontrukkt moet worden, wil hun verderfelijke heerschappij eenmaal eindigen.

Hieruit vloeit voort dat de arbeidersklasse haar volle politieke rechten eischen moet en daarom voeren wij in ons land den strijd voor **het algemeen kiesrecht**, dat noodzakelijke wapen in den klassenstrijd, het middel en de voorwaarde om **alle** arbeiders tegen de geheele bourgeoisie te saâm te scharen.

Nu we erin geslaagd zijn het kiesrechtvraagstuk in alle politieke partijen aan de orde te brengen, dienen de arbeiders te zorgen dat hun aandrang zóó onweerstaanbaar is, dat het onmogelijk wordt hen langer **zonder recht, of met half recht**, af te schepen.

De politieke toestand van ons land, voortgekomen uit de onmacht aller kapitalistische partijen om te doen wat heden ten dage het noodzakelijkste is van alles: hervormingen in te voeren ten

bate der arbeidersklasse, kan alleen verbeteren door het versterken van den politieken invloed der arbeidersklasse.

De economische crisis, voortgekomen uit de onmacht der kapitalistische klasse om in de productie zóóveel orde en regel te brengen dat ten minste in onzen tijd van kolossaal produktievermogen, voor ieder die wil, werk en brood te vinden is, kan alleen in het socialisme een afdoende oplossing vinden.

Daarom roepen wij u vooral thans op: **gij allen die gedrukt gaat onder gebrek aan werk en onder gebrek aan recht,**

op voor het socialisme!

op voor 't algemeen kiesrecht.

Sluit u aan bij de Sociaaldemokratische Arbeiderspartij.

Het Partijbestuur der S. D. A. P.

FINANCIËEL VERSLAG DER S. D. A. P. OVER 1907.

A. STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
a.	Saldo in kas op 31 Dec. '06 f 600.37½	a.	Per gestorte obligaties brochurenhandel . . . . . f 800.—
"	" " " " 31 " '06	b.	" diverse crediteuren brochurenhandel . . . . . " 46.02
"	voor Obligaties - Brochurenhandel . . . . . " 700.—	c.	" salarissen en subsidies aan propagandisten . . . . . " 3722.81
	f 1330.37½	d.	" huur kantoor . . . . . " 200.—
b.	Aan contributies der afdelingen . . . . . " 4030.13	e.	" vuur, licht, schoonhouden kantoor . . . . . " 200.—
c.	" contributies verspreide leden . . . . . " 308.50	f.	" onderhoud en aanschaffing meubilair . . . . . " 73.45½
d.	" partijfonds . . . . . " 4473.72½	g.	" kosten propaganda . . . . . " 981.12
e.	" vrijwillige bijdragen . . . . . " 164.—	h.	" gewone vergaderingen P. B. . . . . " 438.30
f.	" verkoop diplomaboekjes en zegels . . . . . " 278.47	i.	" buitengewone " " " 167.15
g.	" oude schuld brochurenhandel . . . . . " 166.52	j.	" Program-Commissie . . . . . " 150.—
h.	" volgestorte obligaties brochurenhandel . . . . . " 100.—	k.	" archief . . . . . " 79.81
i.	" bijdragen van de afdelingen in de reiskosten afgevaardigden congres . . . . . " 401.33	l.	" contributies en subsidies . . . . . " 1102.—
j.	" bijdragen verkiezingen . . . . . " 1834.38	m.	" verkiezingen . . . . . " 1763.60
k.	" opbrengst voor geleverde manifesten . . . . . " 425.41½	n.	" congres 1907 . . . . . " 1122.78½
l.	" bijdrage voor propagandist Zeeland . . . . . " 150.—	o.	" drukwerk . . . . . " 647.97
m.	" rente obligaties brochurenhandel . . . . . " 82.—	p.	" afbetaling schuld aan Mase-reeuw & Bouten . . . . . " 750.—
	Totaal . . . . . f 13744.84½	q.	" congres 2 Maart 1907 . . . . . " 40.15
		r.	" afvaardiging intern. congres . . . . . " 405.10
		s.	" telefoon . . . . . " 90.10
		t.	" kantoorbehoefden, kruiersloon, fooien, belasting (1906—1907) . . . . . " 83.72½
		u.	" porto's, verzending drukwerk, telegrammen . . . . . " 430.75½
		v.	" bijgepast steun-Russen . . . . . " 80.98½
		w.	" " steun-Rijssen . . . . . " 6.36
		x.	" " fonds-H. . . . . " 13.45
		y.	" steun aan diversen . . . . . " 41.—
		z.	" saldo in kas 31 Dec. 1907 . . . . . " 308.20
			Totaal . . . . . f 13744.84½

B. FINANTIEELE TOESTAND OP 1 JANUARI 1908.

I. In kas	f 308 20
II. Nog te vorderen:	
a. Aan contributie der afdelingen	" 405.80½
b. " " verspreide leden	" 101.15
c. " geleverde diplomaboekjes en zegels	" 72.07
d. " verplichte bijdragen reiskosten afgevaardigden	" 10.69½
e. " bijdragen partijfonds	" 190.07½
f. " geleverde manifesten S. V.	" 77.50
g. " debiteuren brochurenhand.	" 696.53½
h. " rente 2 mnd. leening broch.	" 13.66½
i. " vooruitbet. telefoongeld	" 30.—
III. Inventaris:	
a. Meubilair	" 75.—
b. Voorraad diplomaboekjes	" 213.90
IV. Overige bezitting:	
41 obligaties, ieder groot f50.— in de leening ten behoeve van den brochurenhandel	" 2050.—
V. Te kort	" 43.14
Totaal	f 4287.73½

I. Nog te betalen:	
a. Masereeuw & Bouten schuld brochurenhandel	f 2000.—
b. Masereeuw & Bouten schuld drukwerk	" 500.—
c. Achterstallige contributie aan het Ned. Comité voor A. K.	" 125.—
d. Achterstallige contributie aan het Int. Soc. Bureau	" 363.60
e. Drukkerij Vooruitgang	" 578.73½
f. Brochurenhandel	" 1.11
g. Nagekomen rekening congres 2 Maart	" 83.50
h. Nagek. rekening propaganda	" 37.60
i. Salaris over 1907	" 125.—
II. Crediteuren brochurenhandel	" 300.42
III. Afschrijving dubieuse vorderingen brochurenhandel	" 172.77
Totaal	f 4287.73½

C. Overzicht van in den loop van 1907 ontvangen bijdragen voor diverse doeleinden.

<i>a. Voor de Russen.</i>	
In kas op 31 Dec. 1906.	f 25.18
Ontvangen in 1907	" 91.33½
Bijgepast uit de partijkas	" 80.98½
Totaal in 1907.	" 197.50
Uitgegeven in 1907	" 197.50
In kas 31 Dec. 1907	nihil.
<i>b. Voor Rijssen.</i>	
In kas op 31 Dec. 1906.	f 4.00½
Ontvangen in 1907	" 1152.14
Bijgepast uit de partijkas	" 6.36
Totaal	f 1162.50½
Afgedragen in 1907	f 1162.50½
In kas op 31 Dec. 1907.	nihil.
<i>c. Voor Eindhoven.</i>	
Ontvangen en afgedragen ip 1907.	f 22.11½
<i>d. Voor Bootwerkers.</i>	
Ontvangen en afgedragen in 1907.	" 7.02½
<i>e. Voor Krommenie.</i>	
Ontvangen in 1907	f 422.02
Afgedragen in 1907	" 315.—
In kas op 31 Dec. 1907.	f 107.02
<i>f. Gebouw Veenendaal.</i>	
Nog in kas op 31 Dec. 1907.	f 2.50

Amsterdam, Februari 1908.

De Commissie van Contrôle:

J. VAN EIZENGA.
E. STERK.
H. J. WEGERIF.

De penningmeester:

VAN KUIJKHOF.

Toelichting bij het Finantieel Verslag.

A. STAAT VAN ONTVANGSTEN EN UITGAVEN.

b. en c. Aan contributies van afdelingen en verspreide leden werd over 1906 een bedrag ontvangen van f 3838.87½; over 1907 een bedrag van f 4338.63; derhalve een stijging van f 499.75½ of van 13 pCt. wat in overeenstemming is met de toeneming van het ledental.

Hieronder volgt een staatje van de ontvangen contributies in de jaren:

1900	f 802.21½	1904	f 3062.69½
1901	" 1199.—	1905	" 3626.37
1902	" 1533.43	1906	" 3838.87½
1903	" 2342.42½	1907	" 4338.63

Het aantal leden, waarvan door de afdelingen contributie verschuldigd was, bedroeg op:

31 Dec. 1906	7461	30 Juni 1907	7912
31 Mrt. 1907	7610	30 Sept. 1907	8263

Er moest dus gestort worden voor een gemiddeld aantal van 7811 leden, d. i. 7811 × 52 cent = f 4061.72. Er werd gestort door de afdelingen f 4030.13, derhalve een verschil van ruim f 30.—, wat veroorzaakt werd door het verdwijnen van een paar afdelingen met schuld, afschrijving enz.

d. Het partijfonds bracht dit jaar f 4473.72½ op tegen 4499.84 in het vorige jaar; derhalve een geringe daling. De opbrengst was geraamd op f 5000.—

De oorzaken daarvoor zijn velerlei; voor een deel liggen zij in de tijdsomstandigheden, de crisis heeft ook daarop haar invloed doen gelden; zoowel doordat het velen onmogelijk is geweest hun verplichting ten volle na te komen als doordat de toetreding tot het fonds voor velen er door verhinderd werd. Ook ondervindt het partijfonds niet die medewerking, waarop het recht heeft; vooral de progressieve contributieheffing in verschillende

afdeelingen heeft grooten invloed. Toch zouden niettegenstaande deze omstandigheden de resultaten beter geweest zijn, indien het fonds de medewerking van meerdere afdeelingen had gevonden. *En zonder het partijfonds kunnen wij er niet komen.* Onze vaste verplichtingen overschrijden verre het bedrag, dat door de vaste inkomsten kan worden gedekt.

Een woord van dank voor die partijgenooten, die het onaangename werk van agent van het partijfonds in het jaar 1907 hebben waargenomen.

e. De vrijwillige bijdragen zijn dit jaar ver beneden de raming gebleven. Buitenkansjee hebben wij niet gehad. Dat de vrijwillige bijdragen in de toekomst gering zullen blijven, was te voorzien, doordat de stichting van het partijfonds het onregelmatige en onzekere van vrijwillige bijdragen heeft omgezet in meer regelmatige en meer zekere inkomsten.

m. Dit bedrag is de rente van de obligaties ten bedrage van f2050, voorkomende onder de bezittingen.

II. Uitgaven.

a. Met deze f800 is van de leening, groot f4000, ten behoeve van den Brochurenhandel, in de kas van den Brochurenhandel gestort een bedrag van f3950. Een aandeel, groot f50, is nog niet geplaatst.

b. Aan salarissen en subsidies aan propagandisten werd uitbetaald een bedrag van f3722,81.

Dit bedrag was over 1906 f2900,77. De stijging is o. m. veroorzaakt door het salaris aan Muller over 9½ maand en aan Leeuwenburg over 3 maanden.

g. De uitgaven onder deze post bestaan voor het grootste gedeelte uit subsidies verleend aan federaties en afdeelingen ten behoeve der propaganda; zoo bijv. Zaandam met een bedrag van f300 over 1906 '07 en f200 over 1907-'08, Eindhoven over 1906-'07 en '07-'08 met een bedrag van f125; verder uit onkosten voor het instellen van een bepaald onderzoek, het uitbrengen van rapporten, reis- en verblijfkosten van partijbestuursleden, voor zoover deze rechtstreeks veroorzaakt werden door eischen van propaganda of organisatie.

l. Uitbetaald is:

1. N. C. v. A. K.	f	625
2. Int. soc. Bureau	„	350
3. S. D. S. C.	„	50
4. Tent. Huisind.	„	20
5. C. B. v. S. Adv.	„	20
6. L. Ond. Comité	„	5
7. Anti-Ale. congres	„	5

totaal f 1102

Opmerkingen:

1. Deze post bevat f102 contributie over 1906.

2. Deze post bevat f150 voor mindering schuld.

m. In 1907 is meer ontvangen voor verkiezingen, dan uitgegeven een bedrag van f1834,38—f1763,60 = f70,78.

Tot op 31 Dec. '06 was sedert 1 Januari 1900 aan verkiezingen meer uitgegeven dan ontvangen een bedrag van f57,52½ (zie verslag over 1906); zoodat op 31 Dec. '07 een bedrag van f13,25½ zou moeten zijn gereserveerd indien tot de vorming van een bepaald fonds werd overgegaan.

n. Deze post bestaat uit:

Steun aan 71 afdeelingen à f3 = f 213
Voor reiskosten-afgevaardigden. . . . „ 480,01
Zaalhuur, versiering, uitgaven
Congrescommissie, reis- en verblijfkosten P. B., diversen . . . . . „ 429,77½

Totaal . . . f 1122,78½

Terugbetaald door de afdeelingen. . . „ 401,33

Ten koste van de partijkas. . . . . f 721,45½

B. FINANTIEELE TOESTAND OP 1 JANUARI 1908.

Het jaar 1907 eindigde met een nadeelig saldo van f43,14 tegenover een voordeelig saldo van f83,69½ over 1906. Inderdaad was dit voordeelig saldo minder; door eene vergissing was aan de debetzijde verzuimd op te nemen als te vorderen voorschot-F. H. een bedrag van f85,40 en aan de creditzijde een bedrag van f125 wat over December 1906 nog uitgekeerd moest worden. Er was dus inderdaad een nadeelig saldo van f39,60; dat nu gestegen is tot f43,14. De toestand is derhalve zoo goed als gelijk gebleven. Wat nu de overige posten betreft, voor zoover noodig, volgt hier de toelichting.

II. Nog te vorderen:

a. De achterstallige contributie der afdeelingen bedraagt over 1907 een bedrag van f405,80½ op een ontvangen bedrag van f4030,13 of 10½ pCt.; deze achterstand bedroeg over 1906 11,2 pCt., alzoo een kleine vooruitgang.

g. Op de vorige rekening stond nog te vorderen: f863,05½; in den Staat van Ontvangsten en Uitgaven, komt voor een bedrag van f166,52; zoodat nog te vorderen blijft een bedrag van f696,53½, waarop wordt afgeschreven als niet invorderbaar een bedrag van f172,77.

I. Nog te betalen:

a. Van de schuld Masereeuw en Bouten is afbetaald f500, zoodat nog te vorderen staat f2000.

b. Dito afbetaald f250; nog te vorderen f500.

c. Achterstallige contributie aan het Int. Soc. Bureau is gedaald van f513,60 tot f363,60; alzoo verminderd met f150.

d. Deze post is gestegen van f102 tot f125; geen noemenswaard verschil in verhouding tot het vermeerderd ledenaantal.

e. Post drukwerk is zeer beduidend gestegen; dit is veroorzaakt door een nieuwe oplaag diploma-boekjes, waarvan als inventaris-waarde staat geboekt f213,90; doch al brengt men dat in mindering dan is er stijging van f22,25 tot f578,73½—f213,90 = f364,83½.

C. OVERZICHT VAN IN DEN LOOP VAN 1907 ONTVANGEN BIJDRAGEN IN 1907.

a. Het bedrag ad f80,98½ is gebracht op den Staat van Uitgaven. Niettegenstaande herhaaldelijk verzocht was voor dit doel bijdragen te zenden, zijn de ingekomen giften onvoldoende geweest om de noodzakelijke uitgaven te dekken.

b. Het bedrag ad f6,36 is eveneens gebracht op den Staat van Uitgaven.

c. Het bedrag ad f107,02 zal voorkomen in de verantwoording over 1908.

De Partijsecretaris,

VAN KUIJKHOF.

Amsterdam, 11 Maart 1908.

VERSLAG VAN DE WERKZAAMHEDEN DER SOCIAAL-DEMOCRATISCHE KAMERFRACTIE OVER HET JAAR 1907.

I. Inleiding.

Op 28 Juni deed onze vriend Tak het voorstel, dat de Kamer op den laatsten dag van haar bijeenzijn vóór het zomerreces niet meer het ontwerp behandelen zou tot toekenning van een subsidie van drie miljoen gulden aan een particuliere stoomvaartlijn van Amsterdam op Zuid-Amerika. Het gaat te overhaast op zulk een laatsten dag en dit was toch wel een onderwerp, dat met de noodige bedachtzaamheid moest behandeld worden...

Zijn voorstel werd aangenomen. Het was het laatste woord, dat hij in de Kamer spreken zou. Toen de stoomvaartlijn aan de orde kwam, had onze geheele partij hem reeds uitgeleide gedaan naar zijn laatste rustplaats in Middelburg.

Zijn laatste voorstel teekent hem.

„Kundig en aangaan in den omgang” noemde hem de heer Van Alphen bij de opening der Kamer in het nieuwe zittingsjaar. En nauwgezet en bedachtzaam tevens, zooals wij weten, die in de Kamerclub met hem samengewerkt hebben. Maar het is noch voor de partij, noch voor ons noodig, zijn lof te prijzen; hij leeft in onze herinnering.

Zijn plaats werd ingenomen door ons oud-medelid Helsdingen, die — het behoeft evenmin vermelding — met blijdschap opnieuw door ons werd begroet en die aanstonds zijn taak weer opnam met onverminderden lust.

* * *

Hoewel het jaar 1907 voor de arbeidende klasse niet veel vruchten heeft opgeleverd, aan strijd en arbeid heeft het niet ontbroken. Ook de Kamerfractie heeft daarvan ruimschoots haar deel gehad, zooals uit het volgend verslag moge blijken. De klub hield in den loop van het jaar 50 vergaderingen.

II. Onze houding tegenover het Regeeringbeleid.

Het jaar 1907 begon met een ministerieele crisis en het eindigde er mede. Beide keeren was er botsing tusschen de regeering en een deel der volksvertegenwoordiging, naar aanleiding van de legerpolitiek. De omstandigheden waren echter niet dezelfde.

In het begin van 1907 verwierp de rechterzijde (plus de heer Van Houten) van de Eerste Kamer de begrooting van oorlog, ingediend en verdedigd door minister Staal, wegens diens voorstellen tot vermindering van het blijvend gedeelte, een maatregel, door ons zelf in 1905 bij amendement voorgesteld en in December 1906 met alle kracht verdedigd.

Na de verwerping door de Eerste Kamer deelde de heer De Meester, de voorzitter van den ministeraad, in de Tweede Kamer mede, dat het ministerie in zijn geheel ontslag had aangevraagd. Volkomen juist, daar de vermindering van het blijvend gedeelte een der punten was van het regeeringsprogram.

De werkzaamheden der Tweede Kamer werden geschorst: eerste wrange vrucht van de reactionaire stemming der Eerste.

Onderwijl weigerde de rechterzijde de regeering over te nemen en ten slotte bleef het ministerie De Meester, echter zonder den heer Staal, die door generaal Van Rappard werd vervangen.

Bij het crisis-debat, dat nu in de Kamer volgde, toonde Troelstra aan, dat het geld voor sociale

hervormingen moet worden gevonden en dat legeruitgaven en dat verkorting van diensttijd mogelijk is. (17 April.) Een poging daartoe was door minister Staal gedaan en door kerkelijken en konservatieven verijdeld; geen wonder, dat zij nu aan de zaak (vermindering van 't blijvend gedeelte) een voorstelling trachtten te geven, alsof het alleen ging om een technische kwestie. Spreker toonde met de woorden der Eerste Kamerleden aan, dat het wel degelijk gegaan was om het beginsel: al of niet bezuiniging en verkorting van dienst. Daarom ware het ook veel beter geweest, de Tweede Kamer te ontbinden en de kiezers te doen oordeelen. Maar ook de liberalen staan immers niet zuiver: de militiewet van 1901 en het oorlogsschip „Talma” komen voor hun rekening!

Met nadruk vraagt spreker nu, waarom de heer Staal heenging. Het kabinet is terug; 't legerprogram kan dus worden uitgevoerd en... nu verdwijnt de minister evenals Uland in 1901. In allen gevalle behoort nu het wetsontwerp op de vermindering van het blijvend gedeelte behandeld te worden tegelijk met de begrooting.

En uit de geheele akelige, kleingeestige geschiedenis blijkt weer, dat de Nederlandsche politiek nog niet uit haar „krisis van impotentie” is, waarin zij sedert 1905 verkeert. Het eenige afdoende middel om daaruit te komen zal grondwetsherziening zijn.

Op 18 April was Troelstra weer aan het woord, om de verschillende sprekers, vooral den heer Lohman, te beaantwoorden, waarbij hij opnieuw gelegenheid vond uit de feiten aan te toonen, hoe valsch de partijgroepering is, welke berust op de antithese van Dr. Kuyper.

Deze woorden werden bevestigd door den toestand zelf: het ministerie De Meester bleef, ofschoon er geen meerderheid achter stond, omdat er ook geen andere regeering te vinden bleek, die wél voorstellen zou kunnen indienen in haar geest, welke op een meerderheid konden rekenen.

* * *

Toen de nieuwe minister van oorlog voor het eerst in de Kamer kwam met zijn begrooting, scheen het dat het hem niet moeilijk zou vallen, op een meerderheid te rekenen. Hij had geen bezuinigingsvoorstellen gedaan, sprak zelfs niet van bezuiniging, alleen maar over een andere groepering in het leger en hij kwam stevig genoeg tegen de soc.-dem. uit. De heer Lohman sprak zijn vertrouwen in hem uit. Ja, hij wilde dezen minister laten blijven, ook indien de regeering gedwongen werd, heen te gaan. Dan kon men gaan werken aan een vast plan van defensie en het geheele militaire vraagstuk zou kunnen gebracht worden buiten de politiek.

Aanstonds kwam Ter Laan daartegen op: de soc.-dem. eischen van de regeering in de eerste plaats bezuiniging en die zal zeker niet verkregen worden met zulk een vaste commissie van defensie (27 Juni).

De begrooting werd aangenomen door al de burgerlijke partijen zonder uitzondering (54—5 stemmen; 27 Juni).

* * *

Lang zou de gunst, waarin de heer Van Rappard zich verheugde bij de rechterzijde, niet duren. Al spoedig kwam hij met een wetsvoorstel tot inkringing van het blijvend gedeelte in den geest van zijn voorganger, alleen met dit verschil, dat

hij voor iedere ploeg ongeveer 1000 man meer liet opkomen dan de heer Staal. Dat was dus alvast door de verwerping van de oorlogsbegroting in de Eerste Kamer gewonnen. Maar genoeg was het zeker niet in de oogen van de militaristen.

Daarbij kwam, dat het voerstel maar vast door den heer Van Rappard als wet was beschouwd, zoodat hij van de lichte 1908 zooveel miliciens naar huis liet gaan bij zijn besluit van 12 Juli, alsof zijn ontwerp reeds aangenomen was. Dit maakte de kerkeijken woedend. Maar in 't allerlaatst van October, toen de minister inzag, dat zijn ontwerp vóór November geen wet meer worden kon, besloot hij, het blijvend gedeelte toch maar op volle sterkte te houden en brak hij zijn aan de miliciens gegeven woord. Dit maakte natuurlijk, dat er van andere zijde een storm van verontwaardiging opstak. De heer Marchant vroeg op 8 November een interpellatie aan. Ter Laan, die namens onze fractie hetzelfde zou doen, stelde voor, deze interpellatie zoo vroeg te houden, dat de miliciens nog op tijd naar huis konden gaan.

* * *

Vóór dien tijd kwam de rede van Troelstra bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegroting (13 November), van welke gelegenheid spreker gebruik maakte om den geheelen politieken toestand te behandelen.

Hij herinnerde eerst aan de nieuwe financieele crisis en aan de schandelijke nalatigheid der regeering ten aanzien van het toezicht op de vennootschappen. De arbeiders lijden onder de verhoogde prijzen der levensmiddelen en de werkloosheid teistert hen bij duizenden. Maar de hervormingen laten op zich wachten; van de beperking van den arbeidsduur en van het onderdompensioen maakt men verkiezingsspel. De beloofde bezuiniging op militaire uitgaven blijft uit. De minister van Oorlog toont zich bovendien nog bijzonder weifelachtig ten aanzien van het blijvend gedeelte, dat hij niet behoefde te houden in de kazerne: de wet laat hem daarin geheel vrij. Vóór het gevecht is hij voor de konservatieven op de vlucht geslagen.

Minister Cohen Stuart laveerde zoo ongelukkig, dat men hem overboord geworpen heeft. Minister Veegens stelde zijn eigen geestverwanten herhaaldelijk in de belangrijkste zaken teleur. Minister Rink heeft geen beduidende verbeteringen van het volksonderwijs voorgesteld en bij de Grondwetsherziening de konservatieven noodeloos tot tegenstand geprikkeld, door hun eerst voor te spiegelen, dat met hun wenschen rekening zou gehouden worden.

De Statenverkiezingen zijn ongelukkig voor de regeering uitgevallen; geen wonder, want elke coalitie moet haar eigen aanhangers teleurstellen, zoolang door de onjuiste, onvruchtbare en onoprechte partijgroepering groepen van zeer niteenlopende opvatting aan elkaar gekoppeld worden.

Niet dat het anti-kerikalisme iets onwezenlijks zijn zou; men behoeft slechts aan het roomsch-katholiek drijven tegen het modernisme en aan de houding der kerk tegen „Unitas”, of aan de laatste Deputatenvergadering der anti-revolutionairen te denken! Doch ook links is de toestand onzuiver, gelijk bleek op den vrijzinnigen partijdag te Gorkum, waar de heer Tijdeman met de vrijzinnig-democraten broederlijk vereenigd was. De toestand wordt niet beter, vóór er scheiding komt tusschen conservatief en democraat!

De strijd om het kiesrecht is daartoe het middel. Doch het voorgestelde blanco-artikel brengt niets positiefs. Wat wil toch de Liberale Unie? Zij zal kleur moeten bekennen, zoo goed als de A. R., die nu in hun huismans- en capaciteiten-

kiesrecht twee tegenovergestelde zaken hebben samengekoppeld.

Algemeen kiesrecht wordt meer en meer noodig. Het is noodig, om tot betere partijverhoudingen te komen. Het is dubbel noodig, nu de regeering door de ziekteverzekering en de ouderdomsverzekering beslag gaat leggen op een deel van de verdiensten der arbeiders; als dit geschiedt, zonder dat zij zelf medezeggenschap hebben, is het duldelooze staatsvoogdij.

Ten slotte behandelt spreker de vakorganisatie van ambtenaren, een van de belangrijkste onderwerpen bij deze algemeene beschouwingen. Hij vraagt, hoe de ministers van marine en oorlog over deze zaak denken. Laat men met de bonden rekening houden, hun recht van petitie erkennen, hen vrij laten om te ijveren voor het kiesrecht. De vakorganisatie is een mooi stuk organisch leven, dat zich ontwikkelt en dat men niet moet pogen, den kop in te drukken.

Tegenover den heer Lohman betoogde spreker, dat dit niet kan gezegd worden van de groepsvertegenwoordiging, die juist aan de vakvereenigingen den wind uit de zeilen moet nemen.

In zijn repliek op 15 November beantwoordde Troelstra eerst den heer Veegens, die zich gekrenkt achtte, alsof Troelstra zijn goede trouw had verdacht gemaakt. Spreker had daaraan niet getornd. Maar hij had beweerde, dat en bij den Bath-polder en bij de Zuid-Amerikalijn en bij de mijn-concessies particuliere belangen waren behartigd en dat het landsbelang daarbij te kort gekomen was. En dat handhaafde hij, onder verwijzing naar 's ministers partijgenooten, die telkens hadden gezwegen, maar tegen gestemd.

Wat de resultaten van de algemeene beschouwingen betreft, Troelstra was van oordeel, dat men niet veel verder gekomen was. De concentratie rechts blijft gehandhaafd; de oud-liberalen hebben om de kiesrechtvoorstellen de regeering het vertrouwen opgezegd; als de grondwetherziening nu mislukt, zal de schuld zeer zwaar drukken op de democratische elementen aan de rechterzijde.

Wat ons betreft, wij zullen eerlijk meehelpen, om het blanco-artikel in de grondwet te krijgen, maar wij streven naar algemeen kiesrecht en niet naar blanco en het is nog zeer wel mogelijk, dat wel het blanco-artikel, maar niet het A. K. komt. Vol vuur voor dat blanco zijn wij dus niet.

Krachtig kwam de spreker op tegen de bewering van de heeren Kolkman en Drucker, dat er ook in onze partij terrorisme zou zijn en dat ook bij ons debatten gesmoord werden, zoals in de A. R. deputatenvergadering en bij de R. K., die overal waar zij meerderheid zijn protestanten en socialisten onderdrukken en ook geen vrijheid van meening kennen in hun eigen kerk en partij.

* * *

De regeering stond niet sterk bij deze debatten. De Statenverkiezingen van Juni hadden winste gebracht aan de kerkeijken en een grooten vooruitgang aan de S. D. A. P. De kerkeijken kregen weer hoop en de oud-liberalen toonden zich in hun ware gedaante: zelfs het blanco-artikel was hun nu te veel. En de heer Borgesius zei zelfs geen woord over 't geheele kiesrecht, het voornaamste punt op het programma der regeering en tevens zulk een zwak punt.

* * *

Het andere zwakke punt in het regeeringsbeleid, haar militaire politiek, kwam aan de orde op 20 November, bij de behandeling van de interpellatie-Marchant over het blijvend gedeelte. De interpellant eindigde met een motie, waarbij de minister werd uitgenoodigd de viermaanders thuis te laten en zooveel mogelijk aan hen, die op 28 November

anders naar huis zouden kunnen gaan, tijdelijk verlof te geven. De heer Lohman kwam met een motie van afkenning over de houding van Van Rappard. Ter Laan antwoordde daarop, dat het dan zou kunnen gebeuren, dat de minister naar huis ging en de miliciens in de kazerne bleven. Dit laatste moest nu worden verkregen; over al het andere kon later gehandeld worden. De ramp, die nu boven 't hoofd hing van duizenden soldaten, moest afgewend worden. Spr. stelde voor als motie:

„De Kamer, van oordeel dat ten aanzien van 't blijvend gedeelte van 1907 de regeling van 12 Juli jl. dient te worden gehandhaafd, gaat over tot de orde van den dag.”

In antwoord op verschillende redevoeringen voegde Troelstra hieraan toe, dat er groote twijfel bestaat omtrent de rechten van miliciens. Dit moet zoodra mogelijk worden verbeterd, terwijl opnieuw moet worden overwogen de plaatsvervangings ook voor het blijvend gedeelte af te schaffen, zooals de soc.-dem. indertijd hebben voorgesteld.

Bij stemming wordt de motie-Lohman verworpen met 50-44 stemmen. (Links De Stuers tegen, rechts Van der Zwaag.) Een motie van den heer Tijdeman, van denzelfden inhoud als de motie-Ter Laan, wordt daarop aangenomen met 68-28 stemmen.

De minister, die zelf nu meewerkte om de miliciens toch maar naar huis te laten gaan, bleef dus leven. En bij toeval neemt men dezen winter een proef met het blijvend gedeelte van geringe sterkte, (44 man van de 105, die anders op 28 November zouden gebleven zijn), een proef die tot heden zeer gunstig uitvalt.

* * *

Bij de begrooting van oorlog (op 20 Dec.) begon Troelstra met aanhalingen van verschillende hooge militairen, die het er allemaal over eens zijn, dat ons leger onbruikbaar is. En nu is er een regering opgetreden in 1905 met de belofte, om ons uit het moeras te redden. Maar de beide ministers, Staal en Van Rappard, moesten nog hun ministerstijd gebruiken, om tot een beter stelsel te komen. En toen de heer Staal dan in eens met zijn plan voor den dag kwam, behelsde het geen verkorting van oefentijd, maar wel een grootere lichte (17500 man zou 21000 man worden)! De nieuwe minister, Van Rappard, heeft evenmin een plan: van ontwikkeling in de richting van een volksleger is niets terecht gekomen; van bezuiniging nog veel minder; de begrooting is integendeel van 26 miljoen f 28¼ miljoen geworden. En daarbij kwamen nog tientallen miljoenen voor de kustverdediging, vlegels naar zee, proviandeering enz. Met een Raad van Defensie, die den minister steunen zal bij al die militaristische uitgaven!

Zóó hebben wij geen enkele reden, om onze houding tegenover „Oorlog” te wijzigen.

* * *

En die reden was er evenmin, toen wij vóór de stemming als zeker zagen aankomen, dat de begrooting zou worden verworpen. Het was de liberale regering zelf met haar militarisme, met haar geschonden belofte en met haar weifelend en wankelmoedig optreden, als het nog eens een verbetering gold, die haar doodvonnis teekende. Het werd voltrokken met 53 tegen 38 stemmen. (Vóór stemden 3 christ.-hist. Lohman, Van Bylandt en De Geer; verder alle liberalen behalve de heer Thomson en de helft der vrijz.-dem.) (21 Dec.)

III. Oorlog.

Jaren achtereen heeft de soc.-dem. kamerclub zich verzet tegen het gebruik van de miliciens

voor allerlei zaken, die geen verband houden met de oefening. Toen nu de heer Marchant het voorstel deed, om de militaire wacht voor het gebouw der 2de kamer in te trekken, zooals van onzenwege meer dan eens was gevraagd, werd dit voorstel door ons verdedigd, onder opmerking dat men in die richting nog heel wat verder kan gaan (24 Mei).

De tweede Vredesconferentie zou daaraan heel wat kunnen doen, als de wereld anders was dan zij nu eenmaal is.

De heer Van Tets van Goudriaan, die als minister van buitenlandsche zaken de f 100.000 er voor aanvragen en verdedigen moest, erkende zelf, dat men beter deed te spreken over een conferentie voor volkenrecht.

Schaper voerde bij deze gelegenheid (7 Mei) het woord. Hij had verwacht, dat er verzet tegen de vredescomédie komen zou van de zijde van den heer Thomson en enkele andere liberalen, die immers indertijd (bij een credietaanvraag in een vroeger jaar, die niet in behandeling kwam) een motie in de kranten hadden laten opnemen, waarin zij zich tegen de aangevraagde gelden verklaarden, omdat de heele zaak uitging van den keizer van Rusland. Nu anderen zich stulhouden, zullen de soc.-dem. het werk dan maar weer doen. Van ontwapening is sedert de eerste conferentie geen spoor te ontdekken; Duitschland heeft uitdrukkelijk verklaard er niets van te willen weten; Engeland bouwt zijn Dreadnoughts. En de czaar van Rusland gaat voort met zijn schrikbewind in eigen land.

Niet een vergadering van gezanten, maar de economische omstandigheden beslissen, of er oorlog zijn zal. Daarom kunnen de soc.-dem. niet meedoen aan een zaak, die met groote bluf in elkaar gezet is, alsof dáárdoor een eind gemaakt zal worden aan Oorlog. En die hier verdedigd wordt o.a. door den heer Tijdeman, die altijd het meeste over heeft voor leger en vloot, die de man is van de Militiewet van 1901 en de tegenstander van de inkrimping van 't blijvend gedeelte!

Het geld werd toegestaan met 64 stemmen tegen 7: de heeren Thomson en Nolting en de soc.-dem.

* * *

Bij de behandeling der begrooting van Buitenlandsche Zaken bracht v. Kol de uitkomsten dezer tweede Vredesconferentie ter sprake. (19 Nov.) Hij mocht zeggen, dat deze conferentie „tot regeling van den oorlog” ons niet teleurgesteld had, omdat wij geen verwachtingen koesterden: de militaire lasten der mogendheden zijn sedert de eerste conferentie per jaar met f 720.000.000 verhoogd!

De verplichte arbitrage heette niet rijp voor beslissing; er is eenvoudig comédie mee gespeeld; hier had Nederland waardig het initiatief kunnen nemen. Alleen het Prijzenhof is tot stand gekomen; spreker hoopt dat het zich eens over andere zaken zal hebben uit te spreken dan over buit alleen. En dan mag hij met trots wijzen op het internationaal socialistengcongres te Stuttgart, waarvan Stead heeft verklaard, dat het meer deed voor den vrede dan alle gezanten der vorsten te zamen.

Op de vredesconferentie daarentegen was er niemand, die durfde spreken ten gunste van de Koreanen. Natuurlijk, wijl Korea een machteloos land is en het overheerschende Japan tot de tanden gewapend.

* * *

Wegens de verwerping der oorlogsbegrooting door de Eerste Kamer was er eerst door middel van een credietwet voorzien in de loopende uitgaven. Op 26 Juni kwam de heer Van Rappard, de nieuwe minister van Oorlog, in de Kamer met zijn begrooting voor het jaar 1907. Ter Laan vraagt,

waar de in 1905 door de liberalen beloofde bezuiniging blijft; die is ook bij den nieuwen minister ver te zoeken. Ook blijft nog altijd de vrijheid van den militair, die men van vrijzinnigen eischen mag: ontbreken de soc.-dem. lokalen mogen door miliciens niet bezocht, onze bladen door hen niet gelezen worden!

De fractie doet het voorstel om althans hen vrij te stellen van de derde herhalingsoefening, die in 1903 reeds meer dan hun diensttijd hebben volbracht (lichting 1900).

De heer Thomson kon zich met dit voorstel niet vereenigen; wel wilde hij den duur der oefeningen bekorten.

Ons amendement werd met 55—24 stemmen, dat van den Leeuwarder afgevaardigde met 42—37 stemmen verworpen.

Zoo werden weer door liberalen en klerikalen te zamen zelfs deze miliciens, die reeds in 1903 zoo geplaatst zijn, tot den dienst aangewezen.

Minder zwaar bleek de hand van den minister voor den kolonel Brender à Brandis, die in plaats van f2100 een pensioen kreeg van f2700, omdat hij n.l. was gepensioneerd als generaal-majoor.

Ter Laan kwam hiertegen op, evenals Hugenholtz vroeger gedaan had in een dergelijk geval bij marine. Verbetering van de bepalingen werd toegezegd.

De voorzitter der Kamer had voorgesteld de motie-Ter Laan over de pensioeneering van weduwen en weezen van onderofficieren en die van Troelstra, Passtoors en Van der Velde over de rijkswerklieden, nu niet te behandelen.

* * *

Een van de eerste voorstellen die in het zittingsjaar 1907/8 aan de orde kwamen, was dat van het Fonds voor de Stelling Amsterdam. De aanbouw — ieder jaar slechts een millioentje — ging niet vlug genoeg en daarom zou er door middel van een leening een fonds gevormd worden, opdat de stelling in korten tijd kon worden voltooid en de betaling der kosten over een aantal jaren zou worden verdeeld.

Men kon niet zeggen dat er, van democratische zijde bezien, veel haast was bij de behandeling van dit voorstel. Van Kol wilde dan ook na de mijuwetten niet het stellingfonds, doch de visscherijwet, waarop zeer velen wachten, nog vóór de begroting aan de orde zien gesteld.

Maar hij verloor het pleit; ook de meeste vrijzinnig-democraten stemden tegen zijn voorstel. En zoo bleef de visscherijwet onafgedaan, terwijl het debat over de stelling Amsterdam begon. Vooraf vroeg Van Kol voor de Kamerleden verlof om de stelling te bezichtigen, wat door den heer Van Rappard werd toegestaan (4 October).

Bij de openbare behandeling stelde Van Kol op den voorgrond, dat het gaan zou over het bestaan der stelling zelf. Hij is van oordeel, dat de milioenen, aan de stelling Amsterdam tot op heden besteed, verknoeid geld zijn. Hij is daar zoo zeer van overtuigd, dat een ernstig onderzoek door een commissie z.i. vooraf moest gaan aan de beslissing, om bij al de begraven millioenen nog acht nieuwe te voegen. Hoe sterker de aanvalsmiddelen worden, hoe geringer de beteekenis van forten. Maar men heeft zelfs ons polderland nooit bestudeerd; men weet aan het departement niet eens, welk een sterken bondgenoot men daarin heeft.

De stelling deugt niet in onderdeelen, is doel- loos, ja, kan voor de verdediging van ons land noodlottig worden. En zij zal dan te zamen f 60.000.000 gevegd hebben! Als de stelling eindelijk gereed is, zullen weer nieuwe forten noodzakelijk genoemd worden en men zal komen met het voorstel, om er „vleugels” aan toe te voegen.

Dat is weer 18 à 20 millioen guldens. En pas heeft men de bestuurbare luchtballons uitgevonden, die weer geheel nieuwe eischen zullen stellen.

Daarbij zullen 40 of 50000 man aan het veldleger, d. i. aan de handhaving van 's Lands neutraliteit, onttrokken worden.

En ten slotte heeft een mogelijke vijand de stelling toch in de macht door het water, dat de kracht, maar ook de zwakheid der vesting is. Dan wordt de stelling een muizenval; te meer daar het vraagstuk der approviandeering geenszins is opgelost. En bij dat alles hebben wij de zekerheid, dat een zeer groot deel van Holland door het water bedorven zal worden, en duizenden menschen zullen verdrinken. Welk een verantwoordelijkheid voor den toekomstigen commandant der stelling!

Wij kunnen tegen de buitenlandsche overmacht niet anders doen dan onze neutraliteit handhaven.

Spreker dient nu een motie in, waarbij

- a. wordt vastgesteld, dat aan de Kamer de noodige gegevens ontbreken voor de beslissing;
- b. besloten wordt tot schorsing der beraadslaging;
- c. een commissie zal benoemd worden uit de Kamer, om nader verslag uit te brengen.

De voorzitter stelt deze motie aan de orde.

Troelstra is van oordeel, dat en het ontwerp en de motie gezamenlijk verder behandeld moeten worden. Om te voorkomen, dat onder deze omstandigheden de motie eenvoudig wordt om hals gebbracht, wordt ze voorloopig ingetrokken. (15 Oct.)

Een geheel ander geluid kwam er van de zijde van oud-liberalen (Van Karnebeek; Tijdeman) en van kerkelijken (Duymaer van Twist, Van Vlijmen, Van Citters, Talma). De hollandsche waterlinie, kanonnen, de kustverdediging... zij kunnen niet wachten. De regering doet lang niet genoeg!

De minister, die met taai hardnekkigheid zijn ontwerp verdedigde, gaf dat toe, doch op dit oogenblik was de stelling Amsterdam aan de orde en die kon en mocht niet wachten op de verdere plannen.

Bij zijn repliek kondigde Van Kol nu aan, dat nog in dezelfde maand de soc.-dem. zouden komen met het voorstel tot instelling van een parlementaire commissie van onderzoek en diende hij zijn motie tot schorsing der debatten weer in. Deze motie wordt verworpen met 68 — 18 stemmen (alleen de soc.-dem. en de vrijz.-dem.; van der Zwaag tegen). Onmiddellijk daarop wordt ook het regeeringsvoorstel afgestemd: 47 tegen, 38 voor. (18 Oct.)

Natuurlijk vielen die tegenstemmers bij de behandeling der Vestingwet onmiddellijk uiteen. Van Kol had het nadere onderzoek voorgesteld, omdat hij overtuigd was dat ook de burgerlijke leden der Kamer hun stem niet meer aan de stelling geven zouden, indien zij werkelijk op de hoogte waren. Daarom was het voor hem ook juist, zooals hij in den aanhef van zijn redevoering zeide, dat het ging om het bestaan zelf der vesting Amsterdam. Maar niet voor vele anderen. De heer Talma zei reeds bij dit debat, dat de regering nu voort moest gaan met den geregelde afbouw, ieder jaar een gedeelte. Bij de begroting werd dan ook het gewone jaarlijksche voorstel gedaan. Het gewone amendement daarop, ingediend van vrijz.-dem. zijde, om geen nieuwe forten te bouwen, werd verworpen met 56 — 32 stemmen (de soc.-dem., de vrijz.-dem., 9 unie-liberalen, 7 roomsch-katholieken en de heer Van Foreest).

* * *

Bij de begroting van oorlog wees Ter Laan erop, dat de Roomsche Katholieke bond van Miliciens hetzelfde programma heeft als de Landelijke Bond, doch ook evenzeer van kapitalistische zijde wordt aangevallen.

Spr. vraagt betere behandeling van de miliciens in kazernes en kampen en protesteert tegen verschillende zware straffen, alsmede tegen roekeloos omgaan met menschenlevens, waarvan weer twee miliciens het slachtoffer geworden zijn (te Numansdorp). Hij komt op voor de verbetering van de bezoldiging der onderofficieren en voor hun weduwen- en wezenpensioenen. (20 Dec.)

Den volgende dag verdedigde Ter Laan het amendement tegen de derde herhalingsoefening en gebruikte daarbij de talrijke gegevens, door de Soc.-Dem. Studieclub verzameld. Het blijkt, dat er weinig of geen schietoefeningen plaats hebben. En ook, dat de werkloosheid als gevolg van al dat opkomen zeer groot is. Tallooze anderen lijden evenzeer een dikwijls onherstelbare schade, zoodat het te verstaan is, dat de R. K. bond deze oefeningen „misdadig” noemt.

Troelstra kwam er tegen op, dat de afschaffing der 3e herhalingsoefening in verband gebracht werd met de verlenging van den eersten oefentijd, zooda de heer Passtoors o. a. in uitzicht stelde. Het bleek uit de debatten, dat een aantal leden niet geneigd waren vóór het amendement te stemmen, zoolang de wet zelf niet is gewijzigd. Onder deze omstandigheden werd het amendement ingetrokken, evenals dat tegen de landweeroefeningen, waaraan in 1908 weer mannen van 30—33 jaar zullen onderworpen worden. Toen de heer Passtoors nu een motie indiende, waarbij de wijziging der militiewet wenschelijk genoemd werd, werd deze motie terstond door ons gesteund. Ook dit onderwerp komt dus nader aan de orde. (21 Dec.)

* * *

De heer Tijdeman vroeg voor de kadetten op de koninklijke militaire academie te Breda, die op de kermis een vechtpartij hadden gehouden, dat zij daarvan in hun latere loopbaan geen slechte gevolgen zullen ondervinden; na het ondergaan der straf moet het misdrijf geheel zijn geboet. De minister had daar wel ooren naar. Ter Laan vond dit beginsel uitstekend, maar dan niet alleen voor kadetten, doch ook voor hen, die in de kazerne vertoeven.

IV. Marine.

De regeering, aldus verklaarde de heer De Meester, draagt aan de vakverenigingen een goed hart toe en ziet ze gaarne tot bloei komen. Maar de minister van marine weigerde desalniettemin een adres van den Mariniersbond te aangaan en handelde alzoo met de door de regeering gehuldigde opvatting lijnrecht in strijd. Het vakverenigingsrecht werd door hem zoodanig aangetast, dat de Kamerclub verweer noodzakelijk achtte: Hugenholtz vroeg een interpellatie aan.

Op 23 Mei zette onze partijgenoot de zaken uiteen: het adres van het H. B. van den Mariniersbond liep over buitengewoon zware kazerne-diensten en over de voeding. De minister, Cohen Stuart, had daarop aan „den marinier Bastiaanse en aan den marinier Schutte, *zich noemende* voorzitter en secretaris van den Alg. Mariniersbond” doen meedeelen, dat hun verzoek niet in behandeling zou worden genomen, daar de mariniers in de kazerne zelf wel voor hun belangen konden opkomen. Hij ontkent dus het recht van bestaan, ja het bestaan zelf, der vakvereniging. Hij doet als een bekrompen particulier patroon, die niet met zijn tijd meegegaan is.

Hier gold het bovendien een algemeene zaak: zware dienst door onvolledig personeel, terwijl ten overvloede persoonlijk beklag herhaaldelijk ingediend was zonder baat.

Zoo lokt de minister zelf ondermijning van de krijgstuicht en revolutionair optreden uit.

De heer Cohen Stuart antwoordde zeer onvolgende en Hugenholtz stelde een motie:

„De Kamer, constateerende, dat de minister van marine, weigerende een request van den Algemeenen Mariniersbond in behandeling te nemen, daarmede gehandeld heeft in strijd met de uitdrukkelijke verklaring der regeering op 26 September 1905, gaat over tot de orde van den dag.”

Terwijl hierop de heer Marchant aan den minister toevoegde, dat deze het belang van de zaak niet eens begreep en zelf niet wist wat hij wilde, vond de heer Cohen Stuart steun bij den heer Talma, die de regeeringsverklaring van 1905 dubbelzinnig noemde, die meende, dat niemand in zijn grondwettig recht was verkort en dat er geen sprake van was, dat de vakorganisatie belemmerd was.

Hierover nam Schaper hem stevig onderhanden: De minister treitert de bonden met wellust en hier houdt hij zich met een stalen voorhoofd kindsch of idioot. Alleen iemand als de heer Talma kan het mogelijk achten, te verklaren dat men een goed hart heeft ook voor de militaire vakverenigingen en ze toch te negeren!

Hugenholtz verklaarde verder, zich te houden aan de regeeringsverklaring van 1905. Deze wordt door den minister van marine teniet gedaan: zijn motie is daarom uitdrukkelijk tegen dezen minister gericht.

Ook de heer Marchant wilde, dat de Kamer haar afkeuring over den minister zou uitspreken. Toch kwam hij met een nieuwe motie, waarin met andere woorden ongeveer hetzelfde werd verklaard als in die van Hugenholtz: de regeering behoort de organisaties onder de militairen te erkennen en de Kamer betreurt de weigering van den minister, om het verzoek van den Mariniersbond in overweging te nemen.

Hij bereikte met deze motie alleen, dat de discussie in de Kamer buitengewoon verward werd en dat het voorstel-Talma werd aangenomen, om de debatten te verdagen.

Toen het debat op 31 Mei zou voortgezet worden, begon de heer Marchant met den aanhef van zijn motie door te schrappen. Troelstra voegde er den raad bij, dat de Kamer, nu het tweede gedeelte bleef bestaan, dit zou verwerpen. Immers stelde de motie Hugenholtz de zaak zuiver en gaf zij geen aanleiding tot spitsvondige juristerij.

Hugenholtz toonde met de feiten aan, dat de autoriteiten bij de marine zelf den hiërarchischen weg hadden bedorven: het is herhaaldelijk voorgekomen, dat klagende manschappen gestraft werden, omdat zij geklaagd hadden. De minister zelf is bij deze gelegenheid volkomen onbetrouwbaar gebleken: dat wordt ronduit in de motie uitgesproken en daarop alleen komt het nu aan. Zij verwierf echter *alleen* de socialistische stemmen: hoewel de vrijz.-dem. het er blijkbaar mee eens waren, hielpen zij onze motie verwerpen.

Dit was voor ons geen reden, om evenzoo te handelen met die van den heer Marchant, waar ook de heer Reyne zijn stem aan gaf.

De minister was „gered” door de kerkelijken en de liberalen te zamen.

* * *

Bij de verbreding der Oosterdoksluizen te Amsterdam, een ontwerp van buitengewoon nut voor de scheepvaart, wees Hugenholtz er op, dat die verwijding tevens, ten doel heeft, den bouw van grooten oorlogschepen mogelijk te maken, waaraan de s. d. niet meedoen.

De minister zei dan ook, dat het marinebelang hierbij in de eerste plaats betrokken was, waartegen Tak opkwam, die er op wees, dat de particuliere scheepsbouw een ton bijdraagt in de kosten. Bij

de stemming verklaart Tak zich dan ook vóór de verhooging van de Marine-begrooting met dit doel; tegen stemden Schaper, Hugenholtz en Ter Laan met de heeren Van Gijn en Thomson. (21 Juni).

* * *
Op denzelfden dag bepleitte Hugenholtz de afdoening van het voorstel tot lotsverbetering van de mariniers, dat anders tot het volgende zittingsjaar zou verschoven worden. Hij wilde deze lotsverbetering op zich zelf behandelen, afgescheiden van de reorganisatie van het korps mariniers, waaraan de minister de zaak had vastgehaakt.

Toen op 25 Juni het ontwerp in behandeling kwam, herinnerde Hugenholtz er aan, dat de minister al weer gezwenkt was, dezen keer echter in de goede richting. Vóór 6 maanden wilde de heer Cohen Stuart niets weten van de sluiting der werving van mariniers; nu is hij daarvan een warm voorstander geworden. Spreker is ook vóór de lotsverbetering der mariniers en vóór de sluiting der werving en zal dus vóór het wetsontwerp stemmen. Doch bovendien brengt hij twee belangrijke onderwerpen in het debat:

1° den toestand der gehuwde onderofficieren, die na aftrek der woning huur met vrouw en kroost leven moeten van 27 cent per dag als zijn sergeant, van 35 cent als zijn majoor en van 42 cent, als zij adjudant zijn.

2° de kinderwerving. Men neemt nu zelfs jongens aan, die de maat niet hebben en ook die uit de Rijksopvoedingsgestichten. Spreker geeft verschillende voorbeelden, hoe het met die werving van kinderen toegaat en stelt de volgende motie, die later behandeld worden zal:

„De Kamer, van oordeel dat aanneming op zeer jeugdigen leeftijd van vrijwilligers bij de marine anders dan met een voorloopige verbintenis gedurende den opleidingstijd behoort te worden gestaakt, gaat over tot de orde van den dag.”

Een motie, die onmiddellijk in behandeling kwam, werd ingediend door den heer De Waal Malefijt en een paar kerkelijke leden met den oud-commandant der mariniers, den heer Verhey. Deze motie verklaarde het gewenscht, dat de lotsverbetering terstond in behandeling kwam, doch stelde de debatten over de opheffing van het corps tot later uit. Hugenholtz wees er op, dat aldus weer voor onbepaalden tijd een stuk militarisme bestendig werd.

Maar de altijd laveerende minister had er al weer ooren naar: als de motie-Malefijt werd ingetrokken, dan wilde de minister de beslissing over de afschaffing van de mariniers wel aanhouden tot de begrooting in December. Zijn voorstel was een verlaging van de begrooting; wat hij nu zeide beteekende een verhooging en de beraadslaging moest worden verdaagd van wege de aldus gewekte verwarring.

Op 28 Juni was de zaak weer aan de orde; de heer Cohen Stuart had zijn draai naar genoegende kerkelijken en van den heer Verhey genomen; de mariniers bleven als corps bestaan. Hugenholtz sprak nu den wensch uit, dat deze minister spoedig van achter de groene tafel zou verdwijnen.

De verbetering van den toestand der mariniers werd nu zonder hoofdelijke stemming aangenomen.

* * *
Op 6 December, toen de begrooting aan de orde kwam, was Z. E. verdwenen, zonder dat er een botsing met de meerderheid der Kamer had plaats gehad. Hugenholtz vertrouwde echter ook den nieuwen man, den heer Wentholt, niet: ook deze wil pantserschepen en voor Indië en voor Nederland en van hem is het einde der millioenenverspilling niet te verwachten.

Intusschen hoopt spreker, dat de nieuwe minister

verstandiger tegenover het personeel optreden zal; laat hij even rechtvaardig zijn voor minderen als voor meerderen! En laat hij zoo spoedig mogelijk de bezoldiging der mindere schepelingen verbeteren.

Een zeer ernstig gevaar dreigt de zee-miliciens, die de minister langer in dienst schijnt te willen houden. Wij zullen nooit toestaan, dat dezen naar Indië gezonden worden.

Spreker zal met de behandeling der kinderwerving wachten, tot zijn motie aan de orde komt, maar deze blijft een bron van ontevredenheid, ergernis, teleurstelling en agitatie.

Hij zal voortgaan met het ondermijnen van de onderwetsche tucht, die vroeger aan boord heerschte en nog wel hier en daar aanwezig is. De toestand is verbeterd. Maar het is aan den Matrozenbond te danken, dat er organisatie gekomen is onder 't personeel; dat de grieven behoorlijk geformuleerd worden voorgedragen en dat de autoriteiten op de hoogte zijn gekomen van den toestand en in de gelegenheid om dien te verbeteren.

Bij de begrooting van 't nieuwe pantserschip vroeg Hugenholtz ook badgelegenheid voor de 300 minderen; dit werd toegezegd.

Ook kwam spreker op voor de kommiezen en adjunct-kommiezen van 't departement, en tegen den secretaris-generaal, die de betrokkenen op hondsche wijze had afgewezen.

De soc.-dem. vereenigden zich met het amendement-Thomson, om de werving voor de mariniers te staken; dit wordt echter verworpen met 36—21 stemmen.

Hugenholtz spreekt voor de bakkers aan boord en wil aan de gehuwden de voedingstoelage uitkeeren, als zij thuis eten, wat zeer gewenscht is voor mannen, die 3 jaar in Indië hebben vertoefd.

Hij stelt met de heeren Duymaer van Twist, Van Vliet en Passtoors de volgende motie:

„De Kamer, van oordeel, dat zoover dit niet strijdt met de eischen van den dienst, aan gehuwden gelegenheid moet worden geschonken, de maaltijden te gebruiken in hun gezin, en dat de toelagen daarvoor hun moeten worden uitbetaald, gaat over tot de orde van den dag.”

Deze wordt verworpen met 41—38 stemmen: Van Kol (die deze materie te onbeduidend vond om in de Kamer te worden geregeld) tegen; de overige soc.-dem. voor; de vrijz.-dem. allen tegen; de andere partijen vallen uiteen. (10 Dec.)

Ten slotte kwam Hugenholtz er tegen op, dat hooge officieren eerst 2 jaar non-actief „dienen”, om dan een pensioen te verwerven, dat eenige honderden guldens hooger is dan hun toekomst.

De begrooting wordt in stemming gebracht: allen voor, behalve de soc.-dem.

V. Buitenlandsche Zaken.

De regeering stelde voor, een gezantschap in te stellen bij den sultan van Marokko. Tak verzette zich daartegen, niet alleen wegens de volkomen overbodige hooge kosten, maar ook om het gevaar van internationale verwikkelingen. Hij maakte er om deze reden ook een grief van, dat de regeering, zonder machtiging der Staten-Generaal, had meegedaan aan de Conferentie van Algeciras in 1906.

Met de soc.-dem. stemden de heeren Hubrecht en Patijn ook tegen. (30 Januari.)

* * *
Bij de begrooting nam Schaper het op voor een Nederlander, die in den Zuid-Afrikaanschen oorlog met vrouw en 4 kinderen gevangen genomen en van zijn goederen beroofd was.

Verder vestigde hij de aandacht der regeering op de uitzetting van dr. Pannekoek uit Pruisen. (19 November.)

Van Kol trad op tegen die heeren der rechterzijde, die nu Z.E. in de maling trachtten te nemen en herinnerde hun, dat Z.E.'s voorganger geen grooter licht was geweest.

Spreeker vroeg naleving van de wet van 1861, die inspectie voorschrijft van de booten, welke landverhuizers overbrengen. Verder kwam hij op tegen de slechte behandeling van landverhuizers in den vreemde en tegen misbruiken bij de werving.

Ten slotte maakte hij de regering een verwijt van den belachelijk langzamen gang van zaken bij den bouw van het Vredespaleis.

Bij art. 2 keurde hij het met den heer Van Asch van Wijck af, dat de minister het salaris van zijn kabinetschef, dien hij had afgeschaffd, onder de ambtenaren van zijn departement had verdeeld.

En bij art. 6 sprak hij een ernstig woord over de koeliewerving in China, die aldaar verboden is, evenals het geven van voor-schotten aan koelies, hetwelk echter ongestoord plaats heeft. Spreker herinnerde er den minister aan, dat China zich wapent en dat onze regering in deze zaak alle voorzichtigheid betrachten moet, om conflicten te vermijden.

De begrooting wordt aangenomen met alle stemmen tegen die der soc.-dem.

VI. Justitie.

Mishandeling van een paar beklagden in de maréchausseekazerne te Uithuizen was de aanleiding tot een interpellatie van Schaper, die zeer krachtig opkwam tegen een dergelijke wijze, om beschuldigten tot een bekentenis te dwingen. (24 April.) De minister van justitie trachtte zich van de zaak af te maken door te beweren, dat het gehele geval overdreven werd voorgesteld. Daarmee was door den heer Van Raalte het feit zelf erkend. De interpellatie bereikte dan ook haar doel: „zij kan een waarschuwing zijn voor politieambten en maréchaussees, dat de tijden van de pijnbank ten onzent voorbij zijn”, zooals de „N. Rott. Crt.” zich uitdrukte. (Helaas leert ons Papendrecht, dat krachtiger moet worden ingegrepen!)

Dat deze waarschuwing niet overbodig is, bleek uit de feiten, door den interpellant medegedeeld, die alsnog er op aandrang, dat de dossiers van de beide veroordeelden werden overgelegd aan de Kamer en dat er tegen de betrokken maréchaussees een vervolging ingesteld werd. Dit werd door den minister geweigerd, die het ingestelde onderzoek afdoende achtte en zich op de officieele bescheiden beriep.

Schaper wees er in zijn antwoord op, dat een hoofdgetuige niet werd gehoord en dat op de bewering van een ander niet werd gelet, maar hij legde zich neer bij de openlijke waarschuwing tegen mishandeling, nu ook van de ministerstafel vernomen.

* * *

Bij de begrooting van justitie (27 Nov.) kwam Ter Laan op voor de belangen der landgebruikers op de uitgestrekte stadsgronden in de Groninger veenkolonien.

Troelstra maakt er de regering een grief van, dat er geen maatregelen genomen waren tegen den zwendel. De door hem reeds in 1903 gevraagde wetswijziging kwam niet, maar wel een aantal schandalen met hypotheek-

banken en nu weer een stroom van faillissementen van allerlei zaken. De commissarissen, die niet toezien, gaan straffeloos uit, maar de middenstand wordt het slachtoffer en werkloosheid is het gevolg. In 1903 bij de staking was men knap genoeg om de strafwet in een ommezien te wijzigen; men schijnt geen moed te hebben de heeren commissarissen aan te pakken.

Hugenholtz vroeg een staatscommissie voor de herziening van ons gevangeniswezen. Ons tegenwoordig stelsel behoudt noch zedelijk, noch lichamelijk; de recidive is ontzaggelijk. 't Genootschap tot zedelijke verbetering van gevangenen heeft dan ook de celstraf veroordeeld met groote meerderheid; de staatscommissie voor de landlooperij beveelt het Elmira-stelsel aan, door spreker reeds zoo dikwerf bepleit. Om tot de gewenschte verbeteringen te komen, zal alleen een staatscommissie in staat zijn, de noodige voorstellen te doen; anders blijft het stukwerk.

* * *

Het meest op den voorgrond tredend onderwerp bij de justitiebegrooting was de motie-Schaper:

„De Kamer, na den minister te hebben gehoord, niet overtuigd dat in de zaak van de fabrikanten Pot en Terborg een juist gebruik is gemaakt van het middel van gratie, gaat over tot de orde van den dag.”

De heeren Pot en Terborg waren driemaal gewaarschuwd door de arbeidsinspectie, hadden daaraan toch geen gevolg gegeven en een jonge arbeider verloor daarop zijn leven in de machine. Het Hof te Leeuwarden veroordeelde de heeren tot 14 dagen hechtenis; het Hof te Arnhem bevestigde deze straf, maar de minister oefende het recht van gratie uit en liet de heeren vrij voor f 100 de man. Deze gratie had in het land ontstemming gewekt, zooals de R. K. afgevaardigde Koolen zeide en de anti-rev. „Rotterdammer” verdedigde in een drietal artikelen de afkeuring van 's ministers handeling, zooals die was uitgedrukt in Schaper's motie. Schaper lichtte deze afkeuring kort en scherp toe.

De minister trachtte zijn handelwijze goed te praten, daar hij het advies van het gerechtshof volgen „moest”, en noemde de motie onaanneemelijk. Troelstra antwoordde daarop, dat de Kamer daarvoor niet bukten zou, indien zij een behoorlijke toepassing der arbeidswetten eischte. De regering heeft door deze gratie den indruk gevestigd, dat dit er minder op aankomt.

Schaper voegde er aan toe, dat de gratie des te meer een fout was, omdat men te doen had met halsstarrige wetsovertreders. Zoo wordt het gehele voorval één geval van klassejustitie en spreker hoopt voor de eer van het Parlement, dat de Kamer zoo iets openlijk durft af te keuren, ook al gaat dan een minister heen. Maar de motie werd verworpen met 47 tegen 27 stemmen (de soc.-dem., de vrijz.-dem., 5 anti-rev., 7 R. K. en 2 U. L.). En dit terwijl niemand in de Kamer het gratie-besluit op zichzelf had verdedigd. Het Kamervotum werd dan ook door liberale bladen als het „Handelsblad” en de „Nieuwe Courant” veroordeeld, wat des te meer opmerkenwaard is, daar van de liberalen alleen de heeren Janink en Thomson vóór de motie stemden en het dus voornamelijk de liberalen waren, die

het aanblijven van een hunner geestverwanten als minister hooger stelden dan het recht.

* * *

Hugenholtz behandelde een ander geval van klassejustitie: de geschiedenis van den Duitschen onderkruiperstrein. Spreker vraagt, waarom de baldadigheden, gepleegd te Zevenaar en Arnhem, niet gestraft werden en hoe de Duitsche onderkruipers, die deels geen kleeren aan 't lijf hadden, aan revolvers kwamen. Spreker vergelijkt de toegeeflijkheid, waarmee dit stel onderkruipers behandeld werd, met de wijze waarop de Rotterdamse stakers werden behandeld, tegen wie rechter Van Rapard een stakingsbrigade oprichten wilde. Spreker komt tegen dit rechterlijke denkbeeld op en evenzeer tegen het feit, dat stakers dikwijls strenger gestraft worden, omdat zij stakers zijn. (27 November.)

De minister.... wist niets van die Duitsche onderkruipers; het stond immers niet in de stukken!

Hugenholtz vroeg, of hij dan nog de nalatige ambtenaren ter verantwoording roepen wilde, en Helsdingen geloofde er niets van: de justitie heeft de zaak laten loopen, omdat het onderkruipers waren.

VII. De wet op het vaderschap

kwam op 28 Mei in behandeling in openbare zitting. Hugenholtz vond het denkbeeld, waar het wetsontwerp van uitging, sympathiek. Maar het ontwerp zelf ging hem niet ver genoeg; hij hoopte, dat het zou worden uitgebreid en aangevuld, zoodat het onechte kind inderdaad niet langer aan zijn droevig lot blijft overgelaten. Het ontwerp behoort ook te voorkomen, dat een ongehuwde moeder, door haar familie verstooten, tot prostitutie wordt gedreven.

Hij ontkent tegenover den heer Van Doorn beslist, dat de ongehuwde moeders prostituties zouden zijn en evenzeer, dat de buitenechtelijke gemeenschap door de invoering der wet op het vaderschap zou toenemen. Ingeendeel: de wet moet de ongehuwde moeders voor prostitutie beschermen.

Het ontwerp behoort uitgebreid te worden tot de volledige opheffing van het verbod van onderzoek naar het vaderschap. Tusschen recht op onderhoud van het onechte kind en tusschen zijn recht op onderhoud, opvoeding, erfrecht bestaat in beginsel geenerlei verschil. Men kan zich hier niet beroepen op de heiligheid van het huwelijk, want deze wordt niet door de rechtbaarheid, maar door de buitenechtelijke gemeenschap zelf geschonden. Eerder zal door onderzoek naar 't vaderschap de heiligheid van 't huwelijk hoog gehouden worden, nl. door de vrees van den man voor de gevolgen van zulk een onderzoek. En als het een ongehuwde betreft, dan zal het onderzoek, in de wet toegelaten, menigmaal leiden tot een huwelijk, dat anders niet gesloten zijn zou.

In ieder geval hebben wij een eereschuld af te lossen tegenover het onechte kind en spreker zal daartoe zeer gaarne meewerken.

Bij de algemeene beschouwingen bleek het al vast, dat er van volledige afbetaling dier schuld in de verste verte geen sprake zijn zou. Dit werd bevestigd bij den aanvang van de behandeling der artikelen (30 Mei), toen een vrijzinnig-democratisch amendement, om aan

het onechte kind meer rechten te geven dan onderstand alleen, werd verworpen met 43 tegen 19 stemmen. Art. 342 van het Burgerlijk Wetboek luidde in zijn eerste lid kort en hard: „Het onderzoek naar het vaderschap is verboden.”

In beginsel blijft het verboden; alleen krijgt voortaan het onechte kind het recht, om tegen zijn vader te pleiten om levensonderhoud.

Bij de verdere artikelen kwam er een stroom van amendementen los, deels van juridischen aard, deels om nog wat af te pingelen van het recht van het onechte kind, deze grotendeels van kerkelijke zijde. Onder de voorstellen, bedoelende de verbetering van den rechtstoestand van het kind, behoorde het amendement-Limburg, door Hugenholtz verdedigd (4 Juni), om aan den rechter over te laten, of de gemeenschap der moeder met andere mannen dan de „verwekker” voldoende redenen oplevert, om de vordering van het kind af te wijzen, gelijk door minister Van Raalte was voorgesteld. Bij de stemming op 6 Jan. verklaarden Schaper en Van Kol zich tegen het amendement, omdat volgens hen met het voorgestelde regeringsartikel die rechtstoestand voldoende verzekerd was en zij rechterlijke willekeur vreesden. (Hugenholtz, Ter Laan en Troelstra stemden vóór.) Daarop kwam het artikel in stemming, dat aan den vader van een natuurlijk kind de verplichting oplegt te voorzien in het onderhoud en de opvoeding van het kind gedurende de minderjarigheid. Het werd aangenomen met 59 tegen 15 stemmen (10 kerkelijken en 5 conservatief-liberalen).

Hugenholtz verdedigde verder een ander amendement-Limburg, om lo. de zaken te doen behandelen niet door de rechtbank, doch door den kantonrechter, die veel vlugger opschiet; 2o. het vonnis onmiddellijk uitvoerbaar te verklaren, ook al wordt verzet aangeteekend; 3o. het onechte kind kosteloos te laten procederen. (Verworpen op 18 Juni.)

Tevens bestreed hij de heeren Van Styrum, Van Idsinga, Van Wassenaar, Van Veen en Lohman, die wilden afdoen van de aanspraak van het onechte kind op onderhoud. De heer Lohman bijv. kwam er met alle kracht tegen op, dat de vordering van het kind zou worden toegewezen, als de moeder had geweten, dat de man gehuwd was. De heer Van Idsinga wilde geen onderhoudsrecht voor het kind, als de moeder een ontuchtig leven leidde. Deze beide amendementen werden verworpen.

De fractie steunde vruchteloos een ander amendement van den heer Limburg, waarbij overeenkomsten verboden werden, volgens welke het bedrag der uitkeering aan het kind wordt verlaagd. (19 Juni.) De heer Van Vuuren kwam met een amendement, om aan de wet terugwerkende kracht te geven; de soc.-dem. stemden hiervoor, behalve Hugenholtz, die vreesde, dat dan het geheele ontwerp in gevaar kwam.

Het is onnoodig in dit verslag melding te maken van 't die amendementen, waarmede verschillende conservatieve en vooral kerkelijke leden de totstandkoming van een goede wet of van de wet zelf trachtten te verhinderen. Een buitengewoon groot aantal redevoeringen van hun zijde leede er bovendien het bewijs van af, dat zij allerminst de noodzakelijkheid inzagen, zich wat te haasten, opdat er ook nog wat tijd overbleef in dit werkjaar voor anderen arbeid. Op 21 Juni ein-

digde de langdurige en aldus zeer moeilijk gemaakte beraadslaging met dezen uitslag, dat werkelijk op verschillende punten van het karige recht voor de onechte kinderen nog wat was afgegaan.

VIII. Binnenlandsche Zaken.

Schaper bespreekt de houding van den burgemeester van 's-Gravenhage, die den kiesrecht-optocht weigerde, ofschoon, er bij de vorige gelegenheid geen sprake van ordeverstoring was. De burgemeester heeft een onmogelijk voorwendsel (het meedoen van militairen) aangegrepen, om zijn verbod te rechtvaardigen. De heer Rink weigert, die houding te veroordeelen; spreker komt daartegen op; als een burgemeester noch verantwoordelijk is aan den Raad, noch aan den minister, dan is hij een despoet. Scherp komt spreker ook op tegen den heer Talma, die de inmenging der regeering in de leiding van den burgemeester had afgekeurd. (11 Dec.)

Schaper vraagt regeeringshulp voor die provinciën, waar de provinciale lasten buiten verhouding zwaar zijn, zooals in Groningen. Hij spreekt verder ten gunste van de pensioneerij van weduwen en weezen van gemeentebtenaren.

* * *

Bij de winwet dringt Schaper aan op herziening in den geest der Soc. Techn. Vereeniging. Hij wil dat de gemeenten woningen bouwen waar dat noodig is. Doch geen „Tehuizen voor Dakloozen”, zooals in sommige Groninger gemeenten, waar de gezinnen, waar de gezinnen in één loods worden samengebracht.

Spreker bestrijdt de huurprijzen-clausule, zooals die aan Leeuwarden is opgelegd: de verplichting dat de huur der woningen in overeenstemming moet zijn met de geldende huren.

Verder dringt hij aan op beter werking van den Centralen Gezondheidsraad en op spoediger uitgave van zijn verslagen en op maatregelen tegen de wormziekte bij steenbakkers en in de mijnstreek, tegen de kindersterfte en tegen de tuberculose. Aan deze proletariërsziekte stierven 10.000 menschen 's jaars en er wordt . . . f50.000 voor uitgetrokken. Er is geen geld voor herstellingsoorden; wél f2.000.000 meer voor oorlog en marine! Men geeft alleen hulp aan hulp aan particulieren; dat moest ook gebeuren aan arm- en gemeentebesturen. En de regeering moest zelf pogingen in 't werk stellen, om den strijd tegen de tering te organiseren. Spreker stelt een motie voor, om ook aan gemeentebesturen subsidie te geven tot bestrijding der tuberculose; de minister zegt overweging toe en de zaak wordt voor een jaar nitgesteld. (12 Dec.)

De regeering stelde een bijdrage van f1000 beschikbaar voor de Maatschappij van Bouwkunst voor de beste inrichting van arbeiderswoningen. De fractie, aanvankelijk van oordeel, dat dit overbodig was, werd overtuigd door den minister, behalve Van Kol, die tegenstemde. Het voorstel werd verworpen met 38—32 stemmen.

* * *

Troelstra drong zeer sterk aan op regeling van de positie der bezoldigde ambtenaren van 'wijlen de schutterij. De minister weigerde eenige belofte. (12 Dec.)

* * *

Bij de krankzinnigenverpleging vroeg Van Kol wat meer spoed bij het uitbrengen van het jaarlijksch verslag en drong Schaper aan op hooger eischen voor de verplegers.

* * *

Troelstra voerde het woord over „Het Melkmeisje”, de beroemde schilderij uit de verzameling Six te Amsterdam, die het Rijk met andere schil-

derijen kon aankopen voor f751.000, waarvan de vereeniging „Rembrandt” f200.000 betaalt. Spr. verklaarde zich tegen den aankoop om de buitensporig hooge som en omdat onze musea rijk genoeg zijn aan 17de eeuwse kunst.

Het voorstel wordt aangenomen met 67 tegen 17 stemmen; (de soc.-dem., 3 r.-k., 3 U. L., 2 chris.-hist. en 2 anti-rev.). (18 Dec.)

Op denzelfden dag was een subsidie aan de orde van f5150 ruim voor openbare leeszalen, waar de clericalen zich fel tegen verzetten en dat Schaper scherp verdedigde, er op wijzende, hoe bang de heeren zijn dat hun arbeiders ook eens iets anders lezen. Bij de soc.-dem. kent men die vrees niet! — Het amendement der kerkelijken wordt met 40—38 stemmen verworpen.

* * *

Het amendement, door ons ingediend tegen de verhooging van de jaarwedde van den directeur van de Rijksnormaalschool voor Teekenonderwijzers te Amsterdam van f4000 tot f5000 werd ingetrokken, daar het toch geen kans had.

Schaper verdedigde de subsidieverhoging van f16.000 tot f24.000 voor het Conservatorium van Muziek te 's-Gravenhage en wenschte, dat bij die verhoging allereerst op de lage salarissen zal worden gelet; ook hier moest het clericale amendement worden ingetrokken.

Minister Rink kon de Kamer met een schitterend aangenomen begrooting verlaten. (19 Dec.)

IX. Onderwijs.

De eenige maatregel van beteekenis door den heer Rink genomen voor het lager onderwijs was de schoolwetnovelle waarbij de salarissen werden verbeterd. Ter Laan ondersteunde met de heeren Bos en Ketelaar het voorstel van den voorzitter om dit ontwerp nog in de dagen der begrooting te behandelen. (21 November.)

Die behandeling kwam op 29 November.

Ter Laan verklaarde zich allerminst door het ontwerp bevredigd; vooral verhoging van het aanvangssalaris achtte hij noodig. In Den Haag wordt aan de stadsreiniging beter loon uitgekeerd dan aan het onderwijs; in het buitenland zijn de salarissen veel hooger dan hier. Als de wedden hier niet verhoogd worden, zal ook het peil van het onderwijs niet rijzen. Spreker hoopt daarom dat de minister niet het „onaannemelijk” uitspreken zal over de voorgestelde amendementen. En tot den heer Borgesius, die het voorstel verdedigde, zei spreker, dat hij, evenals in 1901, opnieuw, na zoo treurige ervaring, de onderwijzers met woorden paaide.

In zijn repliek kwam hij krachtig op tegen den minister, die zich als den mooien man voordeed, maar zich verschool achter zijn ambtgenoot van financiën. Daar de minister bij zijn „onaannemelijk” bleef, moesten de voorgestelde amendementen tot weddeverbetering ingetrokken worden, daar anders het geheele wetsvoorstel zou zijn teruggenomen. Ter Laan stelde toen een motie, waarin het aanvangstraktement op f600 werd bepaald. Deze zal later worden behandeld. Aangenomen werd het voorstel Ketelaar—Ter Laan, dat in 1908 in alle gemeenten de onderwijzerswedden moeten herzien worden, opdat de gemeenten nog meer aanleiding hebben, om het meerdere geld, dat zij van het rijk ontvangen, ook werkelijk aan de jaarwedden te besteden. Insgelijks een voorstel om de wet te doen ingaan met 1 Januari 1908. (2 Dec.)

* * *

Bij de begrooting van het hooger onderwijs vroeg Ter Laan toelating voor alle leerlingen, die daarvoor

aanleg en lust hebben. Zoolang men den onbemiddelde uitsluit, behoorde men den rijke de volle kosten te laten betalen. De minister stelt aanzienlijke verhoogingen voor en maakt het ons in de gegeven omstandigheden moeilijk, om er voor te stemmen. Toch zullen wij het doen, omdat wij voorstanders zijn van het beste op onderwijsgebied en omdat men op den duur toch niet de arbeidende klasse buiten het hooger onderwijs houdt. (12 Dec.) Verder kwam hij op voor een betere opleiding van leeraren in de aardrijkskunde aan de universiteit van Utrecht, terwijl Helsdingen pleitte vóór goed loon in de rijksbestekken en tegen het zandsteengebruik aan de Groninger academie.

Een aantal clericale amendementen, om op de begroting voor het onderwijs te beknibbelen, werden ingetrokken of verworpen, mede door onze stemmen.

Bij 't middelbaar onderwijs bepleitte Ter Laan gelijke toelating voor bemiddelden en onbemiddelden en vroeg hij uitbreiding der R. H. B. S. van Sappemeer.

Schaper streed voor meer ambachtsonderwijs, vooral van gemeentewege met rijkshulp en voor pensioen van 't onderwijzend personeel. Van Kol wenschte, dat het rijk de Textielschool te Enschede overnam.

* * *

Bij de debatten over het lager onderwijs wijst Ter Laan op het ontslag, verleend aan socialistische onderwijzers, nu weer te Niimegen en weldra te Ierseke. *De Standaard* van 30 September bevatte een der „Haagsche Brieven” van den heer De Wilde, waarin de openbare school verdacht gemaakt wordt, door alle openbare onderwijzers of $\frac{3}{4}$ er van als socialisten te noemen. En in het Voorloopig Verslag wordt weer de tuchteloosheid der jeugd aan de O. S. toegeschreven. Volkomen in overeenstemming met deze taktiek is de poging, thans door den heer Lohman aangewend, om van die neutrale school een openbare sekte-school te maken. En daarbij ontvangt hij van de liberalen, ook van modernen, steun!

Daartegenover handhaafde spreker het goed recht der waarlijk neutrale openbare school, die een *eerlijke* mededinging met de bijzondere zeker niet behoeft te vreezen, maar die leeggepompt wordt door laster en door hoog schoolgeld.

Spr. vraagt verder afschaffing van de examen-gelden, komt persoonlijk op voor de vereenvoudigde spelling en dringt sterk aan op meer invloed van de onderwijzers op de schoolzaken. Dan wenscht hij Rijksregelen ook voor het voorbereidend onderwijs; opleiding van *ieder* kind naar zijn gaven en dringt hij op spoedige behandeling van onze motie voor kosteloos onderwijs aan. Geestelijk en zedelijk en lichamelijk moet ons volk komen tot hooger peil en daarvoor doet deze minisier zeer weinig. Sedert 1878 zijn wij niet verder gekomen; nog altijd zijn de klassen te groot en wordt het arme schoolkind afgescheept.

In zijn repliek zegt spr., dat het verschijnsel, dat liberalen hun oude standpunt: „de openbare school neutraal” loslaten, voortkomt uit de zucht, om van de O. L. S. een wapen te maken tegen de sociaaldemocratie. Zoo doen ook de kerkelijken; oorspronkelijk was hun schoolstrijd tegen het liberalisme, thans tegen het socialisme gericht. Zij beschuldigen onophoudelijk de soc.-dem. onderwijzers, dat dezen niet neutraal blijven in de school, maar zij hebben nooit een beschuldiging bewezen en zij zullen dat nooit kunnen, omdat een soc.-dem. onderwijzer uit beginsel het kind geen leerstellingen voorhoudt, die alleen geschikt zijn voor volwassen menschen.

Toen de heer Lieftinck beweerde, dat de liberalen altijd een openbare lagere school bedoeld hadden met Christendom boven geloofsverdeeldheid, riep Troelstra hem toe: „Het is de vraag, of u de be tekenis begrijpt van de kwestie, waar het hier om gaat.”

Het *Handelsblad* zocht wat meer achter de plotse linge eenstemmigheid tusschen de heeren Lohman, Rink, Lieftinck en Borgesius.

En naast de bedoeling van den Lohman: het geheele volksonderwijs „christelijk”, staat reeds de ronduit door den heer Schokking verdedigde stelling: de soc.-dem. onderwijzers uit de openbare school!

* * *

Verworpen werden twee voorstellen van onze zijde, gericht tegen de verhooging der salarissen van de inspecteurs tot f4000 en van de districtsschoolopziens tot f3000. (17 Dec.)

Ter Laan verdedigde de voorgestelde nieuwe kweekschool, door de kerkelijken bestreden, maar aangenomen met 37 — 33 stemmen. Ook verdedigde hij de door den minister voorgestelde verbetering van de normaalscholen, al zijn ze nog alles behalve voldoende. De kerkelijken moesten hun amendement intrekken na de uiteenzetting van den minister. Ten slotte kwam Ter Laan op voor een buitengewoon subsidie aan de gemeente Goor, die schade geleden heeft tengevolge der wet van Kuyper. (18 Dec.)

X. Financiën.

De belastingvoorstellen der regeering, waaronder de samensmelting der bedrijfs- en der vermogensbelasting en de verlaging van den accijns op de suiker, maar ook de verhooging van den accijns op het gedistilleerd, kwamen niet tot openbare behandeling. In den boezem der Kamerfractie maakten zij een onderwerp van nauwgezette overweging uit en de leden namen ijverig deel aan de behandeling van de voorstellen in de afdeelingen der Kamer in den aanvang van het jaar.

* * *

Ter Laan riep de hulp der regeering in voor de afschaffing van tollén. Hij dringt er verder op aan, dat de regeering den inkoop van tijdelijke en zijdelingsche diensten mogelijk en gemakkelijker maakt. Troelstra behandelt de Drielsche vischkwestie; Schaper de subsidiën voor woningbouw. (11 Dec.)

Op 16 Dec. was de behandeling van den toestand der commiezen aan de orde. Tegenover den heer Van Vliet bestreed Troelstra de groepsverteenwoordiging voor hen; de vakvereeniging doet ook hier het werk, zooals te Rotterdam is gebleken. Spreker ondersteunt verder het verzoek der commiezen omtrent de standplaatstoelagen en de jaarwedden. Helsdingen verdedigt het verzoek van de rijksklerken en particuliere klerken om billijker bezoldiging en dat der bedienden bij het ijkwezen om hun zijdelingsche diensten mee te tellen.

Troelstra kwam terug op het wanbeheer van den pensioenraad, waar veel te veel personeel is, zooals door hem ten vorigen jare was aange toond: 16 man zijn voldoende; de minister wil er 24 houden!

XI. Waterstaat.

Voor de lotsverbetering van wegwerkers en verder lager personeel bij den waterstaat kwam Ter Laan op (3 Dec.). Schaper behandelde de verbetering van de haven van Delfzijl.

Spoorwegen.

Hoe groote voorstanders de leden der Soc.-Dem. Kamerfractie ook zijn van de verbetering der verkeersmiddelen, zij onthielden hun stem aan het voorstel van minister Kraus, om een renteloos voorschot te geven aan de stoomtramlijn van Gouda naar Schoonhoven, omdat hier de opzet der zaak niet deugde. (25 Juni.) Het voorstel werd met 33—29 stemmen verworpen.

Bij de begroting van Waterstaat (4 Dec.) kwam Helsdingen op tegen de waarborgsom voor de K. M.-boekjes en vóór het verkrijgbaar stellen van vacantiekaarten ook reeds in Juni. Schaper bepleitte beter verzorging van den dienst in Groningen en Ter Laan drong aan op spoed met den aanleg der stoomtramlijn Groningen--Slochteren--Appingedam, liefst als staatsstoomtram.

Wat het personeel aangaat, Schaper verdedigde tegenover den heer Ruys het zenden van regeeringsvertegenwoordigers naar het Utrechtsche congres van spoorwegpersoneel.

Ter Laan behandelde de dienstvoorwaarden, die bij het personeel gerechtvaardigde en groote leenstelling gewekt hebben. Men heeft de beloften in 1903 gedaan, in 1906 herhaald, niet gehouden. De rechtspositie is zeer onvoldoende geregeld. De pensioenen worden uit de loonen betaald; het personeel heeft dus het recht van beheer, maar daar willen de maatschappijen niet van weten. En wanneer zullen zij aan de ontslagenen hun stortingen teruggeven?

Bij geen der maatschappijen is bovendien het lot der weduwen en wezen verzekerd.

Spreeker behandelt verder het geval-Kruys, die ontslagen werd, omdat hij het scheidsgerecht inriep; dringt aan op erkenning der vakvereniging, zooals de regeering immers ook in beginsel heeft verklaard te zullen doen; bepleit verkorting van diensttijd, ook voor het electricch trampersoneel.

Ten slotte komt hij op tegen die trammaschappijen, die uitsluitend tijdelijk personeel aanstellen, om van de (pensioen)voorschriften vrij te komen.

Ook Troelstra kwam tegen de krachteloze groepsvertegenwoordiging op en tegen den onvoldoenden rechtstoestand, waarvan hij een paar krasse voorbeelden aanhaalt.

Ter Laan drong er op aan, dat de enquête-commissie voor het tramwegpersoneel alsnog een aantal personen zou hooren, die door de Ned. Vereeniging waren opgegeven, doch die werden uitgesloten door een vergissing, veroorzaakt door de enquête-commissie. (4 Dec.) Aan het slot van het spoorwegdebat verdedigde hij den maatregel van minister Kraus, die aan drie spoorwegmannen, stakers van 1903, vol pensioen had bezorgd, alsof zij niet gestaakt hadden. De R.-K. afgevaardigde Van Nispen kwam hier tegen op.

Posterijen.

Helsdingen verdedigde het besluit, waarbij gehuwde vrouwen weer als ambtenaren worden toegelaten; hij waarschuwde ernstig voor de invoering der groepsvertegenwoordiging en bepleitte beter arbeidsvoorwaarden voor de bestellers. Ten slotte behandelde hij het geval-Perreijn te 's-Gravenhage, die als besteller gezocht werd voor hetgeen hij als voorzitter der vakvereniging deed.

Ter Laan besprak den toestand van het plattelandspersoneel, van postboden, brievenvaarders en telefonisten. (5 Dec.)

XII. Landbouw, Handel en Nijverheid.

De ramp aan den Hoek van Holland gaf den heer De Klerk aanleiding tot het houden van zijn interpellatie over het reddingswezen. Van

Kol trad bij deze gelegenheid op voor onze fractie (22 Mei).

Hij wilde, dat het geheele reddingswezen een tak van staatsdienst werd, zooals nu reeds het geval is met den loodsdiens, de vuurtorens en de kustwacht. In Oostenrijk, België, Denemarken is men ons reeds voorgegaan; ook in Amerika.

En wat de ramp met de *Berlin* aangaat, deze is het gevolg geweest van de zucht naar winst van de ondernemingen, die tegen elkander wedijveren, dat haar schepen steeds op tijd binnen komen. Spreeker vraagt of er tegen zulk roekeloos varen niets zal worden gedaan en dringt mede aan op betere reddingsmiddelen aan boord en aan wal.

De minister, de heer Veegens, deelde mee, dat hij een Staatscommissie benoemen zou, om de zaak in haar vollen omvang te doen onderzoeken. Van Kol verklaarde daarop, geen motie aan de Kamer te zullen voorstellen, in het vertrouwen, dat de Staatscommissie geen kapstok zou worden en in de verwachting, dat er ook voorstanders van een Staatsreddingsdienst in benoemd zouden worden.

* *
*

Een van de belangrijkste zaken, waarmee de Kamerfractie zich bezig hield, was de op het kongres der vakverenigingen aangenomen motie voor den tiurendag. Schaper vroeg om de overlegging van de rapporten, die door de ambtenaren waren ingediend bij den minister naar aanleiding van dit onderwerp. De minister antwoordde, dat hij uit die verslagen een overzicht zou doen samenstellen, om dit aan de Kamer over te leggen, zonder vermelding van namen. Dit is gebeurd, maar verder is men ook niet gekomen.

* *
*

Bij de begroting (21 November) behandelde Schaper de regeeringsmaatregelen ten bate van den Landbouw, die op den duur hoofdzakelijk aan de groote landbouwers en groot-grondbezitters ten goede komen.

Spreeker drong voorts aan op ontginning van woeste gronden, b.v. met staatshulp van wege de gemeente. Dan beval hij de benoeming aan van een staatscommissie, om te onderzoeken, hoe het natuurschoon in ons land is te behouden. (21 Nov.)

De heer Tijdeman stelde voor, geen subsidie te geven aan boerenleenbanken, die van hun leden eischen, dat zij „staan op den bodem van God, eigendom en familie”. De leden van onze fractie gingen met hem mede, behalve Van Kol. Reeds het vorige jaar motiveerde hierover Schaper onze stem. Van Kol beoordeelde deze zaak uit een oogpunt van verdraagzaamheid tegenover de katholieken. Dezelfde kwestie herhaalde zich bij een post van f4000 voor de oprichtingskosten van dergelijke middenstandsbanken. (22 Nov.)

Verder op den dag behandelde Schaper de arbeidsvoorwaarden en den toestand der zee- en zoetwatervisschers. Niets wordt gedaan voor de gezondheid en veiligheid aan boord. En wat de loonuitkeering betreft, moeten zij den werkgever maar vertrouwen. Spr. drong ernstig aan op onderzoek van hun omstandigheden en op de benoeming van een visscher in het college voor de zeevisscherijen.

Ook kwam Schaper op voor verbetering van het schamel pensioen van een paar bedienden bij het ijkwezen.

Bij de afdeling *Arbeid* was Schaper weer aan het woord. Hij vreesde, dat de leiding der afdeling „Arbeid” aan het departement aanleiding zou

geven tot teleurstelling. De zaken gaan veel en veel te langzaam. Spreker dringt aan op bepalingen voor loodvrij aardewerk; op bescherming van vrouwen en kinderen; op betere inrichting der arbeidsinspectie; de arbeidswet wordt nog steeds slecht uitgevoerd. Waarop wacht toch de minister? Slechts eens in de drie jaar kan nu een fabriek bezocht werden! waarom stelt men geen vertouwensmannen uit de arbeiders aan? Spreker dringt er ten slotte op aan, de reorganisatie der Kamers van Arbeid te bespoedigen en daarbij inlichtingen in te winnen ook van de vakorganisaties. Tevens vraagt hij den minister het voorschrift te wijzen, waarbij de leden van gemeenteraden noodeloos uren en uren op de stembureaux bij de verkiezing van leden voor de K. v. A. moeten vertoeven.

Helsdingen komt op tegen het gebruik van zandsteen bij de Grontinger Hoogeschool en dringt aan op verbetering der Veiligheidswet. Spr. vraagt, hoe het staat met het loodwitonderzoek, waarop hij ook reeds aangedrongen had bij de algemeene beschouwingen over de Staatsbegroting. Dan beurt hij, dat de minister geen onderzoek wil doen instellen naar den toestand te Rijssen; spr. is overtuigd, dat de huisarbeid afzonderlijke wetgeving noodig maakt (25 Nov.).

Van Kol beklagde zich ernstig over de nalatigheid van minister Veegens, om iets te doen aan den dieptreurigen toestand in de lompensorteerderijen, waar de meeste arbeiders aan astma, oogziekten, breuken of tering lijden (26 Nov.).

Bij de replieken hield Schaper zijn grieven tegen de langzame afdoening van zaken bij de afdeling Arbeid staande en noemde hij de werking der arbeidsinspectie niet alleen belachelijk, maar ergerlijk. Minister Veegens toonde zich geen man, die krachtig ingrijpt. Ook Helsdingen en Van Kol moesten zich onvoldaan verklaren; de laatste had gehoopt, dat de minister na het congres voor den tienurendag beter had begrepen wat zijn taak was.

Ten slotte drong Helsdingen aan op wettelijke maatregelen tegen de verontreiniging der lucht door den rook van fabrieksschoorsteenen; minister Veegens wilde voor dit doel f 2000 subsidie geven aan de Maatschappij van Nijverheid (26 Nov.).

XIII. De Verzekeringswetten.

Aanhangig zijn wetsvoorstellen tot verzekering wegens de geldelijke gevolgen van ziekte en bevalling, en tot uitbreiding der Ongevallenwet, zoodat tot wijziging van de bestaande ongevallenverzekering.

Ook deze omvangrijke voorstellen werden in verschillende vergaderingen van de Kamerclub behandeld. De Kamer benoemde een commissie van voorbereiding, bestaande uit 12 leden; onze fractie had er toe medegewerkt, dat het oude getal van 5 leden werd uitgebreid. Namens onze club verkreeg Schaper zitting in deze commissie.

De voorstellen werden in de afdelingen der Kamer behandeld, doch daarbij is het voor 1907 gebleven. Met de ouderdomsverzekering kwam het zelfs zóó ver niet.

* * *

De fractie vond zich genoodzaakt, zich ernstig te bemoeien met de uitvoering der bestaande ongevallenverzekering. Uit het verslag der Rijksverzekeringsbank werd bekend, dat het voorkwam, dat sommige patroons in ergerlijke mate ongevallen verzwegen. Schaper maakte nu gebruik van het vragenrecht der Kamerleden, om van minister Veegens te verkrijgen, dat dit verzwijgen zou worden tegengegaan. Deze wilde gaarne doen, wat mogelijk was, doch hem voorloopig geen zekerheid geven.

* Bij de begroting voor Landbouw (26 November) bracht Schaper de werking der ongevallenwet in haar geheel ter sprake. In de eerste plaats de simulatie, waarvan de arbeiders beschuldigd worden; spr. keurt die evenzeer af, doch men moet niet overdrijven. Dat de arbeiders voorzichtig worden, als zij kleine wonden hebben, blijkt herhaaldelijk zeer noodig. Wat de arbeiders op hun beurt te klagen hebben, is veel erger; Schaper verwijst naar de brochure van Spiekman.

Een rotte plek is de particuliere risico, die het verzwijgen van ongevallen door de werkgevers tengevolge heeft en het uitzoeken der goede risico's door de particuliere maatschappijen, die dan bovendien nog de Rijksverzekeringsbank beschuldigen, dat zij veel te duur werkt. Scherp komt spr. op tegen die groot-werkgevers in de Eerste Kamer, die eerst als Kamerleden de ongevallenwet verknoeid hebben en daarna weer hun eigen risico-vereeningen als Kamerlid verdedigden en beschermden!

De particuliere maatschappij „Nova" b.v. vraagt eerst, hoeveel personen van 50 jaar en ouder er in een zaak werken en of de arbeiders ook aan kwalen lijden. Zoo sluit men de ongunstige verzekeringen uit. En dan nog de verzwijgingen: Schaper noemt één zaak, die in 3½ jaar tijd 880 ongevallen verzweeg! Zoo alleen is het mogelijk geworden, dat de Rijksverzekeringsbank duur werkt, ofschoon van 1903—'05 de administratie-kosten 31, 28 en 25 pCt. der renten bedroegen en bij de Werkgevers-Risicobank 68, 44 en 36 pCt.

Ten slotte dringt spreker krachtig op de noodig gebleken wijzigingen aan.

De heer Lohman achtte het wel volkomen overbodig, met Schaper hierover te debatteeren, omdat deze zich van de zaak een geheel verkeerde voorstelling maakte, doch met argumenten kwam hij niet, noch minder met een weerlegging van de feiten, hij niet en ook niemand anders van degenen, die in 't krijt treden voor patroonsbelangen. Hij wilde eerst ontkennen, dat Stork geïnteresseerd is bij de Rijksverzekeringsbank, doch dat gelukte niet. De indruk, dat de Ongevallenwet moet verbeterd worden, is door dit debat wel sterk bevestigd.

Hugenholtz kwam uitvoerig op voor de lagere ambtenaren der Rijksverzekeringsbank.

XIV. Mij n e n.

Van Kol verdedigde den aanleg van een nieuwe staatssteenkoolmijn in Limburg, welk voorstel aangenomen werd met 48 tegen 14 stemmen (25 Juni).

In het begin van het nieuwe zittingsjaar (27 September) vroeg Van Kol overlegging van de aanvragen voor mijnontginning door particulieren in Zuid-Limburg. Minister Veegens beloofde dit te zullen doen voor een zestal die ernstig in aanmerking kwamen. Van Kol had de belofte verkregen, dat de onderhandelingen met die concessionarissen zouden worden opgesschoort, tot de Kamer zich er over uitgesproken had.

Weldra ging het er nu over of de Limburgsche steenkoolmijnen door den staat zelf dan wel door particulieren zullen geëxploiteerd worden. Van Kol kwam zeer krachtig voor staatsontginning op, verdedigde het beginsel en wees op de goede uitkomsten in Duitschland. Hij stelde een motie. In 1901 had de Kamer reeds besloten, dat een mijnveld van plm. 15000 H.A. door den staat zou ontgonnen worden. Spreker had daarna steeds de opvatting, dat toen in beginsel tot staatsontginning besloten was, en hij had zich dus zeer verbaasd toen hij vernam dat de vrijz.-dem. minister nog overwoog of hij particuliere concessies uitgeven zou. Staatsontginning is voor Nederland van ontzaglijk belang, en de ervaring leert dat de exploi-

tatie zelfs beter gaat dan die door particulieren, terwijl de arbeiders beter worden behandeld. Bij particuliere exploitatie is opdriving van prijzen te vreezen.

En aan wie wilde de heer Veegens concessie verleenen? Er is een rentenier uit Frankrijk en een uit Keulen bij, een Leuvensch professor en een Haagsch bankier enz., die maar even 12300 H.A. vragen. Waarom aan hen de millioenen over te laten die daar liggen? Waarom die winsten bovendien nog grootendeels naar het buitenland te doen gaan? Waarom het nationaal vermogen overgeleverd aan monopolisten als waarvan de Pruisische regering verklaarde, dat zij de bevolking brand-schatten?

De motie luidde:

„De Kamer, van oordeel dat staatsexploitatie van mijnen voortaan regel moet zijn;

„dat er thans geen reden bestaat om mijnbouwconcessies aan particulieren uit te geven,

„gaat over tot de orde van den dag”.

Onze partijgenoot werd heftig bestreden door de heeren Van Citters, Van Doorn, Lohman en minister Veegens. Maar hij kon wijzen op Duitschland, waar de staat werk geeft in de mijnen aan 100.000 arbeiders, $\frac{1}{10}$ van de productiekosten uitgeeft aan het pensioen der arbeiders en nog 10 tot 20 millioen mark winst maakt, terwijl hier de minister op het punt staat 2000 millioen ton steenkool over te leveren aan particulieren. Zulk een beslissing *mag* niet worden overgelaten aan één man, den minister.

Om nu het *doel* te bereiken, nl. dat geen concessies werden uitgegeven, liet spreker den aanhef der motie (staatsexploitatie, als regel) waarover een groot principieel debat dreigde te zullen komen, vallen.

Nu liep het alleen over de concessies van dit oogenblik en merkte de heer Lohman terstond, dat het soc.-dem. voorstel kans had om te worden aangenomen. Toen kwam hij met de bewering, dat de Kamer over zulke hooge belangen geen oordeel kon uitspreken, waarop Schaper hem er aan herinnerde, dat het onderwerp meer dan een jaar aanhangig was.

Minister Veegens verklaarde rekening te zullen houden met de uitspraak der Kamer.

De motie werd aangenomen met 34—22 stemmen (6 chr.-hist., 4 antirev., 5 R. K., 5 oud-lib. en 3 Unie-Liberalen). (22 Oct.)

Aldus was een der belangrijkste voorstellen, ooit door soc.-dem. in de Tweede Kamer gedaan, aangenomen. Maar weldra stond het weer te vreezen, dat het schip nog niet in veilige haven was. Want het was maar een motie en de minister is, naar de algemeene burgerlijke opvatting, niet gehouden, zich daarbij neer te leggen. Maar de heer Veegens had zichzelf gebonden door zijn verklaring. Het was al sterk geweest, dat een vrijz.-dem. minister nog dacht aan particuliere concessies; al zijn partijgenooten hadden ook tegen hem overgestaan. Het zou nog sterker zijn, indien de heer Veegens nu nog de motie „naast zich neder legde”. Toch had de soc.-dem. Kamerclub weldra alle reden, om zich nogmaals zeer ernstig met dit onderwerp te bemoeien.

Maar eerst kwam op 23 October het exploitatiewetje, waarbij in het vervolg de *opsporing* van steenkool en zout in geheel Nederland aan particulieren werd verboden.

Van Kol wilde bovendien nog het zoeken naar bruinkool verboden hebben. Zijn amendement werd echter verworpen met 42—21 stemmen (13 Nov.) en het opsporingswetje aangenomen, zoodat het in de toekomst niet meer kan voorkomen, dat commissarissen zich met een zekeren schijn

van recht beroepen op 'de door hen gedane boringen, om aan een mijn-concessie te komen.

* * *

Bij de begrooting van landbouw prees Van Kol het nieuwe mijnreglement en drong hij er op aan, dat het nauwkeurig werd nageleefd. Hij had gaarne wat meer invloed zien toegekend aan de mijncommissies uit de arbeiders en wil ervoor gezorgd hebben, dat klagende arbeiders niet gestraft worden.

Bij dit debat was het, dat de heer Van Karnebeek aan ministers Veegens vroeg, of de kolenvelden van Zuid-Limburg nu, na de aanneming der motie-Van Kol, maar jaren moesten blijven liggen. De minister antwoordde, dat hij om die reden de aanneming van de motie-Van Kol betreurde, doch dat hij alsnog van plan was, een weg te zoeken, om ze aan particulieren in exploitatie te geven. De heer Lohman voegde er bij, dat de minister zich aan de Kamer niet behoefde te storen!

[Dezelfde heer Lohman, die er den minister van oorlog een verwijt van maakte, dat hij op 12 Juli miliciens van 't blijvend gedeelte ontsloeg, waartoe de militiewet dien minister volkomen het recht geeft.]

Van Kol antwoordde, dat de zaak door de Kamer beslist was, waar men nu onverwacht op terug komt. Hij ontkende, dat de exploitatie nog jaren moest worden uitgesteld; dat zou eenvoudig van de Kamer afhangen. En hij vroeg, of dit spel soms een doorgestoken kaart was tusschen den heer Van Karnebeek en den minister, waarop de afgevaardigde van Utrecht zeer boos werd. Van Kol antwoordde hem, dat men door met den heer Van Karnebeek mee te gaan, meer let op de belangen van particuliere kapitalisten, dan op die der gemeenschap.

Maar hiermee was de zaak opnieuw op losse schroeven gezet en zou het nog mogelijk zijn, dat een der beste vorums, ooit door de Kamer uitgebracht, zooals Van Kol zich uitdrukte, werd te niet gedaan. De fractie hield zich met het onderwerp bezig en is te rade geworden, een wijziging voor te stellen in de mijnwet, waarbij aan den minister de bevoegdheid wordt ontnomen, om over de concessie te beschikken. Doch hiermee treed ik reeds over in het jaar 1908.

* * *

In het laatst van het jaar verdedigde Van Kol nog een voorstel, om in Limburg naar nieuwe steenkoolgebieden te boren, wat hij een Nederlandsche plicht noemde. Staatsexploitatie moet voorafgegaan worden door een juiste kennis van den ondergrond. (18 Dec.)

XV. De afschaffing der Tienden

kan niet worden gerekend onder de sociale maatregelen van groote beteekenis. De tiendheffers worden behoorlijk schadeloos gesteld en met al hun rechten is ter dege rekening gehouden. Het oude eigendom nam slechts een nieuwen vorm aan. Doch de oude vorm was zóó slecht, dat de fractie gaarne meewerkte aan de Tiendwet, waarvan het voornaamste artikel luidt:

„Alle tiendplichtigheid is vervallen. Tiendplichtigheid kan niet meer worden gevestigd.”

Schaper lichtte ons standpunt toe. (26 April.) De vraag is, of het tiendrecht zal worden afschaffen met of zonder schadeloosstelling. Wil men het doen zonder schadeloosstelling, dan moet men dat met het gausche grondbezit doen en daarvoor is de tijd nog niet gekomen. Onder de tiendplichtigen van tegenwoordig bevinden zich de grootste grondbezitters, zoodat opheffing van het tiendrecht

zonder schadevergoeding bovendien geen doel zou treffen. Met het wetsontwerp wordt althans bereikt, dat voortaan elke verbetering van den grond voor den bebouwer is en niet meer voor $\frac{1}{10}$ aan de tiendheffers, die er niets voor gedaan hebben.

Een voorstel van den heer Reijne, om de afkoop-som der tienden 20 pCt. lager te stellen, werd vruchteloos door ons gesteund. Zoo ook een andere poging, om de tiendrenten, die de tiendplichtigen nu 30 jaar lang aan den Staat moeten betalen, te verlagen.

XVI. De Zuid-Amerika-lijn.

De stoomvaartmaatschappij van Amsterdam op Argentinië stond er zeer slecht voor. Nu kwam minister Veegens met het voorstel, om aan die onderneming in 15 jaar tijds drie millioen gulden te verstrekken, om haar in staat te stellen, de mededinging vol te houden met buitenlandsche, die door regeeringsgeld gesteund werden. Van Kol bestreed het geheele ontwerp, waarbij de liberale regeering in de practijk overgaat tot protectie, al zoekt zij ook tot beginsel-debat daarover te ont-wijken. Spreker wees er op dat deze protectie bovendien was van de slechtste soort, omdat de zaak zoo zwak en de steun zoo kunstmatig is. Denemarken, Zweden en Noorwegen, die niet aan protectie doen, hebben een buitengewoon groot handelsverkeer, in Nederland zelf is juist na de afschaffing der protectie de scheepvaart tot bloei gekomen. Bovendien kunnen wij op deze wijze toch niet op tegen Engeland, Duitschland, Japan en Amerika. En als wij met deze eene lijn be-giinnen, is er geen enkele reden, steun aan andere te weigeren. En dan daarna regeeringssteun aan den scheepsbouw, enz. enz., terwijl juist de Kamer met zoo goed als ieders instemming, de protectie der suikerfabrikanten heeft ingetrokken. Hier worden de belangen van zeer enkelen behartigd op kosten van de gemeenschap. (10 October.) Het scheepvaartverkeer heeft aan de subsidies zoo goed als niets te danken; de heer Plate herinnerde er aan, dat de maatschappij Nederland b.v., die ook mee aan 't laadje zit, geen enkele nieuwe lijn heeft geopend. Het voorstel werd aangenomen met behulp der rechterzijde; alleen de katholieken Duijnstee, Koolen en Van Sasse van IJssel stemden tegen. De liberale Amsterdamsche afgevaardigden verklaarden zich vóór. (11 October.)

XVII. Verschillende Onderwerpen.

Stadsuitleg

was tweemaal aan de orde; voor 's Gravenhage en voor Maastricht (13 Mei). Ter Laan verdedigde in beide gevallen het voorstel, om terstond met de uitbreiding van het stedelijk grondgebied verder te gaan, om de behoorlijke ontwikkeling der steden mogelijk te maken. In deze beide gevallen nam de Kamer de regeeringsvoorstellen met geringere ver-grooting aan.

* * *

Bij de wijziging van de indeeling der gemeenten voor

de personeele belasting

deed Schaper een vruchteloze poging, om alsnog verbetering te krijgen voor een enkele gemeente (17 Mei). Ter Laan kwam op tegen de onregel-matigheid der heffing van de belasting op

de gebouwde eigendommen

in verschillende streken van het land en drong aan op nader onderzoek, dat door minister De Meester werd toegezegd (18 Juni).

* * *

Troelstra voerde het woord naar aanleiding van het voorstel tot vernieuwing der

stallen op het Loo.

Hij toonde uit de kerkelijke zoowel als uit de vrij-zinnige bladen aan, dat deze eenstemmig het ont-werp veroordeeld hadden met het oog op den toestand van 's lands geldmiddelen. Hij noemde het plan onverantwoordelijk, nu op sociaal gebied alles te wenschen overblijft. En de grondwet schrijft bovendien deze uitgave niet voor; die spreekt wel van „het in gereedheid brengen der koninklijke paleizen”, maar niet van het in gereedheid houden.

Natuurlijk werd het voorstel aangenomen: alleen de soc. dem. en de vrijz. dem. stemden tegen; — al de andere partijen vonden eenparig, dat de f 425.000 aan de paardenpaleizen wel besteed waren. De minister, de heer De Meester, was nog zuinig op zijn manier: oorspronkelijk had hij f 634.000 aangevraagd! Maar nu was de toestand der koninklijke stallen dan ook onhoudbaar en kon de zaak niet langer wachten (18 Juni).

* * *

Nederlanders, die hun Nederlandschap verloren hadden, moesten als iedere vreemdeling f100 betalen, om het weer te verkrijgen. Van Kol steunde het wetsvoorstel, om dit herkrijgen kosteloos te doen plaats hebben en diende bovendien een motie in, om het verkrijgen van het Nederlander-schap te vergemakkelijken, door minder formali-teiten te eischen. (28 Juni.) Wat er nu verkregen is en wat voor zeer velen, die zich in Duitschland tijdelijk gevestigd hebben, van groot belang is, is vooral aan hem te danken.

* * *

Bij de begroting van Buitenlandsche Zaken werd voorgesteld, om aan de adjunct-commiezen en commiezen

periodieke verhoogingen

toe te kennen. Ter Laan verdedigde het voorstel, dat gelden zou voor alle departementen, omdat de ambtenaren aldus veel minder van de willekeur van hun chef afhangen. De heer Lohman kwam er echter tegen op en dat was voldoende voor den heer Van Tets van Goudriaan, om het voorstel terstond in te trekken, zonder zelfs de verdere debatten af te wachten of zijn ambtgenooten te hooren voor wie het voorstel evenzeer gold. Ter Laan nam het echter terstond over, maar het werd nu met 56—9 stemmen verworpen. (De soc.-dem., Van Doorn, Dolk, Roessingh.)

* * *

Hugenholtz vroeg aan minister Rink, of deze bereid was, art. 245 der gemeentewet zoodanig te wijzigen, dat het niet meer kan voorkomen, dat ambtenaren geen belasting betalen in de gemeente, waar zij hun dienst verrichten. Spreker wees op eenige hooge ambtenaren van Haarlem, die te Heemstede wonen.

* * *

De wijziging in de burgerlijke pensioenwet, waarbij minder ingehouden werd van het pensioen van dengenen die er nog een rijksbetrekking bij waarnemen, werd door Ter Laan verdedigd. (18 Dec.)

XVIII. Koloniën.

Het eerste koloniale ontwerp, dat dit jaar in behandeling kwam, betrof de invoerrechten, die volgens het regeeringsvoorstel f1.200.000 meer zouden opbrengen. Tak gaf toe, dat de groote meerderheid der inlanders er geen last van zouden hebben, doch wel de Indo's en

de arme Europeanen (blikjes, mineraalwater, gemaakte kleren, vee, en vooral zout, dit natuurlijk ook voor de inlanders). Spreker drong krachtig aan op bespoediging van de inkomstenbelasting en op belasting der rijke vennootschappen, vooral de petroleum-maatschappijen. De minister, de heer Fock, kondigde nu de indiening van de inkomstenbelasting met de eerstvolgende begroting aan en wist de gerozen bezwaren te weerleggen. Over het wetsontwerp werd ten slotte geen stemming gevraagd. (25 April.)

* * *

Met groote instemming verdedigde Van Kol het regeeringsvoorstel, om alle gouvernements-bedrijven (landsdrukkerij, mijnen, posterijen, telefoon en telegraaf, opium, steenkool, tin, zout en spoorwegen) tezamen te brengen onder één departement van bestuur en een rationeel beheer daarvan mogelijk te maken. (31 Mei.)

* * *

De hoofdzaak bij de Indische begroting (5 Nov.) was dit jaar het Atjeh-debat, waarbij Van Kol naging, wat er van de ethische politiek geworden is. De begrotingsdebatten werden daardoor van het uiterste belang, maar met de belangstelling was het niet beter dan zoo vaak het geval blijkt te zijn. Reeds op den eersten morgen kon de Kamer niet op tijd beginnen wegens onvoortdurendheid.

Van Kol prees in den minister de bevordering van het inlandsch onderwijs en de openstelling van verschillende betrekkingen voor inlanders. Maar krachtig kwam hij er tegen op, dat de heer Fock herhaaldelijk bij belangrijke zaken de Kamer met een kluitje in het riet stuurt, terwijl hij dikwijls dringende hervormingen aan allerlei kapstokken ophangt. Spreker eischt dringend meer vrijheid van drukpers. Opnieuw protesteert hij tegen de doorgaande uitbuiting van den inlander; onze eenige kracht is juist gelegen in het winnen van zijn vertrouwen. Nu zijn bij een aanval van een buitenlandschen vijand onze koloniën verloren. Als wij spoorwegen aanleggen, zijn het vooral militaire. Voor geneeskundige hulp doen wij zoo goed als niets; met de veiligheid is het treurig gesteld.

Voor de bevolking van Atjeh hebben wij al weder zoo goed als niets gedaan; men heeft er een gehate belasting ingevoerd en klewang-aanvallen zijn het antwoord.

De minister geeft opgaven van de oorlogskosten, die ver beneden de werkelijkheid blijven.

Op Java zelf komen herhaaldelijk opstootjes voor tegen ons gezag; nooit hoort men van dezen minister de geheele waarheid. Over den toestand der koelies licht hij de Kamer verkeerd in, maar het ergst van al over Atjeh. Daar worden weer vrouwen en kinderen gedood en gruwelen van allerlei aard gepleegd; de toestand is er afschuwelijker dan ooit te voren. De Javaan heeft in deze 34 jaren miljoenen moeten offeren; duizenden menschen zijn gesneuveld; nog altijd worden weerlozen neergeschoten en dum-dums zijn regel. Bestialiteiten worden gepleegd, lijken verminkt. Nooit heeft op Atjeh een gruwzamer despoet geheerscht.

Spreker vraagt aan minister Fock: wie zijn de schuldigen en wat denkt gij te doen?

De heeren De Stuers, Van Doventer en Thomson komen ook op tegen het wanbeleid in Atjeh, verwijzen eveneens naar de artikelen

van „Wekker” in de „Avondpost”. Minister Fock wees hooghartig de beschuldigingen af; roemde den takt, de energie en de flinkheid van gouverneur Van Daalen; verklaarde dat hij niet bukken zou voor naamlooze schrijvers als „Wekker” en dat hij den gouverneur-generaal Van Heutsz naar Atjeh zou zenden voor onderzoek.

Van Kol eischte, dat nu de Atjeh-zaak zou worden uitgemaakt door een volkomen onpartijdig onderzoek. „Wekker” heeft zijn plicht als mensch en als burger vervuld; nooit is door het Koloniaal Verslag een gruwel bekend gemaakt; altijd moest de aandrang tot verbetering uit de Kamer komen. Spreker stelt de volgende motie:

„De Kamer, van oordeel dat naar het optreden onzer troepen in Atjeh en onderhoorigheden een onpartijdig onderzoek dient te worden ingesteld, en dat de schuldigen eventueel behooren te worden gestraft, met overlegging der rapporten omtrent een en ander aan de Kamer,

„gaat over tot de orde van den dag.”

De heer IJzerman kwam daarop met een motie van vertrouwen in den G. G. en diens onderzoek, waarop Schaper meedeelde, dat onze motie reeds gereed was eer de minister van den G.-G. had gesproken en dus geen wantrouwen tegen den G.-G. kon bedoelen. Van Kol toonde aan, dat de G.-G. den toestand niet kon onderzoeken, niet alleen omdat hij dan een kritiek zou moeten uitoefenen op zijn eigen stelsel, doch ook al, omdat hij de taal niet eens kent en den tijd daarvoor mist.

Het hielp allemaal niets; de motie-Van Kol werd met 47 tegen 6 stemmen (alleen de soc.-dem.) verworpen, die van den heer IJzerman zonder stemming aangenomen.

Bij de onderafdeelingen kwam Troelstra op tegen de drukpersvervolgingen; Van Kol voor het recht van vereeniging en vergadering voor inlanders en Chineezee; voor de betere behandeling van de koelies, waaromtrent de voorlichting weer aan de Kamer onthouden wordt. De sterfte is ontzettend; de werving schandelijk; de arbeidsdag in plaats van 10, 15 of 16 uur. En dat ook aan de Deli-maatschappij, die zulke ontzaglijke winsten maakt. Op een plantage van de Senembah-maatschappij, waarvan de heer Cremer commissaris is, zijn in één jaar van de 400 koelies 120 gestorven! Spreker dringt aan op een spoedig verbod van allen contractarbeid; Troelstra voegde zich bij hem en klaagde tevens over de arbeidsinspectie, die door de regeeringsmaatregelen zelf tot onvruchtbaarheid veroordeeld is. (9 Nov.)

Troelstra behandelde bij de afdeeling Justitie verschillende gevallen van onrecht. De geheele rechtspleging en de veiligheid laten ontzettend veel te wenschen over; preventief gevangenen hebben 2 tot 4 jaar in voorarrest gezeten. Hugenholtz voegde er een zeer lange reeks van aanklachten tegen het gevangeniswezen bij. Hij geeft in overweging, landbouw- en arbeid aan de gevangenisstraf te verbinden; dringt op afschaffing van de doodstraf aan.

Daarop Van Kol weer over ondegdelijke deessabestuurders, die ook veel te slecht betaald worden. Hij verzet zich ook tegen den maatregel, in Bezoeki genomen, waarbij de bevolking van geheele dessa's soms met duizenden vaakdiensten moet verrichten als er rietbranden voorkomen. De rietbranden nemen desondanks toe.

Bij de afdeling Onderwijs vroeg Ter Laan de noodige waarborgen voor gesubsidiëerd bijzonder onderwijs en drong hij aan op beter opleiding van onderwijzers en betere uitzendingsvoorwaarden.

Op 8 November was het inlandsch onderwijs aan de orde. Ter Laan wees op de uitgaven: f 3.8 miljoen voor de luttel Europeanen; f 2.8 miljoen voor de haast 40.000.000 inlanders. Spreker erkende de goede maatregelen, door de regeering nu genomen, maar drong aan op beter inspectie, beter bezoldiging, vooral op meer opleiding. Van Kol vroeg tevens om wat meer te doen voor de opleiding van inlanders voor 't beheer van industriële ondernemingen.

Ook drong hij aan op steun aan 't Heilsleger, dat zich met armenzorg bezig houdt en verdedigde de instelling van een Arnenraad en de benoeming van een inspecteur van het armwezen. Het amendement-De Waal Malefijt, om dezen post niet toe te staan, werd met 26 tegen 25 stemmen verworpen; dat van Van Kol, om de zaak wat eenvoudiger aan te vatten en om aan den inspecteur geen salaris van f 800—f 1000 per maand te geven, aangenomen met 28 tegen 23 stemmen, links tegen rechts. Alleen Hugenholtz kon zich met het amendement niet vereenigen.

De Gezondheidsdienst is allerjammerlijkst onvolkomen. Van Kol pleitte voor: beter krankzinnigenverpleging, meer vroedvrouwen, meer dokters-djawa, maatregelen tegen malaria en lepra, wormziekte en oogziekten, pokken en tering. (8 Nov.)

Daarna kwam hij weer op voor de verbetering van den veestapel; voor irrigatie: nog slechts 1 op de 22 Hct. is behoorlijk bevoeid, en dat nog meest in de buurt van suikerfabrieken. Verder verdedigde hij met kracht de staatsontginning van mijnen, wijzende op Banka, waar het tin miljoenen oplevert voor de schatkist en op de petroleumbronnen, die in concessie zijn gegeven en die aan de „Koninklijke Maatschappij“ miljoenen bij miljoenen winst opleveren. De nieuw ontdekte rijkdommen van Djambi kunnen schatten opleveren; spreker waarschuwde er met allen ernst tegen, dat ze zouden overgeleverd worden aan de groote maatschappijen. Hij drong er op aan, dat de minister in ieder geval eerst bij de Kamer zou komen. (11 Nov.)

Bij de behandeling der steenkoolmijnen vestigde Van Kol er de aandacht op, dat daar de sterfte der dwangarbeiders 4 maal zoo groot is als die der koelies.

De heer Dolk kwam op voor de staatsexploitatie van de draadlooze telegrafie in Indië; hier verdedigde Van Kol zijn oude standpunt; hij wilde er nu evenmin als vroeger van weten, omdat er geen voordeel voor de schatkist noch nut voor den inlander aan verbonden is.

Op 12 November was „Oorlog“ aan de orde en kwam Ter Laan op voor een betere behandeling der minderen, vooral wat de voeding betreft. Met den heer Thomson diende hij een voorstel in, om aan den chef van den geneeskundigen dienst niet den rang van generaal te geven. (Verworpen met 46 tegen 11 stemmen.) Hij spreekt er zijn voldoening over uit, dat nu in Indië gezorgd is voor de pensionering van de weduwen en weezen van minderen en onder-officieren en vraagt vrijstelling van de premie voor de laagstbezoldigden.

Van Kol dringt aan op een commissie, die vaste regelen moet stellen voor een billijke regeling van de uitgaven, die gedeeltelijk voor Nederland, gedeeltelijk voor Indië komen.

Ter Laan bestreed de instandhouding der Koloniale Reserve te Nijmegen als te duur: iedere soldaat, die daaruit naar Indië vertrekt, heeft aan 't land f 2000 gekost. De minister kwam met een andere berekening, die veel voordeliger uitliep. Ter Laan vroeg daarop met het reorganisatieplan te wachten, ook omdat er nader overleg met den minister van oorlog gepleegd moest worden. Dit weigerde de minister en nu werd zijn voorstel verworpen met 33 tegen 31 stemmen. (Tegen de geheele rechterzijde, de heer Verhey en Ter Laan.) (12 Nov.)

Op denzelfden dag kwam de nieuwe progressieve Indische inkomstenbelasting in behandeling. Schaper steunde de regeering. Hij noemde deze belasting op de Europeanen zeer matig in tegenstelling met die op de inlanders. Van Kol voegde er den raad bij, wat meer te halen uit de parelvisscherij en vroeg afschaffing van veergeld voor inlanders, die vaak moeten betalen, als zij over kanalen moeten, voor Europeanen gegraven.

De Indische begrooting eindigde met het debat over de stichting van een opleidings-school voor inlandsche rechtskundigen, door Van Kol verdedigd. (13 Nov.)

* * *

Bij de behandeling der begrooting van Curaçao (18 Nov.) klaagde Van Kol er over, dat daar niet gewerkt werd naar een vast plan, vooral wat den landbouw betrof. Bij 't gebrek aan stelsel komt gemis aan kennis van zaken bij 't bestuur, dat weigert modelplantages aan te leggen. Hij pleitte nu de vaste aanstelling van een landbouwkundige; vroeg leiding bij de ontwikkeling der visscherij; drong aan op onmiddellijke hulp aan 't eiland Saba, waar honger en dorst geleden wordt; kwam op tegen den heer Verhey, die op de eilanden beter vuurmonden en manschappen begeerde.

Van Suriname had spreker beter verwachting; hij dringt aan op verhooging van de directe belasting in plaats van verhooging der invoerrechten; juicht de bestrijding van opium toe en wil ambtenaren opruimen, daarentegen beter zorgen voor de Boschnegers en Indianen, terwijl er ook veel meer zorg besteed moet worden aan den gezondheidsdienst.

Schaper komt in verzet tegen schending van het briefgeheim, door den procureur-generaal gepleegd met een beroep op het reglement voor Suriname. De minister zeide verandering van dit reglement toe.

* * *

Op 18 Dec., toen de Indische rekening aan de orde was, betoogde Van Kol, dat de Indische schatkist groote schade leed door den invoer van pasmunt uit Nederland, wanneer de nominale waarde in plaats van die van het zilver wordt in rekening gebracht.

De heeren Patijn en Fock ontdekten het, doch Van Kol hield zijn bewering vol.

De secretaris der Soc.-Dem. Kamerfractie:
K. TER LAAN.

's Gravenhage, 14 Maart 1908.

ZESDE VERSLAG VAN DE STUDIECLUB

aan het Partijbestuur der S. D. A. P., uitgebracht ter voldoening aan Art. 56 van het Huishoudelijk Reglement der Partij, omtrent de werkzaamheden -- en den toestand der Sociaaldemocratische Studieclub. --

Inleiding. Door verschillende omstandigheden werd in het afgelopen verenigingsjaar de regelde voortgang der werkzaamheden hier en daar onderbroken. Zoo werden de eerste maanden van 1908 grotendeels in beslag genomen door de voorbereidende maatregelen voor de verplaatsing van Studieclub en bibliotheek. Zoo ondervond de beëindiging van het rapport over de enquête naar den toestand der landarbeiders belemmering.

Over die beide voorbeelden een enkel woord. Aan de eindbewerkers van het landarbeidersrapport, H. J. Wegerif en Joh. Visscher, bleek het verzameld materiaal bij het in beeld brengen buitengewone moeilijkheden op te leveren. Verwonderen kan dit niet, in aanmerking genomen de onderling zoozeer afwijkende toestanden bij den landarbeid en het ten tijde van het inkomen der antwoorden (eerste helft 1906) nog zoo goed als geheel ontbreken van organisatie onder de landarbeiders. Mede was herhaalde ongesteldheid der bewerkers oorzaak van vertraging. Wij verwachten echter, nu binnenkort het rapport tegemoet te kunnen zien.

Wat het oponthoud door de verplaatsing der Studieclub betreft, dit beteekent in de toekomst slechts winst. Door de meerdere ruimte voor de bibliotheek en het dagelijksch geopend zijn van bureau en bibliotheek (10 tot 1½ uur, Keizersgracht 378) verkeeren wij als het ware in een *nieuwen staat, die ons nog meer dan tot dusver geschikt en bereid doet vinden voor aanvragen van afdelingen, partijgenooten, versenigingen, Kamerfractie, Partijbestuur — kortom voor aanvragen rakend het belang der arbeidersklasse.*

Leden. Het aantal leden bedraagt 119 tegen 135 in 1907.

Werkzaamheden. Bij het vorig jaarverslag waren nog 7 onderwerpen in behandeling; daar zijn er in den loop van het jaar 9 bijgekomen. (De kleine aanvragen — inlichtingen, die aanstonds gegeven kunnen worden — zijn hier niet meegeteld.)

Van de nieuwe aanvragen waren er: 1 van de Kamerfractie te zamen met den Bond van Miliciens, 2 van een Kamerlid, 2 van een Gemeenteraadslid, 1 van een vakvereniging en één van een redactielid van „de Nieuwe Tijd” (mndbl.)

Voltooid zijn 11, nog niet voltooid 3 onderwerpen.

Van de voltooide noemen wij o.m. het onderzoek naar de nadeelen der 3e herhalingsoefening en dat naar bezoldiging en dienstregeling van politie-beambten in steden van de grootte als Zwolle.

Vergaderingen. Gehouden werden: 1 ledenvergadering, 9 bestuursvergaderingen, een aanzienlijk aantal vergaderingen van het dagelijksch bestuur en verder vergaderingen van commissies of bewerkers van bepaalde onderwerpen.

Financiën:

Kassaldo vorig verslag	f 60.42½
Ontvangen	„ 344.85
	f 405.27½
Uitgegeven	„ 315.66½
In kas	f 89.61
Nog te betalen drukwerk	„ 5.50
Voordeelig eindsaldo	f 84.11

M. MENSING, 1e Secretaresse.

Amsterdam, 30 Maart 1908.

INTERNATIONAAL SOCIALISTISCH BUREAU.

De geschiedenis en de ontwikkeling van dit Internationaal Bureau, in 1900 opgericht, werden in de bijlage F der congresstukken van het vorig jaar, geschetst. De werkzaamheden nemen steeds in omvang toe, en bestaan in hoofdzaak uit het volgende:

1. Het verzamelen en systematisch ordenen der archieven van de socialistische Internationale, wier bibliotheek reeds een grooten omvang heeft aangenomen.

2. De organisatie van de Internationale Congressen en de voorbereiding der debatten door het publiceeren van verschillende rapporten over de te bespreken onderwerpen. Een dikke bundel in drie talen dankte daaraan (Juli 1907) zijn ontstaan.

3. Het uitvaardigen van manifesten over de gewichtige vragen van den dag en van geschriften over sociale hervormingen. Vooral de heldhaftige strijd onzer Russische kameraden werd daarbij menigmaal herdacht en naar krachten gesteund.

4. Het nemen van de noodige maatregelen tot bevordering der eenheid van actie van het strijdende proletariaat en verbetering van de internationale organisatie der arbeidende klasse.

5. Het secretariaat der Interparlementaire Commissie.

6. Het geven van adviezen over arbeiders-vraagstukken, arbeidswetgeving, de sociale beweging in diverse landen, enz. enz.

Kort voor het Stuttgarter Congres verschenen

over dit laatste punt onder den titel „l'Internationale Ouvrière et Socialiste” twee bundels van resp. 420 en 500 bladzijden, bevattende verslagen uit meer dan 27 landen in verschillende werelddeelen.

De laatste regelingen voor het Internationaal Congres van 18—24 Augustus 1907 te Stuttgart gehouden werden getroffen op een vergadering van het Bureau 9 Juni 1907 te Brussel gehouden. Gedurende dat Congres bleken dagelijks meerdere samenkomsten noodig om allerlei beslissingen te nemen en geschilpunten te vereffenen.

Eene commissie bestaande uit E. Vandervelde, Cam. Huysmans en H. van Kol werd door het Bureau aangewezen om een voorstel te doen tot verbetering der wijze van stemming op de Internationale Congressen. Met geringe verandering werd hun voorstel aangenomen en werden de stemmen als volgt verdeeld:

Duitschland, Frankrijk, Groot-Britannië, Oostenrijk—Bohemen en Rusland hebben elk recht op 20 stemmen;

Italië en Ver. Staten Noord-Amerika op 15; België op 12 en Denemarken, Polen en Zwitserland elk 10 stemmen;

Holland, Zweden en Finland op 8; Hongarije, Spanje en Noorwegen op 6 stemmen.

Verder brengen Argentinië, Australië, Bulgarije, Japan, Roemenië, Servië en Zuid-Afrika elk 4 stemmen uit en het kleine Luxemburg 2.

Vijf en twintig landen waren te Stuttgart vertegenwoordigd door 884 afgevaardigden en de nieuwe stemmethode heeft haar eerste proefglansrijk doorstaan.

Na het congres hebben zich nog Chili en Bolivia bij het Internationaal Bureau aangesloten of zullen eerlang daartoe overgaan. In Europa zijn Portugal, Griekenland en Turkije de eenige landen, die in het Bureau nog geen vertegenwoordiger tellen.

Ook de Interparlementaire Commissie werd te Stuttgart op vaster grondslagen, gevestigd en zal als onderdeel van het Internationaal Bureau te Brussel haar zetel hebben met onzen volijverigen partijgenoot C. Huysmans als secretaris van beide vereenigingen. Een meer eendrachtig optreden in de verschillende parlementen moet en zal daarvan het gevolg zijn, doch stuit tot heden in de praktijk nog op velerlei bezwaren, en onvoldoende samenwerking.

De aanrakingen tusschen het Bureau en de secretarissen der nationale partijen worden dagelijks veelvuldiger, de samenwerking dezer laatsten daardoor gemakkelijk gemaakt. Het tijdstip van tasten en zoeken naar de beste regeling van de werkwijze voor dit centrum der arbeidersbeweging is voorbij, en zijn wassende invloed, zijn stijgend nut in de laatste jaren, schenken de gegronde hoop van nog krachtiger ontwikkeling in de toekomst, tot heil der Internationale Sociaaldemocratie.

Zoo zij het!

H. VAN KOL.
P. J. TROELSTRA.